

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЕКЕТОВ ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.132:341.45

ДИСЕРТАЦІЯ

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. О. Бекетов**

Науковий керівник: **Тарасенко Олег Сергійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бекетов О. О. Міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації здійснено всебічне і комплексне дослідження проблематики міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Автором з'ясовано стан наукової розробки цього питання, визначено сутність та особливості відповідного інституту, схарактеризовано його нормативно-правове забезпечення, а також встановлено наявні колізії національного законодавства з положеннями міжнародних договорів.

У роботі надано авторське визначення поняття «міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні», що розглядається як взаємодія уповноважених органів держав і міжнародних організацій, заснована на нормах міжнародного та національного законодавства або принципі взаємності, з метою забезпечення ефективного розслідування злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та виконання судових рішень. Виокремлено коло суб'єктів міжнародного співробітництва, серед яких не лише компетентні органи держав, а й міжнародні судові установи та правоохоронні організації (ООН, Інтерпол, Європол тощо). Обґрунтовано доцільність внесення до ст. 541–543 КПК України змін, спрямованих на чітке врегулювання правового статусу цих суб'єктів і запобігання дублюванню їхніх повноважень.

У межах дисертації розкрито особливості основних форм міжнародного співробітництва: надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій; видачі осіб (екстрадиції); перейняття кримінального провадження; визнання та виконання вироків судів іноземних держав; передачі засуджених осіб для відбування покарання; співробітництва з Міжнародним

кримінальним судом. Для кожної з форм наведено нормативне підґрунтя, проаналізовано практику їх застосування в Україні та зарубіжних державах, визначено типові проблеми, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання.

Особливу увагу приділено інституту екстрадиції. Доведено, що він має комплексний характер, поєднує міжнародні й внутрішньодержавні механізми та функціонує на основі принципів захисту прав людини, взаємної поваги держав, подвійної карності діяння, невидачі власних громадян і принципу *non bis in idem*. У роботі виокремлено традиційний і спрощений порядки видачі, що відображає сучасні тенденції міжнародного права. Обґрунтовано доцільність розширення застосування спрощеного порядку як такого, що сприяє оперативності й ефективності міжнародного співробітництва.

Важливим здобутком дисертації є дослідження проблематики перейняття кримінального провадження від іноземних держав. Доведено, що в практиці України цей механізм має низку складнощів, зокрема пов'язаних із невиконанням запитуючою державою всіх можливих процесуальних дій до моменту передачі провадження. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ст. 599 КПК України положенням про обов'язковість проведення всіх процесуальних дій, можливих без участі підозрюваного, до направлення матеріалів в Україну.

Дисертаційне дослідження також охоплює питання визнання і виконання рішень іноземних судів. Встановлено, що міжнародні договори України дозволяють визнавати не лише вироки, а й інші судові акти (накази про покарання, ухвали про примусові заходи медичного характеру, рішення про умовно-дострокове звільнення тощо). Це породжує термінологічні неузгодженості з нормами глави 46 КПК України. Для усунення цієї прогалини запропоновано конкретизувати перелік рішень, що можуть визнаватися та виконуватися на території України, забезпечивши його відповідність міжнародним договорам.

Окремий блок дисертації присвячено співробітництву України з Міжнародним кримінальним судом. Автор докладно проаналізував юрисдикцію Суду, принцип компліментарності та проблеми реалізації положень Римського статуту в умовах правового режиму воєнного стану. Доведено, що співробітництво з МКС є унікальною формою міжнародної взаємодії, яка поєднує риси горизонтальних міждержавних відносин і вертикальної взаємодії із міжнародною судовою інституцією. Обґрунтовано необхідність внесення змін до низки статей КПК України, щоб усунути колізії з положеннями Статуту та забезпечити ефективну співпрацю з Судом. Запропоновано, зокрема, закріпити принцип взаємності як базову засаду співробітництва, а також визначити процесуальні гарантії прав потерпілих від воєнних злочинів у провадженнях МКС.

Наукова новизна роботи полягає в систематизації підходів до правового регулювання міжнародного співробітництва, уточненні понятійного апарату, обґрунтуванні доцільності розширення кола суб'єктів співробітництва, а також розробленні конкретних законодавчих пропозицій щодо вдосконалення КПК України. Практичне значення дослідження виявляється в можливості застосування сформульованих пропозицій під час внесення змін до законодавства, у діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду, а також у міжнародно-правовій співпраці України з іншими державами та міжнародними організаціями.

Узагальнено значний обсяг наукових, нормативних і практичних матеріалів, на підставі чого запропоновано цілісний підхід до вдосконалення правового механізму міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Результати дослідження спрямовані на забезпечення відповідності національного законодавства сучасним міжнародно-правовим стандартам, зміцнення правової системи України та підвищення її спроможності ефективно реагувати на виклики у сфері міжнародної кримінальної юстиції.

Ключові слова: міжнародне співробітництво; кримінальне провадження; міжнародна правова допомога; екстрадиція; перейняття кримінального провадження; визнання та виконання вироків іноземних судів; передача засуджених осіб; Міжнародний кримінальний суд; принцип компліментарності; Римський статут; нормативно-правове забезпечення; суб'єкти міжнародного співробітництва.

SUMMARY

Beketov O. O. International Cooperation in Criminal Proceedings. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025

The dissertation carries out a comprehensive and complex study regarding the issues of international cooperation in criminal proceedings. The author clarifies the state of scientific development of this issue, determines the essence and features of the relevant institution, characterizes its regulatory and legal support, and also reveals existing conflicts of national legislation with the provisions of international treaties.

The work provides an original definition of the concept of "international cooperation in criminal proceedings", which is viewed as the interaction of authorized bodies of states and international organizations, based on the norms of international and national legislation or the principle of reciprocity, in order to ensure effective investigation of crimes, bringing guilty persons to criminal liability and execution of court decisions. A range of subjects of international cooperation is outlined, including not only competent bodies of states, but also international judicial institutions and law enforcement organizations (UN, Interpol, Europol, etc.). Amendments to Articles 541–543 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed, aimed at clearly regulating the legal status of these subjects and preventing duplication of their powers.

The dissertation reveals the features of the main forms of international cooperation: provision of international legal assistance during procedural actions; extradition of persons (extradition); transfer of criminal proceedings; recognition and execution of foreign court judgments; transfer of convicted persons for the purpose of serving their sentence; cooperation with the International Criminal Court. . For each form, the normative framework is presented, the practice of their application in

Ukraine and foreign countries is analyzed, typical problems are identified, and proposals for improving legal regulation are formulated.

Particular attention is paid to the institution of extradition. It is proven that it has a complex nature, combining international and domestic mechanisms and functions on the basis of the principles of human rights protection, mutual respect of states, double criminality of acts, non-extradition of own citizens and the principle of *non bis in idem*. The work distinguishes the traditional and simplified extradition procedure, which reflects modern trends in international law. The expediency of expanding the application of the simplified procedure as one that contributes to the efficiency and effectiveness of international cooperation is substantiated.

A separate block of the dissertation is devoted to Ukraine's cooperation with the International Criminal Court. The author has analyzed in detail the jurisdiction of the Court, the principle of complementarity and the problems of implementing the provisions of the Rome Statute under the legal regime of martial law. It is proved that cooperation with the ICC is a unique form of international cooperation, combining features of horizontal inter-state relations and vertical engagement with an international judicial institution. The need to amend a number of articles of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in order to eliminate conflicts with the provisions of the Statute and ensure effective cooperation with the Court is substantiated. In particular, it is proposed to establish the principle of reciprocity as the basic principle of cooperation, as well as to determine the procedural guarantees of the rights of victims of war crimes in ICC proceedings.

The scientific novelty of the study lies in the systematization of approaches to the legal regulation of international cooperation, the refinement of the conceptual framework, the substantiation of the expediency of expanding the range of cooperation actors, as well as in the development of specific legislative proposals for improving the Criminal Procedure Code of Ukraine. The practical significance of the study is manifested in the possibility of applying the formulated proposals when making changes to the legislation, in the activities of pre-trial investigation bodies,

the prosecutor's office, the court, as well as in international legal cooperation of Ukraine with other states and international organizations.

Thus, the dissertation summarizes a significant amount of scientific, normative and practical materials and offers a holistic approach to improving the legal mechanism of international cooperation in criminal proceedings. The results of the study are aimed at ensuring the compliance of national legislation with modern international legal standards, strengthening the legal system of Ukraine and increasing its ability to effectively respond to challenges in the field of international criminal justice.

Keywords: international cooperation; criminal proceedings; international legal assistance; extradition; takeover of criminal proceedings; recognition and enforcement of judgments of foreign courts; transfer of convicted persons; International Criminal Court; principle of complementarity; Rome Statute; regulatory and legal support; subjects of international cooperation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті в наукових фахових виданнях України:

1. Бекетов О. О. Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 889–892. URL: lsey.org.ua/10_2022/225.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/225>

2. Бекетов О. О. Особливості визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб як форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. № 15. С. 287–294. URL: legalnovels.in.ua/journal/15_2021/38.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.36>

3. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>

4. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 693–696. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>

5. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>

статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.

8. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони*: матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52

9. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.

10. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку*: матеріали круглого столу до Міжнар. дня прав людини (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.

11. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика*: матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.

12. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	23
1.1. Стан наукової розробленості та сутність інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні	24
1.2. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.....	45
1.3. Суб'єкти міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні ...	64
Висновки до розділу 1	84
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	87
2.1. Міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні.....	87
2.2. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.....	108
2.3. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні	143
2.4. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні	173
Висновки до розділу 2	197
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ.....	203

3.1. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час співробітництва з ним у кримінальному провадженні	203
3.2. Проблеми реалізації окремих положень Римського статуту під час міжнародного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом у кримінальному провадженні	225
Висновки до розділу 3	240
ВИСНОВКИ	244
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	253
ДОДАТКИ.....	297

ВСТУП

Актуальність теми. Проблему вдосконалення інституту міжнародного співробітництва нині визнають однією з нагальних у кримінальному провадженні більшості країн світу. Сучасна злочинність набула якісно нових транснаціональних та організованих форм, посилися її корислива спрямованість, значно зросла кількість злочинів, що вчиняються з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, виявляється дедалі більша кількість міжнародних злочинних угруповань, учасниками яких є громадяни України. Крім того, ведення агресивної війни РФ проти України є викликом усьому цивілізованому світу, адже спрямоване на руйнування міжнародного правопорядку, заснованого на принципах міжнародного гуманітарного права. Зазначене зумовлює потребу в максимальній консолідації зусиль міжнародного співтовариства для припинення злочину агресії та інших міжнародних злочинів, зокрема воєнних, притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності, здійснення реституції порушених прав і міжнародно-правової компенсації Україні, її фізичним та юридичним особам завданої багатомільярдної шкоди.

Практика розслідування кримінальних правопорушень, що стосується інтересів кількох країн, засвідчила потребу в підвищенні рівня взаємодії правоохоронних органів, яка не може обмежуватися виключно обміном інформацією чи процедурою видачі правопорушників, а потребує вдосконалення законодавчої бази, організаційних форм, способів і методів спільних дій. Статистичні дані підтверджують масштабність та динаміку міжнародного співробітництва. Так, 2024 року до національних судів надійшло 723 запити (доручення, клопотання, скарги) у межах міжнародної правової допомоги, з яких розглянуто 617, а задоволено 342 (2023 року надійшло 745 таких запитів, розглянуто 668, задоволено 393) [97]. Водночас за даними Офісу Генерального прокурора, 2024 року надійшло 1440 звернень у сфері

міжнародного співробітництва, з яких виконано 1438; підготовлено 915 звернень, з них 805 направлено для виконання, а фактично виконано 539 (2023 року надійшло 1440 звернень, виконано 1435; підготовлено 678, направлено 612, виконано 504) [241]. Наведені показники засвідчують стабільно високий рівень міжнародно-правового співробітництва у сфері кримінальної юстиції, який, однак, вимагає подальшої оптимізації правових механізмів, узгодження процедур і посилення інституційної спроможності органів, залучених до реалізації спільних заходів.

Важливі теоретичні та практичні проблеми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні досліджували Ю. П. Аленін, Н. М. Ахтирська, І. В. Басиста, С. М. Блажівський, О. В. Буткевич, О. І. Виноградова, Г. П. Власова, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, Ю. В. Гуцуляк, В. Г. Дрозд, О. В. Капліна, І. М. Козьякова, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко, Д. О. Михайлик, О. Є. Омельченко, О. А. Осауленко, Д. А. Пеший, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Г. С. Римарчук, В. В. Рогальська, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Г. М. Степанова, Ю. В. Терещенко, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, Д. О. Шумейко, О. Г. Яновська та ін.

Окремі аспекти надання міжнародної правової допомоги під час досудового розслідування висвітлено в дисертаційному дослідженні О. І. Коваль *«Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у стадії досудового розслідування»* (Київ, 2024). Інститут екстрадиції став предметом вивчення в низці наукових праць, зокрема в дисертаціях: М. П. Свистуленка *«Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти»* (Київ, 2005), В. С. Березняка *«Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України»* (Дніпро, 2009), Г. М. Грищук *«Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення»* (Луцьк, 2017), В. В. Бортницької *«Спрощений порядок видачі осіб з України»* (Київ, 2020).

Комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем перейняття кримінального провадження від іноземних держав здійснено в дисертаційній роботі Ю. Л. Никифоренко *«Перейняття кримінального провадження від іноземних держав»* (Київ, 2023). Загальні теоретико-практичні питання, пов'язані з визнанням і виконанням в Україні вироків іноземних судів, розкрито в дисертаціях Я. І. Тростянської *«Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів»* (Київ, 2011) та А. В. Підгородинської *«Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі»* (Одеса, 2012).

Окрему увагу в науковій літературі приділено проблематиці використання доказів, здобутих у процесі міжнародного співробітництва, та вимогам до їх допустимості. Зокрема, ці питання розглянуто в працях М. І. Пашковського *«Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги»* (Київ, 2003), А. С. Сизоненка *«Використання доказів, отриманих на території інших країн, у кримінальному процесі України»* (Київ, 2004), Т. С. Гавриш *«Проблеми допустимості доказів, отриманих у ході міжнародної правової допомоги у кримінальних справах»* (Харків, 2004).

Праці згаданих учених мають фундаментальний характер, розкривають переважно загальні аспекти міжнародного співробітництва та становлять підґрунтя для подальшої наукової розвідки. Однак в умовах збройної агресії РФ питання правового забезпечення та практичної реалізації інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні набуває підвищеної актуальності, особливо в частині визначення підстав для відмови в наданні міжнародної правової допомоги, конкретних термінів продовження виконання запитів іноземних держав, регламентації прав та обов'язків представників іноземних держав, співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (МКС), що зумовлює потребу в проведенні окремого цільового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано з урахуванням Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 травня 2024 р. № 326).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України від 28 грудня 2011 року (протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в наданні кримінальної процесуальної характеристики інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та формуванні на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних *задач*:

- визначити стан наукового розроблення та сутність інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- з'ясувати поняття та коло суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- схарактеризувати міжнародну правову допомогу під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні;

– розкрити специфіку видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;

– з’ясувати особливості кримінального провадження в порядку перейняття як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;

– встановити сутність визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передачі засуджених осіб як форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;

– проаналізувати питання щодо юрисдикції МКС та реалізації принципу компліментарності під час співробітництва з таким міжнародним органом у кримінальному провадженні;

– визначити проблеми реалізації окремих положень Римського статуту під час міжнародного співробітництва з МКС у кримінальному провадженні;

– розробити пропозиції до чинного законодавства з метою його вдосконалення та рекомендації щодо реалізації.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, розвиваються та припиняються під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні.

Методи дослідження репрезентовані системою загальнонаукових і спеціальних методів, які обрано відповідно до теми, мети й задач дослідження. Зокрема, під час дослідження використано загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи пізнання: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності (розділи 1–3); *юридико-догматичний* метод дозволив працювати з правовими документами та провести теоретичне дослідження для визначення заходів щодо подальшого підвищення ефективності міжнародного співробітництва (підрозділ 1.2, розділ 2); *порівняльно-правовий метод* уможливив вивчення національного законодавства та норм міжнародних договорів, що визначають підходи держав до досліджуваної теми й

перспективи їх розвитку, а також шляхом зіставлення наявних теоретичних підходів щодо визначення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні виокремити його форми та принципи (підрозділи 1.1, 1.2, розділи 2–3); *прогностичний метод* використано під час дослідження теоретичних і правових аспектів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що уможливило виявлення тенденцій розвитку національного законодавства (підрозділи 2.4); *метод правового моделювання* дозволив надати пропозиції щодо внесення змін до КПК України (розділи 1–3); *метод узагальнення* використано в межах формулювання висновків за результатами дослідження щодо виявлення окремих проблем, які стосуються міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (розділи 1–3); *системно-структурний метод* дослідження забезпечив комплексне вивчення проблемних питань визначення структурних елементів інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (розділи 1–3); *соціологічний і статистичний* методи використано для збирання, аналізу й узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких офіційні дані судової статистики, рішення Європейського суду з прав людини, узагальнення судової практики, рішення національних судів України, матеріали з Єдиного державного реєстру судових рішень, анкетування респондентів. *Гносеологічний та аксіологічний* підходи створили підґрунтя для дослідження правової природи міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні з акцентом на забезпечення гарантій прав і законних інтересів осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також створення відповідних умов для реалізації учасниками кримінального провадження своїх прав і законних інтересів (підрозділи 2.1, 2.3, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 123 осіб, а саме 35 суддів, 36 прокурорів, 52 слідчих Національної поліції; дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та МВС України за 2016–2025 рр. щодо міжнародно-правового співробітництва в кримінальному провадженні, а також 185 ухвал слідчих суддів у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, у якому запропоновано шляхи розв'язання теоретичних і правових проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні з урахуванням стану кримінального процесуального законодавства, міжнародно-правових актів, практики органів досудового розслідування та суду в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема:

вперше:

– концептуально обґрунтовано, що міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні – заснована на нормах міжнародного та національного кримінального процесуального законодавства або на принципі взаємності взаємодія уповноважених органів, посадових осіб різних держав і міжнародних організацій (ООН, Інтерпол, Європол, OLAF тощо), які виконують координаційну функцію щодо забезпечення ефективності зусиль, у наданні процесуальної допомоги в межах кримінального провадження, у зв'язку з чим запропоновано внести зміни в КПК України щодо розширення кола суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні таким чином, щоб до нього входили нарівні з компетентними органами іноземної держави – міжнародні правоохоронні організації;

– розкрито правовий зміст принципу взаємності, що полягає в письмовому зобов'язанні Уповноваженого (центрального) органу України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій;

– теоретично обґрунтовано потребу в закріпленні в чинному КПК України норми, яка б передбачала здійснення в межах міжнародного співробітництва з МКС роз'яснення потерпілому від воєнних злочинів на території України його процесуальних прав та обов'язків, а також можливості звернутися безпосередньо до МКС за відновленням своїх порушених прав;

удосконалено:

– поняття міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, яке визначено як здійснювану на підставі чинних норм міжнародного та національного законодавства або відповідно до принципу взаємності узгоджену діяльність двох або більше держав в особі компетентних органів і посадових осіб, а також міжнародних правоохоронних організацій, що реалізується шляхом отримання та надання правової допомоги, видачі (екстрадиції) осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб для виконання покарання з метою досягнення цілей кримінального провадження, передачі засуджених осіб, а також співробітництва з МКС;

– наукове розуміння взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні, зокрема з'ясовано, що це – вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права та міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитуваної держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться у запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС;

– теоретичне визначення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також принципів екстрадиції, що обумовлені підставами відмови у видачі осіб;

– класифікацію підстав та умов передачі особи для відбування покарання в іноземній державі, що дало змогу систематизувати їх за такими критеріями: правовий характер (міжнародно-правові підстави, що випливають з багатосторонніх і двосторонніх договорів України, та національно-правові підстави, закріплені в кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві); суб'єктний склад (передача громадян України, іноземців та осіб

без громадянства, засуджених на території України, а також громадян України, засуджених за кордоном); матеріально-правові умови (наявність остаточного вироку суду, визначені строки покарання, відповідність складу кримінального правопорушення законодавству обох держав); процесуальні умови (згода засудженого, держави виконання вироку та держави винесення вироку, дотримання гарантій прав особи);

– спеціальні засади передачі засуджених, серед яких: дотримання принципу захисту прав людини під час виконання покарання в іноземній державі (заборона передачі в разі загрози катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження); забезпечення гарантій виконання вироку відповідно до стандартів, визнаних обома державами; урахування соціальної реінтеграції засудженого, зокрема можливості підтримання родинних і культурних зв'язків у державі виконання вироку; недопущення погіршення правового становища особи внаслідок передачі, зокрема зміни виду чи строку покарання на більш суворий;

дістало подальший розвиток:

– структурна побудова нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що регулює загальні питання проведення компетентними органами держав процесуальних дій, екстрадиції, перейняття кримінального провадження, передачі засуджених осіб для виконання покарання, виконання вироків. Виокремлено чотири рівні нормативно-правової регламентації міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, який здійснюється компетентними органами, а саме: а) конституційні норми; б) норми чинних міжнародних договорів; в) норми КПК України й інших законів України; г) відомчі міжнародні угоди (меморандуми);

– визначення передачі засуджених для відбування покарання в державі, громадянином якого він є, якою визнано самостійний напрям міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, у межах якого на стадії виконання вироку відбувається передача засуджених до покарання у виді

позбавлення волі для подальшого відбування покарання в державу їх громадянства з метою соціальної реабілітації;

– концепція оцінювання допустимості доказів, отриманих під час надання правової допомоги в кримінальному провадженні, яке визначається точним дотриманням сукупності обов'язкових процедур національного законодавства та умов міжнародних договорів;

– положення щодо наявності суперечностей між положеннями Римського статуту МКС, нормами міжнародного права про імунітет глав держав і положеннями інших міжнародних договорів, зокрема Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., Конвенції про спеціальні місії 1969 р., відповідно до яких глави держав, які не є учасниками Римського статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом до прийняття їхніми державами заходів щодо позбавлення їх імунітету;

– принцип компліментарності в діяльності МКС, який визначено не як обмеження його юрисдикційних можливостей, а як механізм додаткового зміцнення повноважень, що забезпечує пріоритетність національних органів правосуддя у випадках збігу юрисдикцій та визначає кореляцію правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту, причому Суд здійснює свої функції лише тоді, коли національні суди не спроможні або не бажають їх реалізувати.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки й пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (акт Національної академії внутрішніх справ № 160/4-нд від 18 серпня 2025 року);

практичній діяльності – у процесі напрацювання пакета змін і доповнень до КПК України, розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 24 серпня 2025 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт Національної академії внутрішніх справ № 160/3-оп від 18 серпня 2025 року).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 2 грудня 2022 р.); «Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони» (м. Київ, 22 березня 2024 р.); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 6 грудня 2024 р.); «Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку» (м. Київ, 10 грудня 2024 р.); «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (м. Київ, 30 травня 2025 р.); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 5 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в дванадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, шість – тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 321 сторінка, з яких 240 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 397 найменувань та розміщений на 44 сторінках, чотири додатки викладено на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Стан наукової розробленості та сутність інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Стан наукової розробленості проблематики міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є важливим з огляду на необхідність створення теоретичного підґрунтя дисертаційного дослідження, оскільки це дасть змогу виокремити малодосліджені сторони інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні й окреслити напрями вдосконалення. Теоретична частина роботи ґрунтується на аналізі наукових праць учених у галузі кримінального процесу, інших наук і галузей права: наукових статей, дисертацій, монографій та навчальних посібників, у яких проаналізовано питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Під час вивчення наукових розвідок щодо міжнародного співробітництва в межах кримінального провадження значна частина проблемних питань теоретичного і практичного характеру, які стосуються міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в Україні, залишається недослідженою або малодослідженою. У теорії кримінального процесу лише частково розв'язаними залишилися питання способів взаємодії між українськими та іноземними компетентними правоохоронними органами, оцінювання доказів, зібраних на території інших держав, відсутності законодавчого механізму реалізації норм відповідних конвенцій і двосторонніх

міжнародних договорів щодо екстрадиції, а також визнання і виконання вироків іноземних судів тощо.

У дослідженні проблематики розвитку інституту міжнародного співробітництва в кримінальній процесуальній діяльності науковці зосередили увагу переважно на розгляді окремих проблем реалізації кримінальних процесуальних норм, які визначають принципи міжнародного співробітництва, регулюють порядок екстрадиції, визнання і виконання вироків іноземних судів. Науковці та практики значну увагу зосереджували на питаннях визначення та характеристики порядку передання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу, загальним положенням видачі особи (екстрадиції), окремим питанням сутності судового контролю за дотриманням законодавства щодо проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги, реалізації учасниками своїх прав в кримінальному провадженні під час міжнародної правової допомоги, у дослідженні яких науковці порушували окремі проблеми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.

Низка правових, теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних зі змістом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, донині залишаються дискусійними, недостатньо глибоко вивченими, а то й взагалі не дослідженими.

На основі робіт А. Б. Антонюк, Н. М. Ахтирської, О. І. Виноградової, Т. С. Гавриш, Г. М. Грищук, О. А. Калганової, Р. А. Климкевича, О. І. Коваль, О. Ю. Костюченко, І. В. Лешукової, А. Г. Маланюка, Ю. Л. Никифоренко, М. І. Пашковського, А. С. Сизоненко, М. І. Смирнова, Я. І. Тростянської та інших вивчено процедуру міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та досліджено характеристику окремих процесуальних форм міжнародного співробітництва.

Однією з фундаментальних праць у дослідженні особливостей міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів є дисертація І. В. Лешукової «Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів» (Харків, 2004),

де на підставі змістовного аналізу понять «правова допомога» і «співробітництво у боротьбі зі злочинністю» сформульовано визначення правової допомоги в кримінальних справах як форми співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, що полягає у здійсненні на основі взаємності допустимих за національними законами і міжнародними угодами дій, котрі сприяють виявленню злочинів, їх розслідуванню і судовому розгляду по них, а також забезпеченню виконання вироків та інших рішень судових органів. Також слушними є висновки автора щодо визначення поняття «видачі (екстрадиції)», яке полягає в тому, що воно містить усі елементи, наявність яких у конкретному акті видачі (екстрадиції) дає змогу визнати його правомірним. Зокрема, під видачею (екстрадицією) запропоновано розуміти заснований на принципах і нормах міжнародного і національного права процес, пов'язаний з наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у переданні злочинця державі, на території якої було вчинено злочин, або державі, громадянином якої є злочинець, чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [141].

У дисертаційному дослідженні «Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень» (Ірпінь, 2016) А. Б. Антонюк на основі аналізу міжнародних норм визначає, що за відсутності міжнародного договору про співпрацю між правоохоронними органами різних країн можна використовувати засаду взаємності, яка означає надання іноземним громадянам певних прав і пільг за умови, що громадяни цієї держави, які перебувають у відповідних державах, користуються аналогічними правами і пільгами. Крім того, зауважено, що це поняття можна трактувати як взаємне визнання кількома державами їхніх законів і, як наслідок, виконання певних дій, що сприятиме їх виконанню, незалежно від наявності нормативного акта, що регулює такі відносини. Також у роботі проведено аналіз наукових поглядів щодо змісту поняття «міжнародне співробітництво при розслідуванні кримінальних правопорушень» та обґрунтовано можливість втілення його в

КПК України. Автор цим поняттям пропонує розуміти конкретно обумовлену активну співпрацю держав та їх компетентних органів щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень, яку реалізують у різних формах. Слушною видається пропозиція науковця доповнити перелік необхідних документів для формування клопотання про екстрадицію запитуваної особи в ст. 575 КПК України копією письмового повідомлення про підозру особи, а також обґрунтовано доцільність доповнити чинний КПК України нормами про міжнародний розшук, який є окремою формою міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, і передбачити його поняття та повноваження суб'єктів міжнародного розшуку осіб, а також процедуру оголошення особи у розшук [1].

Змістовною роботою з позиції визначення проблемних питань інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, є дисертаційне дослідження Г. М. Грищук «Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення» (Луцьк, 2017), у якій автор дослідив кримінально-правову характеристику інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, що дало змогу розв'язати багато спірних питань щодо застосування норм про екстрадицію під час реалізації цього інституту в правозастосовній та судовій практиці. У роботі також розкрито теоретико-методологічні засади дослідження, розглянуто особливості становлення інституту екстрадиції та міжнародно-правового регулювання видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Виокремлено та охарактеризовано кримінально-правові підстави екстрадиції, зокрема: 1) необхідність встановлення співвідношення вчиненого злочину, у зв'язку з яким виникають підстави для екстрадиції, формальним та фактичним критеріям; 2) відповідність дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачених кримінальним законодавством [39].

О. І. Виноградова в дисертації «Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект)» (Харків,

2000) проаналізувала наявний на момент дослідження масив міжнародно-правових нормативних актів, ухвалених у межах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи, зокрема ратифікованих Верховною Радою України, що регулюють основні напрямки й види міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. Зокрема, авторка вже на той момент визначила виняткову значущість Міжнародного кримінального суду для підвищення ефективності боротьби з міжнародними злочинами (ст. 1–3 Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 року) та злочинами міжнародного характеру (Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1957 року) та запропоновано внести зміни до ст. 25 Конституції України з метою забезпечення участі України в діяльності Міжнародного кримінального суду, які б передбачали можливість видачі громадян України під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Сформульовано висновок, що основу міжнародного співробітництва в кримінальних справах становить сукупність принципів: принципів міжнародного права, які регулюють співробітництво держави загалом; принципів, викладених у міжнародних договорах окремої країни про надання правової допомоги; принципів внутрішнього (національного) законодавства країни (кримінального, кримінально-процесуального, конституційного тощо). Варте уваги визначення видачі (екстрадиції), яке запропонувала дослідниця, перевага якого полягає в тому, що воно містить усі елементи, наявність яких у конкретному акті видачі (екстрадиції) дає змогу визнати його правомірним. Зокрема, цим поняттям запропоновано розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [29].

У роботі «Провадження в кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України» (Львів, 2004) А. Г. Маланюк актуалізує проблеми реалізації кримінальних процесуальних правовідносин із залученням іноземців та за умови кримінального провадження у порядку перейняття. Науковець тлумачить поняття міжнародного співробітництва як урегульованої чинними для країни міжнародними актами (зокрема, договорами, конвенціями) та/або кримінально-процесуальним законодавством країни діяльності компетентних українських органів, що полягає у зверненні до установ іноземної держави з проханням вчинити конкретні дії чи здійснити в країні на їх прохання дії, що мають сприяти розслідуванню, розгляду чи розв'язанню кримінальної справи, а також виконанню судових рішень, постановлених в кримінальних справах [146].

Важливою в контексті розглядуваної проблематики є дисертація М. І. Смирнова «Особливості надання взаємної правової допомоги в кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку» (Київ, 2005), присвячена комплексному дослідженню теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з особливостями надання взаємної правової допомоги в кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку. У праці запропоновано визначення взаємної правової допомоги в кримінальних справах як передбаченої міжнародними договорами, національним кримінальним процесуальним законодавством або заснованої на принципі взаємності діяльності компетентних органів запитуваної договірної сторони з проведення на її території або сприяння в проведенні на території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і розв'язанню кримінальної справи, що є в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони. Також у роботі досліджено правову природу міжнародного кримінального процесу, інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах, розглянуто питання визначення процесуальних напрямів взаємодії держав у сфері кримінального процесу, поняття, змісту і сучасного

стану взаємної правової допомоги в кримінальних справах, принципів надання взаємної правової допомоги [235].

Комплексне розв'язання наукового і прикладного завдання, спрямованого на з'ясування поняття та системи кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а також характеристики його джерел проведено у дисертаційному дослідженні Р. А. Климкевич «Кримінальне процесуальне законодавство України й Європейського Союзу: апроксимація і диференціація» (Львів, 2022). У роботі розкрито проблемні аспекти застосування європейського ордеру на проведення розслідування та вдосконалено його правове регулювання. Зокрема, запропоновано закріпити основні права учасників кримінального провадження у реалізації цього інституту. Крім того, запропоновано передбачити чіткі критерії застосування європейського ордеру на проведення розслідування, які дали б змогу диференціювати його від суміжних інструментів міжнародного співробітництва [109].

Сутності та особливостям здійснення міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування присвячено дисертаційне дослідження О. І. Коваль «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування» (Київ, 2024). У роботі доведено, що розширення обсягу правового регулювання міжнародної правової допомоги й узгодження його норм із міжнародними стандартами є тим дієвим засобом, за допомогою якого виконують завдання кримінального провадження, а також формують злагоджену співпрацю з компетентними органами кримінального судочинства іноземних держав у напрямі неухильного дотримання та захисту законних прав, свобод й інтересів людини. Зазначено, що міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій є чи не найфундаментальнішою для інших форм міжнародної співпраці, оскільки саме на стадії досудового розслідування відбувається безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень, що передбачає проведення комплексу процесуальних і слідчих дій з метою

реалізації завдань кримінального провадження та подальшого здійснення правосуддя судом [111].

Комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем перейняття кримінального провадження від іноземних держав здійснено у роботі Ю. Л. Никифоренко «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав» (Київ, 2023). Визначено, що перейняття кримінального провадження (у вузькому значенні) – це врегульована Кримінальним процесуальним кодексом України та міжнародними договорами діяльність уповноважених органів України за запитом компетентного органу іншої держави щодо здійснення кримінального провадження з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, вчинений на території іншої держави, якщо до такої особи не можна застосувати екстрадицію та щодо неї не ухвалили вирок судові органи іноземної держави. Доведено, що відмінність між міжнародною правовою допомогою та перейняттям кримінального провадження полягає в тому, що під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу юрисдикція провадження є в запитуючої держави, а під час перейняття загалом провадження передають під юрисдикцію запитуваної сторони. Виявлено колізійність законодавства у випадках, коли Україна не визнає вирок, винесені іншими державами, за відсутності особи (*in absentia*), водночас аналогічні вирок, винесені судами України, підлягають виконанню [163].

Деякі аспекти використання в кримінальних провадженнях доказів, отриманих на території іноземних країн за міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, розкриті в працях О. І. Виноградової, А. С. Сизоненко, М. І. Смирнова, М. І. Пашковського. Це буде використано під час висвітлення окремих питань міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні в контексті дослідження. У дисертаційному дослідженні М. І. Пашковського «Особливості доказування в кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги» (Київ, 2003) висвітлено питання, що виникають у процесі збирання і перевірки

доказів за допомогою міжнародної правової допомоги за межами національної правової системи й наступної оцінки і використання зібраних за кордоном доказів. У роботі описано поняття і зміст міжнародної правової допомоги в кримінальних справах, а також визначено поняття іноземного (міжнародного) елемента в кримінально-процесуальних відносинах (конкретній кримінальній справі) й кримінально-процесуальній діяльності як властивості кримінально-процесуальних відносин (кримінальної справи) однієї правової системи мати зв'язок з правовими відносинами, що виникають, змінюються або припиняються в іншій правовій системі, обґрунтована детермінація особливостей доказування в кримінальних справах характеристиками правової системи держави загалом і наявністю в кримінально-процесуальних відносинах іноземного або міжнародного елемента. У процесі проведеного дослідження визначено, що для кримінально-процесуального доказування, пов'язаного з використанням міжнародної правової допомоги, характерні такі риси: особливий склад суб'єктів доказування, дуалістичне правове регулювання процесу доказування (міжнародно-правовими нормами, з одного боку, і нормами національного й іноземного процесуального права – з іншого), особливі засоби доказування (визначені міжнародними угодами), оцінка і використання доказів, отриманих у процесі міжнародної правової допомоги з огляду на обмеження, встановлені міжнародно-правовими нормами (правило *ad hoc*, правила передачі доказів третій державі тощо). У роботі містяться рекомендації щодо вдосконалення процесуального законодавства у частині використання інституту дистанційного провадження слідчих дій, порядку розв'язання конфлікту юрисдикцій під час провадження в кримінальних справах і визначення відповідності іноземного законодавства національному для цілей оцінювання доказів [171].

Т. С. Гавриш у дисертації «Проблеми допустимості доказів, отриманих у ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах» (Харків, 2004) порушує питання щодо окремого процесуального рішення про задоволення запиту про видачу, яке на цей час не складається, що суттєво ускладнює

можливість оскарження видачі. Однак така можливість все ж таки існує й в умовах чинного законодавства, а саме на підставі Конституції України та Цивільно-процесуального кодексу України. Крім того, Т. С. Гавриш під час дослідження зазначеної проблематики звертає увагу, що як критерії допустимості доказів (предметів і документів), отриманих під час міжнародної правової допомоги в кримінальних справах доцільно розглядати: 1) надання правової допомоги на підставі міжнародного договору або на умовах взаємності; 2) неухильне дотримання суб'єктами міжнародної правової допомоги встановленого міжнародним договором порядку зносин; 3) здійснення співпраці в цій галузі компетентними органами держав-учасниць договору; 4) відповідність форми і змісту запиту про надання правової допомоги вимогам міжнародного договору; 5) неухильне дотримання вимог національного закону запитуваної сторони під час виконання запиту; б) забезпечення прав осіб, яких притягнуто до участі в провадженні в кримінальній справі в порядку надання правової допомоги; 7) дотримання встановленого порядку засвідчення отриманих матеріалів; 8) здійснення співпраці у сфері надання правової допомоги в кримінальних справах в організаційно-правових формах, передбачених міжнародними договорами й національним законодавством договірних сторін. Також у роботі розглянуто дослідження деяких аспектів проведення судової експертизи за кордоном, якими зокрема є: 1) необхідність дослідження об'єктів, які за межами України і не можуть бути доставлені органу, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа; 2) необхідність проведення таких видів судової експертизи, що потребують використання наукових методик, якими не володіють фахівці в Україні [34].

Привертає увагу дисертація А. С. Сизоненко на тему «Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України» (Київ, 2004). У праці обґрунтовано механізм використання в кримінальному процесі України доказів, отриманих в інших країнах, з урахуванням виду міжнародної правової допомоги, способу й умов збирання

доказів та внесення відповідних пропозицій зі вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Зокрема, зазначено, що під міжнародною правовою допомогою необхідно розуміти врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав щодо порушеної кримінальної справи в захисті інтересів особи, суспільства і держави, яка полягає в підготовці й передачі до іноземних правоохоронних органів та судових установ доручень, а також виконання таких доручень, що передбачено відповідним міжнародним договором України. У роботі обґрунтовано необхідність забезпечення автентичності перекладу матеріалів, отриманих в інших країнах. Це відіграє важливу роль під час правового співробітництва щодо кримінальних справ з компетентними органами і установами іноземних держав та за оцінювання доказів, отриманих за кордоном [231].

Цікавими для нашого дослідження є праці, які висвітлюють виконання судових рішень у кримінальних провадженнях. Наприклад, слід навести працю О. А. Калганової «Процесуально-правові засади участі іноземних громадян в кримінальному судочинстві України» (Київ, 2007), у якій авторка доходить висновку, що до отримання відповіді іноземних громадян, які мають дипломатичний імунітет, на прохання про участь у провадженні процесуальних дій або до отримання згоди на участь у них через МЗС України треба провести невідкладні слідчі й інші процесуальні дії, що не зачіпають дипломатичного імунітету. Оскільки законом не встановлено форми згоди осіб, які мають дипломатичний імунітет на участь у проведенні слідчих й інших процесуальних дій, то запропоновано вимоги до такої згоди з відповідним підписом іноземного громадянина. Також у роботі розглянуто особливості застосування до іноземних громадян окремих запобіжних заходів. Зауважено, що якщо обвинувачений є іноземним громадянином, то постанову про взяття під варту направляють в Міністерство закордонних справ України. Терміни повідомлення про арешти й затримання іноземних громадян встановлено консульськими договорами і конвенціями. Консульські посадові особи мають право

відвідувати громадянина держави, що представляється, який перебуває у в'язниці, під вартою або затриманий, для бесіди з ним, а також мають право переписуватися з ним і вживати заходів забезпечення йому юридичного представництва. Іноземних громадян та осіб без громадянства розміщують у камерах, як правило, окремо від інших осіб, що перебувають під вартою. Крім того, варті уваги висновки авторки щодо умов допустимості передачі для виконання судових рішень у кримінальних справах, якими є: 1) покращення перспективи соціального перевиховання особи, щодо якої винесено вирок внаслідок виконання санкції в іншій державі; 2) якщо санкція у вигляді позбавлення волі може бути виконана після виконання іншої санкції, пов'язаної з позбавленням волі й застосованої щодо особи, яка відбуває чи буде відбувати вирок в іншій державі; 3) держава вважає, що сама не може забезпечити виконання санкції, навіть за допомогою екстрадиції, а інша держава має таку можливість [107].

Теоретичні й практичні проблеми механізму визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні досліджено в роботі Я. І. Тростянської «Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів» (Київ, 2011), у якій визначено їх поняття, принципи та гарантії. Розглянуто процесуальний порядок приведення вироку іноземного суду у відповідність до вітчизняного законодавства. Проаналізовано міжнародно-правові договори України, що регулюють на її території визнання та виконання рішень іноземних судів, визначено особливості їх застосування. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства й інших нормативно-правових актів України. Обґрунтовано висновок, що видача обвинуваченого означає переміщення особи у сферу судової юрисдикції тієї держави, яка зацікавлена в його покаранні, а видача засудженого – його переміщення у сферу виконавчої юрисдикції тієї держави, яка, реалізувавши щодо цієї особи свою судову юрисдикцію, зацікавлена у виконанні вироку суду. У дослідження слушним видається висновок, що під час приведення вироків іноземних судів у відповідність із законодавством України треба

розв'язати значну кількість споріднених питань: про допустимість виконання іноземного судового рішення, про його легалізацію і національні засоби, за допомогою яких його можна привести до виконання. Розв'язання зазначених питань вимагає від держави виконання вироку іноземного суду застосування певних процедур, зміст і особливості яких повинен визначати внутрішньодержавний процесуальний закон, але, на жаль, в Україні такого дотепер нема [235].

У низці монографічних досліджень розкрито актуальні проблеми розвитку інституту міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Зокрема, Н. М. Ахтирська в монографії «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти» (Київ, 2019) на підставі консолідованих ідей виробила загальні підходи до вирішення питань теорії і практики щодо принципів міжнародного співробітництва, екстрадиції, визнання і виконання вироків іноземних судів, оцінки доказів, зібраних на території інших держав, а також питання надання правової допомоги в окремих кримінальних провадженнях, зокрема щодо кіберзлочинів, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлі людьми тощо. Визначено напрями подальших наукових досліджень і законодавчих змін у цій сфері. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення слідчої та судової практики [5].

У роботі «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» Н. М. Ахтирська та О. Ю. Костюченко виклали загальнотеоретичні проблеми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, розглянули питання визначення та розмежування повноважень компетентних органів і центральних (уповноважених) органів, розкрили вимоги складання запитів про надання взаємної правової допомоги. Розглянуто порядок збору доказів на території інших держав, взаємодії під час екстрадиції, механізм перейняття кримінального провадження, визнання вироків іноземних судів [4].

Попри те, що питання співробітництва в кримінальних справах під пильною увагою міжнародного співтовариства, багато його аспектів не врегульовано належно й потребують детального опрацювання. Важливим є питання про поняття «міжнародне співробітництво». Зміст поняття «міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні» не визначено в жодному законі, а трактовано в окремих наукових дослідженнях, що не відповідає принципу правової визначеності, за яким обмеження основних прав людини й громадянина та втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями. Зокрема, не визначено поняття «міжнародного співробітництва» в кримінальному провадженні, не передбачено конкретний перелік правової допомоги, відсутня конкретизація суб'єктів-виконавців та злочинів, відносно яких під час кримінального провадження можна проводити міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні. Законодавчого врегулювання потребує структурування поняттєвого апарату. Саме стандартизація термінології та класифікація правової допомоги, які визначатимуть джерела доказів, на нашу думку, дасть змогу підвищити ефективність та оптимізацію міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, нормативно регламентувати їх застосування в процесуальній діяльності правоохоронних органів

Уперше термін «міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» закріпили в кримінальному процесуальному законодавстві України в розділі IX. Водночас у ст. 541 надано визначення «міжнародної правової допомоги» як проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [136]. Проте сутність цього поняття у вітчизняному законодавстві не розкрито, Кримінальний процесуальний кодекс визначає лише основні напрями міжнародного співробітництва. Нині немає жодного міжнародного договору України, у якому було б формулювання

«міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства», і жодного національного правового акта, який розкриває це поняття. У теорії кримінального процесу також немає єдиної думки щодо змісту терміна «міжнародне співробітництво». Зокрема, у науковій літературі наведено різні думки щодо поняття і характеру міжнародного співробітництва: передбачена міжнародними договорами, національним кримінальним процесуальним законодавством або заснована на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитованої договірної сторони з проведення на її території або сприяння в проведенні на території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і розв'язанню кримінальної справи, що є у провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони [235]; як взаємодію слідчого, прокурора і суду відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства у порядку і на умовах, передбачених міжнародними договорами України або на основі взаємності, погоджену з компетентними органами й посадовими особами іноземних держав або міжнародних організацій [236, с. 188]; система процесуальних, організаційно-правових заходів, механізмів, принципів, способів, методів, інститутів, сукупності та/або самотійності всього того, що застосовують під час реалізації як міжнародного, так і національного права держав з метою розв'язання на міжнародному рівні справ, пов'язаних із суспільно небезпечними діяннями [143, с. 149]; здійснювана органами досудового розслідування, слідчим (детективом), прокурором і судом відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, узгоджена з компетентними органами та посадовими особами іноземних держав, а також міжнародними організаціями діяльність щодо отримання та надання правової допомоги під час досудового розслідування, судового розгляду та проведення певних заходів, необхідних для якісного розслідування протиправних діянь [90]; підготовка, передача до іноземних правоохоронних і судових органів, а також виконання на їх прохання звернень (клопотань, доручень, запитів) про: проведення процесуальних дій (виконання слідчих дій, вручення документів, передача

предметів, надання документів та виконання інших процесуальних дій); екстрадицію осіб, яких підозрюють (обвинувачують) у вчиненні злочинів; передачу або прийняття кримінального переслідування [142, с. 104]; відносини взаємного співробітництва між державами в галузі кримінального судочинства, які полягають у виконанні на підставі міжнародних угод та національного законодавства певних дій, необхідних для здійснення іноземною державою правосуддя в конкретній справі [37, с. 9]; унормована міжнародними угодами та національним законодавством діяльність компетентних органів держав, спрямована на виконання завдань кримінального судочинства, яка визначається режимом обов'язковості (за наявності угоди) або добровільності (за взаємністю) з використанням відповідних меті засобів, строків та контролю за дотриманням прав людини [5, с. 40]; урегульовану чинними для країни міжнародними актами (зокрема, договорами, конвенціями) та/або кримінально-процесуальним законодавством країни діяльність компетентних українських органів, що полягає у зверненні до установ іноземної держави з проханням вчинити конкретні дії чи здійснити в країні на їх прохання дії, що мають сприяти розслідуванню, розгляду чи розв'язанню кримінальної справи, а також виконанню судових рішень, постановлених в кримінальних справах [146, с. 16–17]; передбачену національним кримінальним процесуальним законодавством, міжнародними нормативно-правовими актами (договорами, конвенціями, пактами, протоколами, регламентами, угодами тощо), підписаними країною, з провадження процесуальних дій з встановлення певного статусу за суб'єктами кримінального судочинства: зі збирання, перевірки доказів; розшуку й арешту майна; надання інформації про іноземне та міжнародне право і практику його застосування; забезпечення захисту та представництва інтересів іноземців, іноземних держав і юридичних осіб, міжнародних організацій в кримінальному судочинстві [171, с. 10–11]; здійснення певних дій на прохання запитуючої сторони, виконання яких необхідне для розслідування, розгляду в суді кримінальної справи чи для виконання призначеного у справі покарання в іншій договірній країні; допомога, що надають органи певної держави під час

розгляду конкретної кримінальної справи органами іншої держави; підготовка, передача до іноземних правоохоронних та судових органів, а також виконання на їх прохання звернень про проведення процесуальних дій, екстрадицію осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні злочинів, передачу або прийняття кримінального переслідування [137, с. 10–11]; передбачена міжнародними договорами або заснована на умовах взаємності діяльність компетентних органів запитуваної держави з провадження на її території процесуальних дій [34, с. 14]. Л. Фролова зазначає, що міжнародне співробітництво держав в кримінальній юстиції – це комплексний правовий інститут, яким охоплено норми кримінального, кримінального процесуального та міжнародного права [156, с. 5; 228].

Поділяючи позицію зазначених вчених, ми, водночас, вважаємо, що в сучасних умовах розвитку міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю взаємодія країн в кримінальному провадженні давно вийшла за межі надання окремих видів правової допомоги. Нині варто говорити про тісніші та широкі зв'язки різних держав, що реалізуються не епізодично, а на постійній основі в межах міжнародного співробітництва в кримінальних провадженнях.

Ми підтримуємо позицію тих вчених, які вважають, що міжнародна правова допомога в кримінальному провадженні та міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні є різними поняттями. Правова допомога передбачає виконання разових дій в окремому кримінальному провадженні. Водночас зачіпаються інтереси лише тієї держави, яка звернулася по допомогу. Співробітництво являє собою цілеспрямовану та постійну, спільну та узгоджену, широку за масштабами та різноманітну за формами й напрямками діяльність правоохоронних органів, що зачіпає спільні інтереси та спрямовану на досягнення єдиних цілей у боротьбі зі злочинністю [157].

На нашу думку, міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні – це встановлена нормами національного та міжнародного права цілеспрямована постійна, спільна й узгоджена кримінальна процесуальна

діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду України з правоохоронними органами іноземних держав, пов'язана з використанням міжнародних правових засобів, правових інститутів і механізмів уповноваженими на те суб'єктами кримінального провадження з метою виконання завдань кримінального провадження та захисту конституційних прав та свобод особи, суспільства та держави, спрямована на досягнення спільних цілей у боротьбі зі злочинністю. Сутність і зміст такого співробітництва пов'язані з правозахисною діяльністю, що ґрунтується на національному законодавстві та міжнародних нормах права, державних органів та посадових осіб, які займають провідне місце, та інших суб'єктів цієї допомоги.

Отже, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження – це здійснювана на підставі чинних норм міжнародного та національного законодавства або відповідно до принципу взаємності узгоджена діяльність двох або більше держав в особі компетентних органів та посадових осіб, а також міжнародних організацій, що реалізується шляхом отримання та надання правової допомоги, видачі (екстрадиції) осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб для виконання покарання з метою досягнення цілей кримінального провадження, передача засуджених осіб, а також співробітництво з МКС.

З огляду на викладене вище, можна дійти висновку, що, по-перше, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження та міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства не є тотожними поняттями; по-друге, ці види співробітництва є складовими більш загального поняття міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю; по-третє, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження здійснюють лише в межах кримінального провадження, регламентованого кримінальним процесуальним законодавством; по-четверте, міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства охоплює не тільки кримінально-процесуальну, а й координаційну діяльність, попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів тощо; по-п'яте, обидва види

співробітництва, що розглядають, є між собою у певному взаємозв'язку, у якому міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні та міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства слід розглядати як загальне та частину.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження – це заснована на нормах міжнародного та внутрішнього національного кримінального процесуального законодавства або на принципі взаємності взаємодія уповноважених органів та посадових осіб різних держав та міжнародних організацій щодо надання один одному процесуальної допомоги в рамках кримінального провадження. Таку взаємодію, як правило, здійснюють шляхом виконання компетентними органами та посадовими особами однієї держави доручень відповідних органів та посадових осіб іншої держави про: проведення окремих слідчих, судових та інших процесуальних дій; проведення обшуку, експертизи, допиту свідків, експертів та інших осіб; вилучення та передачу речових доказів; вручення документів; надання відомостей про судимість осіб, засуджених раніше судами цієї держави; а також виконання прохань про здійснення кримінального переслідування, про передачу предметів, які можуть мати значення доказів або отримані злочинним шляхом. Незважаючи на всю різноманітність слідчих та інших процесуальних дій, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження складається з таких основних форм (видів): 1) направлення та виконання міжнародних запитів щодо надання правової допомоги; 2) видача особи для кримінального переслідування чи виконання вироку (екстрадиція); 3) перейняття кримінального провадження; 4) передача особи, засудженої до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої вона є; 5) визнання та виконання вироків судів іноземних держав; 6) передача засуджених осіб; 7) співробітництво з МКС.

Попри те, що законодавство України містить низку важливих положень, які регулюють питання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (розділ IX КПК України), залишається актуальною та потребує

правового й наукового розв'язання низка проблем, зокрема тих, що стосуються перейняття кримінального провадження, видачі особи (екстрадиції), які пов'язані, по-перше, зі статусом особи, стосовно якої розглядають питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію) як учасника кримінального провадження, по-друге, з процесуальними можливостями застосування гарантованих засобів захисту осіб під міжнародного співробітництва, по-третє, із забезпеченням дотримання прав і свобод засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також екстрадованих для притягнення до відповідальності або виконання вироку. Також деякі питання, що виникають у сфері міжнародного співробітництва, залишаються нерозв'язаними, зокрема немає чіткого переліку підстав для відмови в наданні міжнародної правової допомоги, не визначено конкретні терміни виконання запитів іноземних держав, немає точної регламентації прав та обов'язків представників іноземних держав. Крім того, в КПК України відсутні норми, що регулюють дію міжнародних слідчо-оперативних груп, використання нових технологій під час проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Також можна виокремити низку інших проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: по-перше, відсутність чітких критеріїв у визначенні видів та змісту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що призводить до різного тлумачення сутності та механізму такого співробітництва та, як наслідок, ускладнює його виконання; по-друге, існування різних підходів щодо визначення юридичної сили доказів, отриманих у межах угод (меморандумів) про взаємну допомогу.

Отже, що стосується стану наукової розробки інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, то його основними проблемами є:

– фрагментарність досліджень, через що в теорії кримінального процесу відсутні: по-перше, чіткий підхід до визначення понять «міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні», «матеріали екстрадиційної перевірки», «суб'єкти міжнародного співробітництва»; по-друге, єдиний

системний підхід до розуміння процесуального статусу засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також екстрадованих для притягнення до відповідальності або виконання вироку; по-третє, єдине розуміння форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;

– розгалуженість і мінливість певних законодавчих положень, адже зміни, що відбулися останнім часом у національному законодавстві, насамперед в умовах воєнного стану, спрямовані на запровадження концептуально нового підходу до врегулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. У чинному КПК України було введено низку нових категоріально-термінологічних конструкцій, зокрема «особа, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про співробітництво» тощо. Водночас комплексного наукового вивчення того, як зазначені нововведення позначилися на процесуальному порядку міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, досі не здійснили. Ці та інші обставини обумовлюють необхідність більш детального вивчення загальних і особливих аспектів інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, виявлення наявних у ньому проблемних моментів та вироблення пропозицій щодо їх розв'язання, усунення.

Загалом, зважаючи на комплексний аналіз напрацювань науки кримінального процесуального права, положення чинного законодавства, міжнародні договори в галузі міжнародного співробітництва та практики його застосування, вважаємо, що процесуальний порядок інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні містить низку проблем практичного характеру, розв'язання яких сприятиме ефективному виконанню завдань кримінального провадження загалом. Тим паче, що в умовах воєнного стану та підвищеної уваги до потреби покращення забезпечення прав особи в кримінальному провадженні це питання набуває особливої актуальності.

1.2. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Тенденції сучасної злочинності визначають потребу створення ефективних міжнародних механізмів більш тісного співробітництва і між державами у боротьбі з нею. Аналіз цих тенденцій та укладених у цій сфері договорів свідчить, що нині міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю є складним системним явищем, зміст якого становлять узгоджені між державами заходи надання допомоги у розслідуванні кримінальних правопорушень та здійсненні кримінального переслідування; розслідування міжнародних злочинів, здійснення кримінального переслідування та покарання осіб, винних у їх скоєнні; забезпечення виконання кримінальних покарань. Правове регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні визначається зобов'язаннями України, затвердженими під час підписання міжнародних договорів. Деякі з них містять, з одного боку, норми кримінального процесуального характеру, а з іншого – норми, що зобов'язують держави-учасниці вживати заходів включення до національного законодавства процесуальних правил для максимально широкого міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. За умовами абсолютної більшості багатосторонніх міжнародних договорів і згідно з правилами, встановленими всіма без винятку двосторонніми міжнародними договорами України, які діють у сфері, що розглядається, під час виконання запитів іноземних держав застосуванню підлягає кримінально-процесуальне законодавство запитуваної сторони. Аналогічний порядок надання правової допомоги лише з використанням національного законодавства є базовим у праві різних країн. Належне регулювання в національному кримінальному процесуальному законодавстві правил міжнародного співробітництва є необхідною гарантією здійснення правосуддя, гарантією не менш важливою, ніж правове регулювання традиційних інститутів та підгалузей кримінального судочинства. Важливість правовідносин у сфері міжнародного співробітництва

в кримінальному провадженні зумовила необхідність конституційного закріплення основних прав і свобод людини та громадянина через гарантування кожному охорони приватного життя, особистої і сімейної таємниці, захисту честі й гідності особи (ст. 28, 29 Конституції України), недоторканності житла (ст. 30 Конституції України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), через заборону втручання в особисте і сімейне життя людини, крім випадків, передбачених Конституцією України, не допущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32 Конституції України) [131].

Передусім треба наголосити на реалізації конституційного принципу законності, що є базовим у всій діяльності правоохоронних органів. Цими спеціальними нормами Конституції встановлено межі роботи з інформацією, які продубльовані в нормах Закону України «Про інформацію» [205]. Водночас з метою захисту прав, свобод людини та задля безпеки суспільства конституційними нормами визначено також те, що правоохоронні органи мають право обмежувати окремі права і свободи людини та юридичних осіб як винятковий і тимчасовий засіб лише за рішенням суду щодо осіб, у діях яких є ознаки злочину, та у випадках, передбачених законодавством України [13].

Зважаючи на те, що формування та вдосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу загалом свідчить про прогресивну тенденцію, суть якої полягає у вдосконаленні вітчизняного кримінального процесуального законодавства про міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу (судочинства), існує необхідність аналізу окремих аспектів правового регулювання інформаційних відносин в Україні. Вважаємо, що, з огляду на багатоаспектність міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, треба звернути увагу й на те, що проблема правового регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні не можна віднести до суто кримінальної

процесуальної діяльності. Окремі аспекти цієї діяльності є предметом вивчення також галузей права, що безпосередньо чи опосередковано регулюють діяльність суб'єктів кримінального провадження та правовідносин, які виникають як результат цього у відповідних сферах суспільних відносин. Саме тому вважаємо, що система правового регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному судочинстві є комплексом норм конституційного, кримінального, кримінального процесуального права, міжнародного законодавства та деяких інших галузей права.

Нині пріоритетними напрямками розвитку правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу (кримінального судочинства) є, по-перше, вдосконалення його процесуальної процедури шляхом розширення в кримінальному процесуальному законодавстві кола норм і правових інститутів, що детально регламентують цілі та предмет такого співробітництва, поняття та зміст його окремих напрямів і видів, прав та обов'язків осіб, що беруть у ньому участь, а по-друге, формування у вітчизняному кримінальному процесі правових засад реалізації його нових напрямів, формування яких на міжнародно-правовому рівні вже здійснюють, зокрема за участю України.

Безперечно, правову основу міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про прокуратуру» «Про Службу безпеки України» інші законодавчі акти, міжнародні договори України, а також установчі акти та правила міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Статтею 543 КПК України встановлено, що порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначено КПК України і

чинними міжнародними договорами України [136]. Водночас ч. 2 ст. 1 КПК України визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України [136]. Положення Конституції України містять норми про чинні міжнародні договори та, після їх ратифікації Верховною Радою України, про зовнішньополітичну діяльність шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва із членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права. Одним з виявів демократичної міжнародної комунікації, який став частиною внутрішнього законодавства України, є закріплення прав іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуватися тими самими правами й свободами, а також нести такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [131]. Як зазначено в ч. 4 ст. 4 КПК України під час виконання на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовують положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій можна застосовувати процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що це прохання не суперечить законодавству України [136]. Під час аналізу норм КПК України приходимо до висновку, що глави 42–46 КПК України регламентують загальні засади, порядок і процедуру надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні України, зокрема основними формами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій (п. 1 ч. 1 ст. 541 глави 43 КПК України); 2) видача особи

(екстрадиція) (п. 2. ч. 1 ст. 541 глави 44 КПК України); 3) перейняття кримінального провадження (п. 3. ч. 1 ст. 541, глави 45 КПК України); 4) визнання та виконання вироків іноземних судів та передача засуджених осіб (глава 46 КПК України). Можна застосовувати й інші форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, якщо це передбачено відповідним міжнародним договором України. Також формою міжнародного співробітництва є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування кримінальних злочинів, скоєних на територіях декількох держав, а також у разі порушення інтересів цих держав. Такі слідчі групи створюють на обмежений термін для досягнення конкретної мети за взаємною згодою. Водночас, як визначено у ч. 4 ст. 9 КПК України, у разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовують положення відповідного міжнародного договору України [136].

Системний аналіз нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні дає змогу виділити дві основні міжнародно-правові форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: 1) договірно-правова чи конвенційна (укладання спеціальних договорів, що регулюють відносини у цій галузі); 2) інституційна (співробітництво, що здійснюють у межах укладених угод між органами та організаціями загального та регіонального характеру). Традиційно міжнародне співробітництво під час кримінального провадження пов'язане з укладанням відповідних міжнародних договорів, хоча питання надання правової допомоги можуть вирішувати і у відомчих угодах, які укладають з міжнародними інституціями. Цілком очевидно, що норми, які регулюють питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження мають бути засновані на перевірених практикою механізмах, які забезпечать найповніше та всебічне розслідування злочинів. Взаємодія правоохоронних органів різних держав дасть змогу впровадити найбільш ефективні методи розслідування злочинів. Причому правовою основою мають бути норми міжнародних

договорів, зокрема які передбачають часткове передання компетенції відповідним органам іншої держави в порядку виконання взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами.

Юридичними підставами міжнародного співробітництва в кримінально-правовій сфері є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Основна мета міжнародних договорів (конвенцій) про видачу, взаємну правову допомогу в кримінальних справах та інших питань міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю полягає у створенні правових можливостей співробітництва компетентних органів різних держав з метою ефективного здійснення кримінального правосуддя. Для реалізації подібних договорів має бути належне внутрішньо національне правове регулювання. Зазначене потребує видання в значній кількості державою спеціальних законів, що регламентують як сукупність, так і окремі аспекти міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. У цих законах закріплено компетенцію національних правозастосовних та судових органів з питань міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження.

Необхідність міжнародного співробітництва під час кримінального провадження породила найбільш важливий міжнародно-правовий принцип – принцип співробітництва держав між собою відповідно до Статуту ООН. На думку О. І. Виноградової, зазначене вище не стосується співробітництва держав у наданні правової допомоги в кримінальних провадженнях, що є допоміжним щодо внутрішньодержавних заходів боротьби зі злочинністю. Проте іноді воно відіграє визначальну роль. Правова допомога з кримінальних справ є однією з форм міжнародного співробітництва і його пріоритетним напрямом [28, с. 90].

В Україні міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження здійснюють за допомогою міжнародного договору України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода,

конвенція, пакт, протокол тощо) [206]. Для визнання міжнародного договору джерелом кримінального процесуального права, яке підлягає прямому застосуванню, треба дотримуватися таких умов: по-перше, Україна має бути учасником цього договору. По-друге, статус міжнародних договорів як джерел права визначається шляхом ратифікації, яка наділяє їх юридичною силою, що дорівнює за значенням закону України. Залежно від того, яким органом держави укладено договори, вони поділяються на міждержавні, міжурядові та міжвідомчі.

Міжнародні договори щодо надання правової допомоги в кримінальному провадженні в переважній більшості є двосторонніми. В окремих випадках за умови наявності певних інтеграційних відносин питання правової допомоги вирішують на підставі багатосторонніх угод. Так, Україна бере участь у двох таких системах міжнародної правової допомоги: СНД і Ради Європи.

У рамках Ради Європи Україна є учасником таких Конвенцій: Конвенція про кіберзлочинність, 2001 рік [124]; Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, 2003 рік [79]; Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, 2005 рік [112]; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 2005 рік [129]; Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами — членами Європейського Союзу, 2000 рік [119]; Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1959 рік [84]; Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1978 рік [75]; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, 2001 рік [81]; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік [120]; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму, 2005 рік [128]. Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 рік [85]; Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу

правопорушників, 1975 рік [76]; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1978 рік [82]; Третій додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників, 2010 рік [251]; Четвертий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників, 2012 рік [276]; Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах, 1972 рік [88]; Конвенція про передачу засуджених осіб, 1983 рік [125]; Додатковий протокол до Конвенції про передачу засуджених осіб, 1997 рік [77]; Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 рік [83]; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків, 1970 рік [86]; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005 рік [128]; Угода про незаконний обіг на морі, укладена на виконання статті 17 Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, 1995 рік [266]; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, 1999 рік [133]; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, 2003 рік [80].

У межах СНД це один багатосторонній договір – Конвенція про правову допомогу у правових відносинах із цивільних, сімейних та кримінальних справ 1993 року. Проте 1 грудня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року» [204], оскільки російська федерація систематично грубо порушує норми та принципи міжнародного права, зокрема щодо припинення дії (виходу з) міжнародних договорів, укладених з Україною, що стало підставою для зупинення дії Конвенції 1993 року та Протоколу 1997 року у відносинах з російською федерацією та республікою білорусь та подальший вихід з цих міжнародних договорів. Відповідно до ч. 2 ст. 84 Конвенції 1993 року, кожна Договірна Сторона може вийти з цієї Конвенції, направивши письмове повідомлення про це депозитарію за дванадцять місяців

до закінчення поточного п'ятирічного терміну її дії. Поточний п'ятирічний період закінчився 18 травня 2024 року. Після виходу з Конвенції 1993 року правову допомогу можна здійснювати на підставі інших двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів. Наприклад, на двосторонньому рівні діють: у правовідносинах з Грузією: Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах [47]; з Узбекистаном: Договір між Україною і Республікою Узбекистан про правову допомогу й правові відносини у цивільних і сімейних справах [50]; з Молдовою: Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах [48].

Від часу здобуття незалежності Україна уклала двосторонні та багатосторонні договори про надання взаємної правової допомоги в кримінальних справах із 195 державами [172]. Загалом в Україні діє близько 30 двосторонніх договорів про правову допомогу в кримінальних справах із країнами як близького, так і далекого закордону. Значення договірної співробітництва полягає в тому, що договори визначають обсяги і види правової допомоги в розслідуванні злочинів, можливість застосування норм процесуального законодавства запитуючої сторони під час виконання доручення, умови, підстави і порядок видачі осіб для кримінального переслідування тощо [230, с. 114]. Водночас з двостороннім міжнародно-правовим регулюванням Україна бере активну участь у формуванні багатосторонньої правової бази міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження, ставши учасником Європейської конвенції про видачу, правової допомоги в кримінальних справах (1959 рік) [84] та додаткового протоколу до неї [75], Європейської конвенції про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності (1990 р.) [128]. Спеціальні багатосторонні договори та конвенції визначають правові підстави такого міжнародного співробітництва та засади боротьби з конкретними видами злочинів. Також існують загальні конвенції, спрямовані на регулювання основних аспектів надання правової допомоги, зокрема:

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією [132]; Конвенція Ради Європи про пошук, відмивання, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом [128]; Конвенція про припинення та запобігання торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї [220]; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та інші [116]. Також до міжнародних багатосторонніх договорів України за загальними напрямками міжнародного співробітництва під час кримінального провадження належать: Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах [84]; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків [86]; Європейська конвенція про видачу правопорушників [85]; Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах [88]. Відповідно до ст. 544 КПК України відсутність міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності [136]. У такому разі міжнародну правову допомогу може бути надано *ad hoc* (з особливої нагоди). Слід наголосити, що взаємність за умови відсутності договору є головною гарантією можливості здійснення такого співробітництва, принаймні у напрямку нормативного урегулювання майбутньої співпраці [7]. Причому в ч. 2 ст. 544 КПК України визначено, що уповноважений (центральный) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги.

Отже, доходимо висновку, що принцип взаємності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає у письмовому зобов'язанні уповноважених на те державних органів України, відповідним компетентним органам або посадовим особам іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу у провадженні окремих процесуальних дій.

Будь-які погляди на сучасні проблеми кримінального судочинства приречені бути лише ідеями доти, доки вони не будуть реалізовані практично. Практична ж реалізація, своєю чергою, безпосередньо залежить від законодавчої регламентації окремих інститутів кримінального судочинства, вираженої в нормативних приписах чинного кримінального процесуального законодавства. Невизначеність категоріального апарату щодо здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні фактично зводить до мінімуму ефективність його практичної реалізації.

Таким чином, пропонуємо доповнити КПК України ст. 541 п. 11, а саме: «Принцип взаємності – це письмове зобов'язання Уповноваженого (центрального) органу України відповідним компетентним органам або посадовим особам іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу у провадженні окремих процесуальних дій».

Аналіз положень ст. 544 КПК України дає змогу сформулювати такі висновки: 1) відсутність міжнародного договору не може бути перешкодою для надання міжнародної правової допомоги чи іншого співробітництва на території України, останнє може бути здійснено на основі принципу взаємності; 2) наявність взаємності презюмується (правило сприятливого ставлення щодо надання міжнародної правової допомоги чи іншого співробітництва).

У напрямі розвитку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в Україні зроблено певні позитивні кроки. Так, 2022 року ратифіковано Конвенцію про екстрадицію від 26 грудня 1933 року учасниками якої, зокрема, є Гондурас, Сполучені Штати Америки, Сальвадор, Домініканська Республіка, Гаїті, Аргентина, Венесуела, Уругвай, Парагвай, Мексика та інші держави, які, підписавши Конвенцію, беруть на себе зобов'язання видавати будь-якій запитуючій державі осіб, які можуть перебувати на їхній території і які є обвинуваченими або засудженими. Це право може бути використано лише за таких обставин: якщо запитуюча держава має юрисдикцію судити та застосовувати покарання за

правопорушення, у якому обвинувачується особа, яку вона бажає екстрадувати; якщо діяння, за яке вимагається екстрадиція, є злочином і карається відповідно до законів запитуючої держави та запитуваної держави мінімальним покаранням у вигляді позбавлення волі на один рік [121]. Також Верховна Рада України підтримала законопроект № 7304 про співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, цим законом КПК України доповнено розділом, у якому визначено процедуру та принципи взаємодії з Міжнародним кримінальним судом, що є доволі важливим у розслідуванні злочинів на території України, зокрема воєнних [193]. Чітко прописана взаємодія з міжнародним кримінальним судом дає змогу створити всі необхідні інструменти для ефективного розслідування злочинів на території України [170].

Крім того, розвиток безпосередніх зносин між компетентними органами сприяє укладанню численних меморандумів та угод про співпрацю безпосередньо між такими органами, замінюючи традиційну, але доволі бюрократичну класичну систему направлення та отримання запитів про допомогу через уповноважений (центральний) орган України [103].

Відповідно до звіту Національного антикорупційного бюро України за 2024 рік, протягом року було укладено: меморандум між Національним антикорупційним бюро України і Національним антикорупційним органом Італійської Республіки з метою обміну інформацією про законодавство, аналізом, дослідженнями та іншими матеріалами щодо запобігання корупції; обміном передовим досвідом, знаннями щодо технологічних рішень, інновацій, комп'ютерних додатків та інструментів тощо [96]. Згідно зі звітом за 2023 рік, НАБУ укладено: робочу угоду про співпрацю між Національним антикорупційним бюро України та Європейською прокуратурою (EPPO) з метою сприяння співробітництву шляхом обміну інформацією, зокрема персональними даними, збору доказів, обміну стратегічною інформацією, спільної участі у навчальних заходах; Меморандум про взаєморозуміння між Національним антикорупційним бюро України та Офісом Генерального Інспектора Державного Департаменту США з метою обміну інформацією, що

має значення для виявлення, обґрунтування та запобігання шахрайству або корупції; проведення спільних заходів з метою виявлення, обґрунтування та запобігання шахрайству або корупції, що впливають на зовнішню допомогу США, яка надається Україні; проведення спільних або паралельних розслідувань або перевірок з питань, що стосуються зовнішньої допомоги, наданої Україні США; навчання; Меморандум про взаєморозуміння між Національним антикорупційним бюро України та Офісом Генерального інспектора Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) з метою обміну інформацією щодо існування достовірних звинувачень у шахрайстві, корупції, будь-якій іншій незаконній діяльності або інших неправомірних діях, які можуть вплинути на інтереси Учасника; сприяння у розслідуваннях; проведення спільних або паралельних розслідувань; надання допомоги з метою підтримки відповідного аудиту, експертизи даних або іншої стратегічної підтримки; навчання; Меморандум про взаєморозуміння між Національним антикорупційним бюро України та Офісом Генерального інспектора Міністерства оборони США з метою співпраці, обміну інформацією, що має значення для виявлення, обґрунтування та запобігання шахрайству або корупції, проведення спільних заходів із зазначеною метою, забезпечення механізму взаємної передачі запитів, спільні та паралельні розслідування, навчання; Декларацію про поглиблену співпрацю між Центральним антикорупційним бюро та Національним антикорупційним бюро з метою посилення співпраці, створення Європейського альянсу доброчесності [93].

Бюро економічної безпеки також є активним учасником налагодження взаємодії з іноземними компетентними органами [160]. Міжурядовими угодами, до яких БЕБ долучилось як компетентний орган, є: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю і забезпечення публічного порядку та безпеки від 7 лютого 2025 року [200]; Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, яку уклали в місті Гаазі 14 грудня 2016 року та до якої БЕБ

долучилося як компетентний орган 21 грудня 2022 року шляхом внесення змін до пункту 5 Додатка II до зазначеної Угоди [262]; Угода між Урядом України та Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у боротьбі зі злочинністю від 20 червня 1995 року [264]; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами [258] (розпорядження КМУ від 13 жовтня 2023 року № 934-р «Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання додаткових міжнародних зобов'язань Бюро економічної безпеки» [192]); Угода між Кабінетом Міністрів України та Федеральним Урядом Республіки Австрія про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю [259] (розпорядження КМУ від 13 жовтня 2023 року № 934-р «Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання додаткових міжнародних зобов'язань Бюро економічної безпеки» [192]); Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво в боротьбі зі злочинністю та міжнародним тероризмом [256] (розпорядження КМУ від 13 жовтня 2023 року № 934-р «Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання додаткових міжнародних зобов'язань Бюро економічної безпеки» [192]).

Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ з державою Катар укладено Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю, яким передбачено здійснювати співробітництво в запобіганні та боротьбі з організованою злочинністю; торгівлею людьми та незаконним переправленням осіб через державний кордон; кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів тощо. За взаємною

згодою Сторони можуть розширити сферу співробітництва в боротьбі з іншими правопорушеннями, за які законодавством держав Сторін передбачена кримінальна відповідальність [149]. Чинними є також Угода про співробітництво міністерств внутрішніх справ України та Угорщини від 12 грудня 1992 року, Договір про співробітництво між міністерствами внутрішніх справ України та Литовської Республіки від 30 травня 1992 року, Угода про співробітництво між міністерствами внутрішніх справ України та Латвійської Республіки щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 21 жовтня 1992 року.

ДБР 2024 року підписало меморандуми про співпрацю з правоохоронними органами інших країн (Офіс Генерального інспектора Міністерства оборони США, Департамент поліції та прикордонної охорони Естонської Республіки, Європейський інвестиційний банк) [95]. Відповідно до звіту про діяльність за 2023 рік, Державне бюро розслідувань та Офіс Генерального інспектора Агентства Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID OIG) також підписали Меморандум про взаєморозуміння. Документ сприятиме подальшим зусиллям із забезпечення нагляду та підзвітності програм USAID, які надають під час російського вторгнення в Україну. Меморандум сприятиме обміну інформацією щодо розслідувань випадків шахрайства, корупції та будь-якої іншої незаконної діяльності, пов'язаної з програмами, що фінансує USAID та спрямовані на підтримку нашої держави та українського народу [150]. Важливим кроком у розвитку Державного бюро розслідувань стало його приєднання у 2023 році до Мережі органів з питань внутрішніх кримінальних розслідувань (ICIN), яка об'єднує правоохоронні органи європейських країн, що займаються розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками поліції [94].

Служба безпеки України також тісно взаємодіє з міжнародними партнерами: спецслужбами та правоохоронними органами інших держав, насамперед ЄС та НАТО, а також безпековими структурами міжнародних

організацій. Так, компетентними органами безпеки, відповідальними за реалізацію та виконання Угоди між Кабінетом міністрів України та урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом в Україні є Служба безпеки України [257].

Отже, стає очевидною тенденція, за якої останнім часом кожен компетентний орган або укладав угоди, або приєднувався до них, або ж визнавався безпосередньо відповідальною стороною у взаємодії з правоохоронними структурами інших держав. Це свідчить про поступовий відхід від традиційних бюрократичних процедур на користь швидшої та спрощеної співпраці між компетентними органами, зокрема через можливість проведення консультацій чи отримання оперативної інформації в стислі терміни.

Попри посилення тенденції укладання відомчих міжнародних угод (меморандумів) для забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, теоретичною проблемою є питання кількісних та змістовних видів (напрямів) міжнародного співробітництва. Таким чином, слід виокремити ряд проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: по-перше, відсутність чітких критеріїв у визначенні видів та змісту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що призводить до різного тлумачення сутності та механізму такого співробітництва та, як наслідок, ускладнює його виконання; по-друге, існування різних підходів щодо визначення юридичної сили доказів, отриманих в рамках угод (меморандумів) про взаємну допомогу.

Таким чином, з огляду на викладене вище, нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, за слушним визначенням А. В. Підгородинської, можна поділити на такі групи: 1) універсальні багатосторонні міжнародні договори з питань прав людини (які регламентують питання та кримінальної юстиції), зокрема Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року, Конвенція із захисту прав людини й основоположних свобод

1950 року); 2) спеціальні багатосторонні міжнародні договори з питань боротьби з окремими видами правопорушень та злочинів, у яких питанням взаємодії держав присвячено окремі частини договору (наприклад, ст. 4–9 Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 19 грудня 1988 року; ст. 6–8, 11–12 Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 року тощо); 3) універсальні багатосторонні міжнародні договори з питань правової допомоги (Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року (дію Конвенції зупинено у відносинах з російською федерацією та республікою білорусь на підставі закону від 1 грудня 2022 року № 2783-IX) [204]); 4) спеціальні багатосторонні міжнародні договори з питань кримінального провадження (такі, що регламентують окремі види співробітництва в кримінальному провадженні. Наприклад, Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року тощо); 5) двосторонні договори України про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах; 6) двосторонні договори колишнього СРСР про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, за якими, відповідно до Закону України від 12 вересня 1991 року «Про правонаступництво України», Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 року Україна є правонаступником і в ній застосовано положення цих міжнародних договорів СРСР; 7) консульські конвенції та угоди, що регламентують окремі питання співробітництва у сфері кримінального провадження (наприклад, Консульська конвенція між Україною і Республікою Болгарія від 24 червня 1996 року); 8) відомчі міжнародні договори [175, с. 116].

Нині міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні відбувається у таких правових формах: 1) шляхом укладання двосторонніх та багатосторонніх угод та договорів щодо надання правової допомоги в

кримінальному провадженні або на основі принципу взаємності, згідно з яким уповноважений центральний орган видає письмове зобов'язання у тому, що в майбутньому держава зобов'язується здійснювати якісь певні дії; 2) шляхом участі України в міжнародних організаціях, які займаються питаннями боротьби зі злочинністю; 3) шляхом укладання угод з окремими державами або міжнародними організаціями або участі у багатосторонніх конвенціях, спрямованих на спільну діяльність у боротьбі зі злочинністю та на оптимізацію розслідування злочинів.

На наш погляд, структурну побудову нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що регулює загальні питання проведення компетентними органами держав процесуальних дій, екстрадиції, перейняття кримінального провадження, можна умовно пов'язати з міжнародною та національною нормативною регламентацією питань організації їх виконання. Відповідно, в нашому випадку цілком прийнятним буде визначення чотирьох рівнів нормативно-правової регламентації міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, який здійснюється компетентними органами, а саме: а) конституційні норми; б) норми чинних міжнародних договорів; в) норми КПК України й інших законів України; г) відомчі міжнародні угоди (меморандуми). Це знайшло своє відображення в ч. 2 ст. 1 КПК України, відповідно до якої кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надає Верховна Рада України, КПК та інші закони України [136].

Отже, згідно з проведеним аналізом, можна виокремити таку класифікацію нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, відповідно до якої правову основу такого співробітництва становлять:

1. Міжнародний рівень: а) міждержавні багатосторонні договори, конвенції, угоди; б) міжурядові договори (двосторонні та багатосторонні), що стосуються взаємодії у боротьбі зі злочинністю; в) договори міжвідомчого

характеру (двосторонні та багатосторонні), укладені МВС, СБУ, НАБУ, ДБР, Офісом Генерального прокурора, Міністерством юстиції України тощо; г) норми (звичаї) міжнародного права (міжнародна ввічливість, взаємність).

2. Національно-державний рівень: а) Конституція України, закони України, що регулюють діяльність правоохоронних органів у сфері міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні; б) підзаконні нормативні правові акти: укази Президента України; постанови КМУ, окремі відомчі нормативні правові акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів у сфері міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні видані відповідними відомствами у вигляді постанов, інструкцій, наказів, листів, розпоряджень.

Дослідження правової основи міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні надало підстави констатувати, що нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні певною мірою відповідає вимогам забезпечення прав і свобод людини. Закріплення в національному законодавстві загальноприйнятих міжнародних норм, приведення його положень у відповідність до світових стандартів, утвердження міжнародного співробітництва як окремого інституту в КПК України та розширення регулювання питань міжнародної правової допомоги становлять необхідний і ефективний інструмент. Завдяки цьому забезпечено не лише дотримання законності, верховенства права та правопорядку в державі, а й налагоджено гармонійне співробітництво з іншими країнами.

1.3. Суб'єкти міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Дослідження міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні потребує розгляду питання щодо суб'єктного складу — органів, уповноважених законодавством України на його здійснення.

Згідно з КПК України, суб'єктами, уповноваженими здійснювати міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні, є такі: запитуюча сторона — держава, компетентний орган якої звертається із запитом, або міжнародна судова установа (п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК України); запитувана сторона — держава, до компетентного органу якої направляють запит (п. 5 ч. 1 ст. 541 КПК України); уповноважений (центральний) орган — орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК України); компетентний орган — орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається із запитом згідно із цим розділом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (п. 7 ч. 1 ст. 541 КПК України) [136]. Відповідно до ст. 545 КПК України, центральними органами України в галузі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) Офіс Генерального прокурора, який звертається із запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів; 2) Національне антикорупційне бюро України, яке звертається із запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, та яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України; 3) Міністерство юстиції України, яке звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу в кримінальному

провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав [136].

У науковій літературі суб'єктами, уповноваженими здійснювати міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні, є держави, правоохоронні органи яких співпрацюють між собою [279]. Інші автори зазначають, що нині є визначена система міжнародних організацій, а також національних органів, які здійснюють міжнародне співробітництво в галузі боротьби зі злочинністю. Залежно від суб'єктів, міжнародне співробітництво щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності поділяється на: 1) співробітництво між державами (включно з державами, які мають спільні кордони, та державами, що їх не мають); 2) співробітництво між державами та міжнародними організаціями; 3) співробітництво між міжнародними організаціями (включно з можливістю співробітництва як з міжнародними міжурядовими організаціями, так і міжнародними неурядовими) [140, с. 92]. В. В. Зуєв до суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні відносить: 1) офіційні та уповноважені особи компетентного органу запитуючої або запитуваної сторони (ст. 563 КПК); 2) особи, яких розшукують для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; 3) особи, які відбувають покарання на території України або іноземної держави; 4) інші особи, які беруть участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях [157, с. 31]. І. Завидняк зазначає, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження охоплюють суб'єкти: 1) уповноважені органи, компетентні органи (органи досудового розслідування, детектив, слідчий, прокурор, суд); 2) компетентні органи та посадові особи іноземних держав з аналогічним процесуальним статусом; 3) міжнародні організації, серед яких повноваження в кримінальній процесуальній сфері мають лише міжнародні суди [90]. Досліджуючи систему правоохоронних та інших органів, уповноважених здійснювати міжнародне співробітництво під час кримінального провадження щодо корупційних правопорушень, Н. М. Ахтирська зауважує, що, відповідно до Закону України «Про запобігання

та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [195], забезпечення міжнародного співробітництва у цій сфері покладено на: Міністерство юстиції України — щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом; Генеральну прокуратуру України – щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення; Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України – щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до відповідних переліків; Міністерство закордонних справ України – щодо звернення до Комітету Ради Безпеки ООН щодо отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, ухваленого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат [6].

Окрім державних структур у напрямі міжнародного співробітництва, в кримінальному провадженні важливе місце займають міжнародні та міжурядові організації (ООН, СНД тощо). Окремі міжнародні та міжурядові організації спеціально створено для розв'язання завдань ефективної боротьби з такою злочинністю (Інтерпол, Європол, OLAF) [140]. Як зазначає Р. А. Климкевич, за час існування Європейського Союзу було створено відповідні органи та установи, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. До таких органів належать: Європол, який функціонує для координації національних поліцейських органів у межах міжнародного співробітництва щодо запобігання вчиненню злочинів та для підвищення ефективності розслідування; Євроюст, основним завданням якого є координація органів досудового розслідування та співпраця між компетентними органами держав-членів ЄС шляхом сприяння виконанню міжнародної правової допомоги.

Європейська Прокуратура, функціями якої є переважно переслідування осіб, що посягають на фінансові, бюджетні інтереси Євросоюзу. Окремим органом, відповідальним за координацію діяльності держав ЄС для боротьби з кіберзлочинністю, було Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки, яке у 2018 році перейменували в Агентство ЄС з питань кібербезпеки, основною ідеєю створення якого стало надання державам-членам ефективної допомоги та реагування на кібератаки [109].

На сьогодні базовим інструментом Європейського союзу у боротьбі з економічними злочинами є Європейське бюро боротьби із шахрайством – ОЛАФ (European Anti-fraud Office – OLAF), створене рішенням Комісії від 28 квітня 1999 року [197].

Відповідно до цього рішення: ОЛАФ засновано як самостійний орган Комісії, та з питань, віднесених до його компетенції, має функціональну незалежність від неї (ст. 1); завданнями ОЛАФ є посилення боротьби проти шахрайства, корупції та будь-якої іншої незаконної діяльності, що стосуються фінансових інтересів ЄС (ст. 2); ОЛАФ має підтримувати співробітництво Комісії з державами-членами ЄС у боротьбі із шахрайством; ОЛАФ бере участь у розробленні загальноєвропейського законодавства щодо боротьби з фінансовими злочинами; ОЛАФ проводить адміністративні розслідування (правопорушень та злочинів, скоєних усередині самого ОЛАФ), внутрішні розслідування (злочинів, вчинених працівниками інститутів, органів та організацій ЄС), зовнішні розслідування (злочинів, скоєних громадянами держав-членів проти фінансових інтересів ЄС); працівники ОЛАФ незалежні під час проведення розслідувань; контроль та нагляд за діяльністю ОЛАФ здійснює спеціально заснований Наглядовий Комітет (ст. 4); ОЛАФ очолює Генеральний директор, якого призначає Комісія за згодою Європейського парламенту та Ради терміном на п'ять років з можливістю повторного призначення (ст. 5) [197].

На сьогодні Уряд України надав свою згоду на те, щоб ОЛАФ проводив перевірки на місцях і заходи контролю відповідно до процедур, встановлених

Європейським Союзом з метою захисту фінансових інтересів ЄС від шахрайства та інших правопорушень [263]. Зокрема, Державну аудиторську службу України уповноважено здійснювати функції Служби координації боротьби із шахрайством, забезпечувати міжвідомчу взаємодію з метою боротьби із шахрайством з коштами Європейського Союзу, корупцією та будь-якими іншими порушеннями, що впливають на фінансові інтереси України та Європейського Союзу, відповідно до Порядку, затвердженого цією постановою [41]. Водночас Держфінмоніторинг у межах повноважень, визначених законом, надсилає до правоохоронних та розвідувальних органів інформацію щодо підозри або реальних випадків шахрайства з коштами ЄС, корупції та будь-яких інших порушень, що впливають на фінансові інтереси ЄС, як узагальнених матеріалів з огляду на вимоги законодавства [196]. Інформація, отримана в результаті обміну між Держфінмоніторингом України щодо проведення моніторингу фінансових операцій та звернення до підрозділу фінансової розвідки іноземної держави, використовують лише для цілей, для яких таку інформацію запитують, а також за умовами, вказаними тим органом, який її надає. Поширення інформації іншим органам або третім особам, або будь-яке використання цієї інформації для адміністративних, слідчих, прокурорських і судових цілей потребує направлення Держфінмоніторингом до іноземного органу запиту на отримання відповідного дозволу. Зазвичай інформація, одержана від Держфінмоніторингу іноземних держав, має розвідувальний характер, а її використання в рамках офіційних проваджень (кримінальні, цивільні, адміністративні, судові) є неможливе за відсутності відповідного дозволу такого органу. У разі відсутності такого дозволу зазначену інформацію для використання у вигляді доказу треба витребувати в рамках міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні після погодження можливості використання інформації, одержаної від іноземного органу для запитів у рамках міжнародної правової допомоги. Якщо матеріали Держфінмоніторингу перевіряють правоохоронні органи у межах кримінального провадження, міжнародне співробітництво у фінансових розслідуваннях можна здійснювати

через ГПУ, НАБУ та Мін'юст у межах міжнародної правової допомоги, передбаченої КПК України для так званої легалізації здобутої раніше розвідувальної інформації та подальшого офіційного використання такої інформації в кримінальних провадженнях [180].

Наведене свідчить про кілька обставин, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

По-перше, статус ОЛАФ має змішаний характер: з одного боку, організація наділена повноваженнями щодо боротьби із шахрайством та іншими посяганнями на фінансові інтереси ЄС, а з іншого боку – покликана сприяти боротьбі з такими злочинами в суверенних державах-членах ЄС. По-друге, ОЛАФ наділений процесуальними повноваженнями, що реалізують під час проведення зовнішніх та внутрішніх розслідувань, зокрема під час збирання доказів вчинення злочинів, які є в його компетенції. По-третє, основи правового регулювання та діяльності ОЛАФ, а також дані про основні напрями й практику співробітництва ОЛАФ та компетентних органів України дають змогу звернути увагу на те, що в такому співробітництві не повною мірою використовують потенціал ОЛАФ як міжнародної правоохоронної організації. Це слід враховувати за формування планів щодо розширення такого співробітництва, а також під час організації міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження у справах про злочини економічної спрямованості. ОЛАФ та його посадові особи у відповідних випадках можуть бути учасниками такого співробітництва в кримінальних провадженнях, що розслідують в Україні [17].

Останніми роками також активно розробляють концепції міжнародного співробітництва з Європейською поліцейською організацією (Європол), створено 1998 року. Європол має координувати зусилля держав-членів Європейського Союзу в питаннях протидії різним видам злочинності. Фактичне формування Європолу відбувалося з 1995-го до 1999 року в межах Конвенції Європолу [130]. Протягом 1999–2008 років мандат Європолу, визначений Конвенцією, поступово розширювали. У «новому», перетвореному Лісабонським договором Європейському Союзі для організацій ЄС стало

характерним те, що правові основи їхньої діяльності можуть бути передбачені не міжнародними договорами (як це було в разі Конвенції Європолу), а правовими актами Європейського Союзу. Одним із таких актів є Рішення Ради Європейського Союзу від 6 квітня 2009 року про заснування Європейської поліцейської організації (Європол) [314]. Сукупність функцій Європолу, передбачених Договором про функціонування Європейського Союзу та названим вище Рішенням, можна об'єднати у три відносно самостійні групи, кожна з яких являє певний напрям реалізації: 1) інформаційне забезпечення боротьби зі злочинністю та розслідування злочинів; 2) координація роботи та взаємодії національних правоохоронних органів держав-членів ЄС та третіх країн, зокрема у сфері кримінального судочинства; 3) науково-технічне сприяння. Функції Європолу визначають зміст та обсяг його повноважень, а також права та обов'язки, покладені на компетентні органи держав-членів ЄС. Інформаційне забезпечення співпраці правоохоронних органів держав Євросоюзу у боротьбі зі злочинністю здійснюють з використанням комп'ютеризованої інформаційної системи (Computerized System of Collected Information), що спирається на раніше створену Шенгенську інформаційну систему [159]. Координацію роботи правоохоронних органів проводить Європол, головним чином, у формі регулярних контактів офіцерів зв'язку, відряджених при ньому різними державами-членами, а також шляхом нарад керівників національних відділів зв'язків з Європолом. У сфері кримінального судочинства Європол має право: по-перше, звертатися до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення та координацію розслідувань; по-друге, сприяти координації, організації та проведенню розслідувань й оперативних заходів, що проводять спільно з органами держав-членів або у межах спільних слідчих груп.

Правову основу таких спільних розслідувань становлять: 1) ухвалена в травні 2000 року Радою ЄС Конвенція про взаємну правову допомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу [119]; 2) Рамкове рішення Ради ЄС 2002/465/ЖНА від 13 червня 2002 року про спільні

слідчі групи [324]; 3) Рішення Ради ЄС 2005/671/ЖНА від 20 вересня 2005 року про обмін інформацією та співробітництво щодо терористичних злочинів (стаття 3) [335]; 4) Рішення Ради ЄС 2008/615/ЖНА від 23 червня 2008 року про розширення транскордонного співробітництва у боротьбі з тероризмом та транскордонною злочинністю (стаття 17) [210]. Керуючись цими документами, Європол: має право ініціювати створення спільних слідчих груп; силами своїх представників може брати участь у них; здійснює інформаційну підтримку діяльності спільних слідчих груп.

Між Україною та Європолом 14 грудня 2016 року було укладено угоду про оперативне та стратегічне співробітництво, яку ратифіковано Законом № 2129-VIII від 12 липня 2017 року [216]. Метою цієї угоди є встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолом для підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні й боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності у сферах злочинності (перерахованими в угоді), зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європолом. Відповідно до ст. 4 зазначеної угоди, співробітництво може передбачати обмін результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності [261]. Компетентними органами є всі державні органи України, відповідальні, відповідно до національного законодавства, за запобігання та боротьбу зі злочинністю, зокрема: НПУ, МВС України; Адміністрація Державної прикордонної служби України; Департамент захисту національної державності Служби безпеки України та Штаб Антитерористичного центру при Службі безпеки України; БЕБ України; Державна служба фінансового моніторингу України; НАБУ; Офіс Генерального прокурора України; ДБР; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Національне агентство з питань запобігання корупції України.

Отже, Європол та його посадові особи разом з реалізацією встановлених повноважень у сфері інформаційної підтримки боротьби зі злочинністю в державах-членах ЄС наразі наділені певними повноваженнями й у процесуальній сфері, щонайменше на початковій стадії розслідувань, а також під час їх проведення. Ці обставини визначають можливість їхньої участі у міжнародному співробітництві у сфері кримінального провадження, зокрема за участю України [17].

Крім того, згідно з укладеною Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 року, Україна взяла на себе зобов'язання співпрацювати з ЄС у сфері міграції, притулку та управління кордонами, з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму, у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин, зі злочинністю та корупцією, тероризмом. Ці обов'язки України визначено в розділі III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію [265]. У п. «е» ч. 2 ст. 1 вказаної Угоди однією із цілей асоціації визначено посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод. Саме у контексті досягнення цієї мети має відбуватися формування в Україні нової моделі фінансових розслідувань. Фінансові розслідування виступають дієвим фактором протидії таким суспільно-небезпечним явищам, як корупція та організована злочинність, легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом фінансування тероризму тощо [180]. Зокрема, в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року [195] визначено, що спеціально уповноважений орган, яким є Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) [176], відповідно до міжнародних договорів України, за принципом взаємності чи з власної ініціативи здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією про

запобігання та протидію. У п. 3 ст. 31 зазначеного Закону встановлено, що в разі отримання Держфінмоніторингу відповідного органу іноземної держави на передачу інформації, що містить таємницю фінансового моніторингу, правоохоронним органам іноземної держави таку інформацію надають лише для проведення розслідування в справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення або в справах, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого одержано злочинний дохід. Надання відповідному органу іноземної держави інформації, одержаної від правоохоронного органу України, здійснюється лише за умови отримання попереднього дозволу такого правоохоронного органу [195].

Також Україна уклала угоду про співпрацю з Європейською організацією з питань юстиції (Євроюст) [267], призначенням якої є підтримка та посилення координації та співробітництва національних органів, відповідальних за проведення розслідувань та кримінального переслідування за фактами тяжких злочинів, які торкаються двох або більшої кількості держав-членів або вимагає проведення кримінальних переслідувань і Європол, і на підставі інформації, яку вони надають. Метою цієї Угоди є посилення співробітництва між Україною і Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю і тероризмом. Компетентним органом в Україні для виконання цієї Угоди є Генеральна прокуратура України [267]. Згідно з офіційною статистикою, оприлюдненою на вебсайті Євроюсту, 2018 року прокуратура України ініціювала чотири справи та брала участь у відпрацюванні 24 справ, а також у шести спільних слідчих групах у 2019 році [35].

Євроюст, як і Європол, посідає особливе місце в інституційному механізмі Європейського Союзу. Його специфіка виявляється в тому, що, незважаючи на те, що Євроюст належить до «звичайних» організацій Європейського Союзу (тобто не інститутів), він одночасно є організацією з власною правосуб'єктністю, зокрема міжнародною. Під час розслідувань і заходів щодо кримінального переслідування, що стосуються двох і більше

держав-членів і які проводять за фактами злочинних діянь, що належать до видів тяжкої злочинності, зокрема організованої, перед Євроюстом ставлять такі цілі: 1) розвиток та покращення координації між компетентними органами держав-членів щодо дій з розслідування та кримінального переслідування за фактами тяжкої злочинності, які вони проводять на своїй території; 2) зміцнення співробітництва між компетентними органами держав-членів, зокрема, шляхом виконання запитів та рішень про видачу, здійснення правової допомоги, включно з взаємним визнанням рішень судів в кримінальних справах; 3) підтримка іншими способами зусиль компетентних органів держав-членів з метою підвищення ефективності розслідувань, які вони здійснюють.

Євроюст наділений низкою процесуальних повноважень, зокрема: а) порушення кримінальних розслідувань, а також висунення пропозицій щодо порушення кримінальних переслідувань, які проводять компетентні національні органи, зокрема за фактами злочинів, які посягають на фінансові інтереси ЄС; б) координація таких розслідувань і кримінальних переслідувань, зокрема шляхом заявлення вимог щодо створення спільних слідчих груп. Інформацію, отриману спільними слідчими групами, сформованими Євроюстом, вважають одержаною офіційно. Її можна використовувати в кримінальних провадженнях та суді; в) проведення спеціальних розслідувань, результати яких можна використовувати в кримінальному судочинстві; г) посилення судового співробітництва, зокрема шляхом розв'язання конфліктів юрисдикцій у тих випадках, коли злочин підслідний компетентним органам двох і більше держав-членів. Він наділений повноваженнями ухвалювати обов'язкові рішення щодо спірних питань про юрисдикцію.

Нині головним напрямом встановлення процесуальних правил і процедур з метою забезпечення взаємного визнання будь-яких форм вироків та судових рішень, а також гармонізації норм кримінально-процесуального права є розроблення нових інструментів, відомих як європейські ордери. Першими успішно впровадженими в практику інструментами стали: 1. Європейський ордер на арешт, покликаний замінити процедуру видачі (екстрадиції),

застосовану раніше [315]. 2. Європейський ордер на арешт майна або доказів, використання якого введено в практику Рамковим рішенням Ради 2003/577/ЈНА від 22 липня 2003 року про виконання ордерів на арешт майна чи доказів; його метою є запобігання знищенню, зміні або переміщенню майна та доказів [364]. 3. Європейський ордер на надання доказів (European Evidence Warrant), правовою основою використання якого є Рамкове рішення Ради ЄС 2008/978/ЈНА від 18 грудня 2008 року про Європейський ордер на надання доказів з метою отримання предметів, документів та інформації для використання [326]. Очевидно, що інститут європейського ордера не застосовують в Україні, оскільки наша держава не є повноправним членом ЄС, а лише асоційованим. Однак, аналізуючи апроксимацію кримінального процесуального законодавства України та ЄС, можна дійти висновку про доволі високий ступінь такого наближення [109].

Інтеграцію України в економічний, фінансовий та правовий простір посилює зростання ролі міжнародного співробітництва слідчих і судових органів України з міжнародними країнами. Особливу роль у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження відведено Інтерполу. У структурі Міністерства внутрішніх справ України існує Національне центральне бюро Інтерполу, яке обліковує інформацію про міжнародні злочини та злочинців, забезпечує взаємодію органів внутрішніх справ України з поліцією інших держав і з Генеральним секретаріатом Інтерполу [236]. Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол, який є ефективним надійним органом з обліку міжнаціональних злочинів і осіб, які їх вчинили, та основним координатором міжнародного розшуку осіб, що вчинили кримінальні правопорушення [242]. Призначенням Інтерполу є координація міжнародного співробітництва правоохоронних органів щодо забезпечення громадської безпеки, боротьби з тероризмом, злочинами в галузі високих технологій, наркотрафіком, економічними злочинами, торгівлею людьми та іншими видами організованої злочинності [140]. Метою Інтерполу, відповідно до Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол), є: 1) забезпечення

широкої взаємодії всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках наявного законодавства країни та в дусі Загальної декларації прав людини; 2) створення та розвиток установ, які можуть успішно запобігати кримінальній злочинності та боротьбі з нею [242].

Цілями міжнародного співробітництва з використанням інформаційної системи Інтерполу є: установлення місцеперебування осіб, яких розшукують, з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції); установлення місцеперебування осіб чи об'єктів, що становлять інтерес для правоохоронних органів України чи інших держав-членів Інтерполу; надання чи отримання інформації, що стосується розслідування злочинів, кримінального минулого або злочинної діяльності осіб; надання чи отримання інформації для попередження про осіб, події, об'єкти, способи вчинення злочинів, що становлять реальну загрозу публічній безпеці та порядку й можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам; ідентифікація осіб чи невідомих трупів; проведення криміналістичних досліджень; надання чи отримання інформації з питань публічної безпеки і порядку [105]. Причому правоохоронні органи України використовують інформаційну систему Інтерполу для взаємодії з компетентними органами іноземних держав з питань забезпечення публічної безпеки та порядку. У межах заходів із запобігання загрозам, що можуть виникнути від протиправної діяльності терористичних та екстремістських організацій, радикально налаштованих осіб тощо, а також вчинення злочинів під час проведення масових заходів правоохоронні органи України: звертаються до уповноваженого підрозділу з проханням здійснити запит до компетентних органів іноземних держав щодо отримання відомостей про можливі виїзди до України зазначених осіб, планування ними вчинення терористичних актів або інших злочинів у зв'язку з проведенням в Україні масових заходів; з власної ініціативи або у зв'язку зі зверненнями компетентних органів іноземних держав надають уповноваженому підрозділу наявну інформацію про можливі загрози публічній безпеці й порядку під час підготовки та проведення масових заходів на території іноземних держав [105].

Відповідно до п. 9 Закону України від 6 грудня 2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», спеціально уповноважений орган та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу в межах своїх повноважень забезпечують співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, залученими у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, зокрема з Групою з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Комітетом експертів Ради Європи з оцінювання заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейським Союзом, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, Організацією Об'єднаних Націй [195]. Найбільш відомими міжнародними організаціями, що відіграють ключову роль у боротьбі зі злочинністю, є: Міжнародна організація кримінальної поліції (ІНТЕРПОЛ), Європейське бюро судової співпраці (ЄВРОЮСТ), Місія Європейського Союзу з політики безпеки та оборони (ESDP), Всесвітня Митна Організація (WCO), Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів Європейського Союзу (FRONTEX), Європейський центр моніторингу наркотиків та наркоманії (EMCDDA), Європейський центральний банк (ЕСВ); Європейська комісія (ЕС), Європейське управління з боротьби із шахрайством (OLAF), Об'єднаний ситуаційний центр Європейського Союзу (SITCEN).

Міжнародними організаціями, які здійснюють діяльність у сфері боротьби зі злочинністю і кримінального провадження, є: Організація Об'єднаних Націй, де був заснований комітет з питань запобігання та контролю над злочинністю і Комісія ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя [243]. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від

13 вересня 2002 року № 1371 «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади в діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна» центральні органи виконавчої влади, внесені до переліку центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, відповідальних за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях, беруть участь у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна відповідно до укладених міжнародних договорів України, та відповідають за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в цих організаціях [209].

Міжнародні договори, які регулюють питання співробітництва у сфері кримінального процесу, укладено лише суб'єктами міжнародного права – державами, на які покладено передбачені договорами зобов'язання. Держава як уособлення всієї політичної системи, зокрема організації влади, є стороною не тільки укладення міжнародних договорів з питань правової допомоги, а й активним учасником міжнародних відносин. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулює міжнародне право, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Сторонами міжнародного договору є держава, інший суб'єкт міжнародного права, які погодилися на обов'язковість для них договору і для яких договір є чинним [206]. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 94 Закону України «Про прокуратуру», Офіс Генерального прокурора може укладати міжнародні договори України міжвідомчого характеру, які погоджуються з Міністерством закордонних справ України [212]. Також, згідно з п. 3 Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру, рішення про проведення переговорів і підписання міжнародних договорів України міжвідомчого характеру ухвалюють міністерства й інші центральні органи виконавчої влади, компетенціями яких є

питання, що регулюють такі договори, за погодженням із МЗС і з дозволу віцепрем'єр-міністра України згідно з розподілом обов'язків [177]. Суб'єктами кримінального провадження є представники державних органів (слідчий, прокурор, дізнавач), суд, які здійснюють процесуальну діяльність, а також особи як зацікавлені (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільні позивач та відповідач), так і не зацікавлені (свідок, експерт). Усі є суб'єктами кримінального провадження, але не є суб'єктами міжнародних договорів. Через це на них не можна безпосередньо покладати виконання зобов'язань держави (як суб'єкта міжнародних відносин) за міжнародними договорами, якщо для цього нема належної процесуальної форми, яка передбачає порядок реалізації конкретних прав та виконання обов'язків. У міжнародних договорах про співробітництво держав у сфері кримінального провадження відсутні достатні розпорядження, що регламентують процесуальну форму. Вони не встановлюють єдині для сторін порядок (умови) діяльності суб'єктів – учасників кримінального провадження, правила виконання їх обов'язків та здійснення прав. Це цілком зрозуміло з погляду міждержавної політики: кожна держава внаслідок сформованих традицій, власного законодавства та інших обставин встановлює єдині правила для своїх органів на внутрішньодержавному рівні з урахуванням державного суверенітету та незалежності. У міжнародних договорах знаходить регламентацію не сувора процесуальна форма, а лише певного виду міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження. Тому безпосереднє застосування правил міжнародного договору поза рамками процесуальної форми може бути оцінено не інакше як спрощення процесуальної форми.

Отже, міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні можна реалізовувати як центральними органами, так і безпосередньо компетентними (правоохоронними органами), які здійснюють досудове розслідування. Однак розгалуженість такої системи, неузгодженість дій, відсутність централізованого скерування запитів та одержання відповідей може призвести до витоку інформації або унеможливлення її синтезу в рамках одного кримінального

провадження. Дискусійним залишається питання про чинність міжвідомчих договорів, укладення яких узгоджується з Міністерством закордонних справ, оскільки, відповідно до ст. 9 Конституції України, частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надає лише Верховна Рада України [6].

Суб'єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є компетентні органи держав, а також міжнародні правоохоронні організації (їх органи чи установи), які відповідно до положень міжнародних договорів, міжвідомчих міжнародних договорів України, кримінального процесуального кодексу України та законів України уповноважені здійснювати кримінальне провадження в межах своїх повноважень.

У зв'язку з цим необхідним є внесення відповідних змін до КПК України щодо доповнення про розширення кола суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства таким чином, щоб у його складі були, разом з компетентним органом або посадовцем іноземної держави, міжнародні правоохоронні організації та їх посадові особи.

Викласти ст. 541 КПК України «Роз'яснення термінів» у такій редакції:

п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК України – запитуюча сторона – держава, компетентний орган якої звертається із запитом, або міжнародна судова установа *або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа) уповноважені здійснювати кримінальне провадження;*

п. 5 ч. 1 ст. 541 КПК України запитувана сторона – держава, до компетентного органу якої направляється запит *або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа) уповноважені здійснювати кримінальне провадження;*

Доповнити ст. 542 КПК України «Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» частиною 2 такого змісту:

«2. Положення цього Кодексу щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з іншими державами, їх компетентними органами застосовуються також у відносинах з міжнародними

правоохоронними організаціями (їх уповноваженими органами чи установами) під час здійснення ними кримінального провадження, а також з міжнародними судовими установами».

Викласти ст. 543 КПК України «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» в такій редакції:

1. Порядок направлення запиту до іншої держави, *міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи)*, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи *або міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи)* про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначаються цим Кодексом і чинними міжнародними договорами України.

Доповнити ст. 3 КПК України («Визначення основних термінів Кодексу») п. 16.3 таким текстом: «Міжнародна правоохоронна організація (її органу чи установи) – об'єднання суверенних держав міжурядового характеру, засноване на підставі міждержавних договорів або іншим шляхом, створене на основі міждержавної угоди (статуту, меморандуму або іншого установчого документа), що має постійні органи, наділені міжнародною правосуб'єктністю, та здійснює з дотриманням загально визнаних принципів та норм міжнародного права діяльність із забезпечення правового захисту особи, суспільства, держав та світової спільноти від кримінальних правопорушень. До міжнародних правоохоронних організацій належать: міжнародні організації щодо співробітництва між правоохоронними органами та органи міжнародного кримінального правосуддя».

Також у межах дослідження суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження варто звернути увагу на проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва [102, с. 93]. Відповідно до ст. 545 КПК України, центральними органами України в галузі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні визначено Офіс Генерального прокурора, який звертається із запитами про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під

час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів. Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року частину 1 ст. 545 КПК України було доповнено [207] положенням, що Національне антикорупційне бюро України також є центральними органами України в галузі міжнародного співробітництва, яке звертається із запитами про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, що є в його підслідності [136]. Водночас, згідно зі слушним зауваженням А. А. Омарова, положеннями ст. 13 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах визначено, що всі клопотання про передання матеріалів кримінальних проваджень, якщо інше не передбачене окремою домовленістю, передають через Міністерства юстиції [167, с. 253]. Крім того, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про правову допомогу в кримінальних справах» (1959 року) та Додаткового протоколу 1978 року [214], Закону України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах» [213], органами, на які покладають повноваження згідно з п. 2 ст. 11 Конвенції в редакції ст. 3 Другого додаткового протоколу, є Міністерство юстиції України (у справах на стадії досудового слідства) і Генеральна прокуратура України (у справах на стадії судового слідства). Таке становище обумовлено тим, що ці договори були підписані до ухвалення чинного КПК України, яким регламентовано міжнародне співробітництво [102, с. 93]. У випадках, визначених п. 1, 2 та 5 ст. 15 Конвенції у редакції ст. 4 Другого додаткового протоколу, якщо не використовують безпосередні канали зв'язку, прохання в справах на стадії судового слідства надсилають Міністерству юстиції України, а прохання на стадії досудового слідства – Генеральній прокуратурі України. Безпосереднє надсилання прохань про надання взаємної правової допомоги здійснюють через головні управління юстиції (у справах на стадії судового розслідування) та через прокуратури обласного рівня (у справах на стадії досудового розслідування) [213]. Внесення

змін у законодавство та формування спеціалізованих правоохоронних органів створили ситуацію неузгодженості повноважень, конкуренція норм ускладнила їх реалізацію. Тож положення ст. 545 КПК України, які визначають ГПУ та передусім НАБУ як центральні органи під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, не узгоджено з міжнародними актами, які ратифікувала Україна [273]. З огляду на це Н. М. Ахтирська порушує низку практичних запитань: чи відповідає таке положення міжнародним стандартам співпраці; яким має бути механізм виконання угод, де уповноваженими є інші центральні органи; чи визнаватимуть належними докази, одержані під час міжнародного співробітництва у спосіб, що суперечить законодавству або укладеним міжнародним угодам про співробітництво? Чи не обмежує такий підхід повноваження прокуратури щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження? Відсутність закріплених у міжнародних договорах України чи законах про ратифікацію положень про визнання Національного бюро центральним органом не дає жодних підстав вважати його таким лише у зв'язку із «невдалою» редакцією ст. 545 КПК України. Звернення Національного бюро як центрального органу в порядку міжнародної допомоги до учасників міжнародних договорів може мати наслідком відмову іноземної держави у виконанні запиту як такого, що отриманий від неналежного суб'єкта. Крім того, існує ризик визнання судами, відповідно до ст. 553 КПК України, недопустимими докази, одержані під час виконання запитів про міжнародну правову допомогу, що направлені з порушенням встановленого законодавством порядку зносин [5].

Погоджуємося з позицією Н. М. Ахтирської, що Національне антикорупційне бюро України доцільно вважати компетентним органом, який здійснює розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а центральним органом міжнародного співробітництва під час досудового розслідування варто визнати Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, що

забезпечить реалізацію принципу незалежності від Генеральної прокуратури України [5].

Отже, можна констатувати, що суб'єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) уповноважені від імені держави центральні органи держав розглядати запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи й вживати заходів для виконання чи направлення до іншої держави запиту компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги; 2) компетентні органи держав, що здійснюють кримінальне провадження та які звертаються із запитом згідно з розділом IX КПК України, або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги; 3) міжнародні правоохоронні організації, що здійснюють кримінальне провадження відповідно до міжнародних договорів (включно з можливістю співробітництва як з міжнародними міжурядовими організаціями, так і міжнародними неурядовими).

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що основними проблемами стану наукової розробленості інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) фрагментарність досліджень, через що в теорії кримінального процесу відсутні: по-перше, чіткий підхід до визначення понять «міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні», «матеріали екстрадиційної перевірки», «суб'єкти міжнародного співробітництва»; по-друге, єдиний системний підхід до розуміння процесуального статусу засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також екстрадованих для притягнення до відповідальності або виконання вироку; по-третє, єдине розуміння форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні; 2) розгалуженість і мінливість певних законодавчих положень, адже зміни, що відбулися останнім часом у національному законодавстві,

особливо в умовах воєнного стану, спрямовані на запровадження концептуально нового підходу до врегулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Ці та інші обставини обумовлюють потребу в більш детальному вивченні загальних і специфічних аспектів інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, виявленні наявних у ньому проблемних моментів, виробленні пропозицій щодо їх вирішення та усунення.

2. Констатовано, що правове регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні визначається зобов'язаннями України, прийнятими нею під час підписання міжнародних договорів, а також укладанням відомчих міжнародних угод (меморандумів) для забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.

На основі системного аналізу нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні виокремлено дві основні нормативно-правові форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: 1) договірно-правова чи конвенційна (укладання спеціальних договорів, що регулюють відносини в цій галузі); 2) інституційна (співробітництво, що здійснюється в межах укладених угод між органами та організаціями, загального й регіонального характеру). За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше міжнародне співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності.

З метою визначеності категоріального апарату щодо здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні запропоновано доповнити ст. 541 КПК України пунктом 11 «Принцип взаємності – це письмове зобов'язання Уповноваженого (центрального) органу України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій».

Проаналізовано побудову нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та визначено чотири її рівні, а саме: 1) конституційні норми; 2) норми чинних міжнародних договорів; 3) норми КПК України й інших законів України; 4) відомчі міжнародні угоди (меморандуми).

3. Встановлено, що відповідно до норм КПК України суб'єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) уповноважені (центральні) органи (Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України, Національне антикорупційне бюро України) та компетентні органи України (органи досудового розслідування, прокурор, суд); 2) компетентні органи та посадові особи іноземних держав з аналогічним процесуальним статусом.

На підставі аналізу національного та міжнародного законодавства визначено, що крім державних структур, у галузі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні важливе місце посідають міжнародні та міжурядові організації (ООН, ЄС, Інтерпол, Європол, OLAF тощо), які об'єднують держави для обміну інформацією, координації дій та розробки спільних стратегій у боротьбі зі злочинністю. Обґрунтовано доцільність внесення змін до КПК України в частині розширення кола суб'єктів міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства (запропоновано відповідні зміни до положень п. 4 ч. 1 ст. 541, п. 5 ч. 1 ст. 541, 542, 543 КПК України).

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні

Правова допомога під час кримінального провадження є однією з форм міжнародного співробітництва і його пріоритетним напрямом. Відповідно до ч. 1 ст. 542 КПК України, якою визначено обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, міжнародне співробітництво полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж КПК України, форми співробітництва під час кримінального провадження [136]. Згідно зі слухним зауваженням Ю. М. Чорноус, у межах міжнародної правової допомоги на досудовому слідстві у справах про злочини міжнародного характеру може бути проведено будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародними договорами. Зокрема, ідеться про надання інформації (довідкової та отриманої в результаті перевірки та різними криміналістичними обліками); характеризуючих матеріалів про особу; інформації про громадянство особи, про перетин державного кордону; даних стосовно транспортного засобу та його власника; відомостей про реєстрацію юридичної особи тощо; здійснення заходів зі встановлення місцезнаходження особи, транспортного засобу, юридичної особи; процесуальні дії: вручення

документів; передача предметів; визнання потерпілим; з'ясування питання про пред'явлення цивільного позову і визнання цивільним позивачем; пред'явлення обвинувачення, а також слідчі дії: допит свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених; пред'явлення для впізнання; обшук; виїмка; одержання зразків для порівняльного дослідження (зразків почерку, зразків слини, відбитків пальців рук); проведення експертизи; зняття інформації з каналів зв'язку [280].

Проведене анкетування працівників органів досудового розслідування засвідчує, що міжнародні доручення, які були спрямовані на територію іноземних держав, містили прохання про проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: допит (53,9 %), виїмка (6,3 %), пред'явлення для впізнання (3,9 %), отримання зразків для порівняльного дослідження (3,7 %), огляд (1,6 %), судова експертиза (1,2 %), обшук (0,4 %) (додаток А). Отже, проведення допиту є найпоширенішим видом процесуальних дій, проведених у межах надання правової допомоги (додаток А).

Згідно з положеннями глави 43 КПК України, правову допомогу може бути запитано як компетентними органами України (судом, прокурором або слідчим за погодженням з прокурором) у кримінальному провадженні, яке вони здійснюють до уповноваженого (центрального) органу іноземної держави (ст. 551 КПК України), так і за запитом компетентного органу іноземної держави на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (ст. 561 КПК України) [136].

Необхідність у наданні взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні виникає як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду, коли неможливо провести на території України окрему слідчу або іншу процесуальну дію; через те, що злочин вчинено в кількох державах, частина епізодів злочинної діяльності вчинена на території інших держав; особи, які є громадянами України, після вчинення злочину переходять в іншій державі; особи, які не є громадянами України, але які притягуються до кримінальної відповідальності правоохоронними органами України, переходять на території іншої

держави, у тому числі й на території держави, громадянами якої вони є; окремі учасники кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок та ін.) є громадянами різних держав або проживають на території інших держав; речові докази знаходяться на території іноземної держави; є необхідність отримання довідкової та криміналістичної інформації про учасників процесу, які проживають або раніше проживали на території інших держав [12].

Надання міжнародної правової допомоги може передбачати здійснення таких традиційних заходів, як провадження обшуків, оглядів, вилучення та передання речових доказів, проведення експертиз, вручення документів, допит свідків, обвинувачених, експертів й інших осіб, надання відомостей про судимість особи та про обвинувальні висновки щодо неї, складання та пересилання документів, розшук та видачу осіб, які вчинили злочини, визнання та виконання вироків тощо [135, с. 737]. Аналіз положень міжнародних договорів засвідчує наявність тенденції до розширення організаційно-правових форм цього напрямку співробітництва, яке передбачає принципово нові форми, такі як провадження спільних розслідувань, створення спільних слідчих груп. Зокрема, у Договорі між Україною та Аргентинською Республікою про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 6 серпня 2018 року зазначено, що допомога передбачає: визначення місцезнаходження й ідентифікацію осіб; надсилання повідомлень і вручення документів; надання документів та будь-яких інших записів або інформації; надання речових доказів; отримання показань і заяв від осіб у запитованій Стороні; забезпечення присутності осіб, які перебувають під вартою, або будь-яких інших осіб для давання показань у запитуючій Стороні; здійснення обшуку, арешту, вилучення й конфіскації предметів; вжиття будь-яких заходів щодо доходів від злочинної діяльності та знарядь злочину; будь-яка інша форма допомоги, згідно з цим Договором, за умови, якщо вона не суперечить законодавству запитованої Сторони [53].

Відповідно до ст. 19 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах [84], держави-учасниці розглядають можливість

укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей, у силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду в одній або декількох державах, заінтересовані компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань. За відсутності таких угод або домовленостей спільні розслідування може бути проведено за угодою в кожному окремому випадку. Відповідні держави-учасниці забезпечують повну повагу суверенітету держави-учасниці, на території якої повинно бути проведено таке розслідування [116]. Договори про взаємну правову допомогу в кримінальних справах не допускають переваги іноземного кримінального процесуального права над внутрішньодержавним. Загальним правилом у виконанні запитів є застосування законодавства запитуваної держави, що й визначає обсяг міжнародного співробітництва. Але запитуюча сторона може просити про застосування її кримінального процесуального законодавства в разі виконання її запиту щодо проведення слідчих (розшукових) дій. У такому випадку процесуальні норми запитуючої країни не повинні суперечити кримінальному процесуальному законодавству запитуваної держави [234, с. 111]. Можливість застосування іноземного кримінального процесуального права залежить лише від волі й розсуду запитуваної сторони [90].

Згідно зі ст. 548 КПК України, міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні здійснюють на підставі запиту (доручення, клопотання), що складає орган, який здійснює кримінальне провадження, або уповноважений ним орган, згідно з вимогами КПК України та відповідного міжнародного договору України, а за його відсутності – згідно з КПК України. Запит і долучені до нього документи складають в письмовій формі, засвідчують підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу [136]. Отже, для виникнення кримінальних процесуальних відносин у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження необхідним є їх ініціювання шляхом надсилання запиту державою, в якій виникла необхідність співпраці [175, с. 117]. Відповідно до наказу Офісу Генерального прокурора від

12 вересня 2023 року № 258, виконання повноважень центрального органу України щодо надання міжнародної правової допомоги, видачі особи (екстрадиції), перейняття кримінального провадження та інших форм міжнародного співробітництва під час кримінального провадження покладено на підрозділ міжнародного співробітництва Офісу Генерального прокурора [208]. Зокрема, відповідно до п. 6.4 наказу, зазначений підрозділ забезпечує організацію виконання й безпосередній розгляд запитів компетентних органів іноземних держав, слідчих органів досудового розслідування та прокурорів органів прокуратури України про міжнародну правову допомогу в кримінальних справах (провадженнях), а також підготовку рішень за такими запитами. Такий запит органу досудового розслідування, прокурора органу прокуратури України про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні підрозділу міжнародного співробітництва Офісу Генерального прокурора розглядають протягом десяти днів із дня його надходження. Згідно з положеннями п. 9.14 вказаного наказу, під час здійснення нагляду за додержанням органами досудового розслідування України вимог ст. 552 КПК України щодо порядку підготовки запиту про міжнародну правову допомогу увагу потрібно зосереджувати на відповідності змісту й форми запиту, додатків до нього положенням міжнародних договорів, а також заявам або застереженням запитуваної держави [208].

Запит про міжнародну правову допомогу може бути оформлено запитуючою державою на будь-якому етапі провадження, тобто розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду. Запит про міжнародну правову допомогу ґрунтується на взаємній координації та співробітництві. Тому запити повинні містити достатню інформацію про результати розслідування на території запитуючої держави, для того щоб органи запитуваної держави змогли краще зрозуміти факти й контекст того, які дії необхідно провести, тим самим дозволяючи запитуваній державі діяти від імені запитуючої держави. Дії, що виконуються від імені запитуючої держави запитуваною державою шляхом оформлення запиту про міжнародну правову

допомогу, є законними, і їхні результати на території запитуваної держави повинні бути використані виключно в судовому розгляді, що провадять органи запитуючої держави, зазначені в запиті про міжнародну правову допомогу.

Запит про міжнародну правову допомогу є необхідним тому, що запитуюча держава не може безпосередньо здійснювати свої дії на території запитуваної держави і, таким чином, одна потребує попереднього дозволу від іншої, щоб це зробити. У разі оформлення запиту про міжнародну правову допомогу запитуючою державою має також бути дотримано правових і конституційних вимог запитуваної держави. Отже, запит про міжнародну правову допомогу порушує процес, за допомогою якого виконують запит, і спосіб, у який запитувану державу наділено повноваженнями надати докази або вжити примусових заходів від імені запитуючої держави. Таким чином, запит про міжнародну правову допомогу відповідає як вимогам законодавства запитуваної держави, так і підтверджує, що заходи, здійснені за її допомогою, залишаються в силі в судах запитуючої держави [180].

Досліджуючи запит про міжнародну правову допомогу під час проведення процесуальних дій, А. Б. Антонюк слушно зауважує, що обов'язковою його ознакою є обґрунтованість, яка базується на фактичних обставинах вчиненого кримінального правопорушення, водночас унеможлиблюється проведення необхідних процесуальних дій іншим шляхом, тобто неможливо їх одержати при проведенні процесуальних дій на території України [2].

Аналізуючи зміст запиту про міжнародну правову допомогу в межах проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні в стадії досудового розслідування, О. І. Коваль зауважує, що під час складання запиту необхідно враховувати вид, характер і спосіб виконання запитуваних процесуальних дій компетентними органами іноземних держав, оскільки договірні держави можуть належати до різних правових систем, процесуальне законодавство, порядок і процедура проведення яких можуть відрізнятися, тому при формуванні запиту важливо зазначити саму сутність дії, у чому полягає її

значення та які докази за результатами її проведення планують отримати тощо. Крім того, авторка звертає увагу, що вимоги до запиту про міжнародну правову допомогу, визначені ст. 552 КПК України, не є вичерпними та їх може бути доповнено умовами конкретного міжнародного договору, як, наприклад, у договорах між Україною та Канадою, Республікою Казахстан, Республікою Індія, Урядом Малайзії, Сирійською Арабською Республікою, Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка, Республікою Панама, Федеративною Республікою Бразилія [110, с. 215–216]. У Договорі між Україною та Аргентинською Республікою про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 6 серпня 2018 року в усіх випадках запити про допомогу містять: назву компетентного органу, який здійснює розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності чи судовий розгляд, якого стосується запит; мету запиту та характер запитуваної допомоги; опис будь-якої конкретної процедури, про дотримання якої просить запитуюча Сторона; стислий виклад справи і текст відповідних положень кримінального законодавства; відомості про необхідність, у разі доцільності, дотримання конфіденційності та про причини цього; зазначення про будь-який період часу, протягом якого запит має бути виконано [53]. Окрім того, запити про допомогу, якщо це необхідно й можливо, можуть також містити таку інформацію: ідентифікаційні дані, дату народження та місцезнаходження особи чи осіб, щодо яких здійснюють розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності або судовий розгляд; детальний опис будь-якої конкретної процедури або вимоги (у разі можливості), яких просить дотримуватися запитуюча Сторона, та причини; у випадку запитів про отримання доказів або проведення обшуків і вилучень, заява про підстави вважати, що такі докази може бути знайдено в межах юрисдикції запитуваної Сторони; опис методу отримання доказів і запису свідчень або заяв, а також опис технічних засобів, які має бути використано для здійснення таких записів. У разі якщо це можливо, передають список питань, які має бути поставлено [53].

Аналогічні вимоги викладені в Договорі між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 4 листопада 2003 року (договір ратифіковано Законом № 1715-IV від 12 травня 2004 року) [68]. Більш розширені вимоги до запиту про надання міжнародної допомоги в кримінальному провадженні викладено в Договорі між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (Договір ратифіковано Законом № 622-IV від 6 березня 2003 року). Зокрема, окрім загальних відомостей, у запитах про надання допомоги додатково має бути зазначено такі відомості: деталі будь-якої спеціальної процедури або необхідних умов, дотримання яких бажає запитуюча Договірної Сторони; у разі якщо запит стосується надання доказів або обшуку і виїмки, обґрунтування підстав вважати, що докази можуть знаходитися під юрисдикцією запитуваної Договірної Сторони; у разі якщо запит стосується отримання свідчень особи, чи є необхідність надавати свідчення під присягою або шляхом урочистої заяви, а також описання суті свідчень або заяви, які запитуються, та за потреби перелік запитань, які слід поставити особі; у разі передачі речових доказів – особа чи особи, під наглядом яких будуть перебувати речові докази, місця, куди речові докази має бути передано, та будь-які перевірки, які має бути проведено; у разі передачі заарештованих або ув'язнених осіб – особи, які супроводжуватимуть їх під час перевезення, місце, куди має бути передана така особа, і дата її повернення; у разі необхідності – потреба в конфіденційності з викладенням причин. Проте запитувана Договірної Сторони не може відмовити у виконанні запиту лише на тій підставі, що він не містить всієї інформації, зазначеної в цій статті, якщо його може бути виконано відповідно до законодавства запитуваної Договірної Сторони [64].

Аналізуючи міжнародно-правові документи, Н. М. Ахтирська та О. Ю. Костюченко акцентують, що використання таких понять, як запит (доручення, клопотання, прохання), відбувається без додаткового тлумачення та розмежування їх змістовного навантаження, хоча з огляду на дії ці терміни є тотожними, адже такі документи складають уповноважені органи («завдяки

старанням») та скеровують до уповноважених органів інших держав. Проте з точки зору «документа та його змісту», ці поняття мають відмінності. Зокрема, під дорученням автори розуміють один із видів запиту про надання міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження, який складають центральні уповноважені органи запитуючої держави. Звернення під час кримінального провадження як один із видів запиту є проханням надати певну інформацію (відомості), наявну в офіційних базах запитуваної держави без проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій. Своєю чергою клопотання як вид запиту про міжнародне співробітництво стосується одержання доказів на території запитуваної держави шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій [4].

З метою мінімізації перешкод у наданні ефективної допомоги в кримінальному провадженні зазвичай необхідно проводити подальші дії. У багатьох юрисдикціях проводять законодавчі, юридичні й адміністративні ініціативи з метою зміцнення їх можливостей у наданні, отриманні й ефективному використанні взаємної правової допомоги в кримінальному провадженні. Одним із основних компонентів таких зусиль є встановлення на національному рівні ефективної правової основи для взаємної правової допомоги в кримінальному провадженні, а на міжнародному рівні – договорів, необхідних для створення імперативних зобов'язань здійснювати співробітництво щодо широкого спектру механізмів. Ці договори й закони слід періодично переглядати та за необхідності вносити до них зміни, щоб відповідати рівню практики та завдань у сфері міжнародного співробітництва, які в сучасних умовах швидко розвиваються. Вони повинні забезпечувати максимальну гнучкість, щоб надання широкого спектра невідкладної допомоги було можливим. Із метою сприяння цим зусиллям Генеральна Асамблея ООН ухвалила Типовий договір про взаємну правову допомогу в кримінальних справах [247], який рекомендує проведення таких заходів, як: отримання показань свідків і заяв від окремих осіб; сприяння в наданні затриманих або інших осіб для дачі показань чи наданні допомоги в проведенні розслідувань;

надання судових документів; проведення розшуків і арештів майна; обстеження об'єктів і ділянок місцевості; надання інформації та речових доказів; надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, зокрема банківських, фінансових, юридичних документів [280].

Отже, під час складання запиту про міжнародну правову допомогу в кожному конкретному випадку необхідно, згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства України та нормами відповідного міжнародного договору України, повною мірою врахувати особливості оформлення такого запиту, викласти обсяг і характер необхідної допомоги, щоб уникнути неякісного виконання або взагалі відмови у виконанні даного запиту іноземною державою. За такої умови точність і терміни виконання запиту в іноземній державі залежать від інформації, що в ньому міститься, а також документах, які до нього додаються. Запит оформлюють відповідно до ст. 551 КПК України з посиланням на конкретну статтю міжнародного договору. Водночас зазначають повну назву такого договору. Міжнародну правову допомогу можуть вимагати тільки в тому обсязі, який передбачено цим договором. У разі направлення запиту про правову допомогу органам іноземної держави, з якою Україна не має договорів та угод про правову допомогу в кримінальному провадженні, правовою підставою запиту може бути посилання на принцип взаємності. Принцип взаємності в разі виконання Україною запиту про правову допомогу підтверджують письмовим зобов'язанням іноземної держави в особі її відповідних компетентних органів або посадової особи надати взаємно на добровільній основі Україні аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в проведенні окремих процесуальних дій. Дотримання реквізитів, встановлених міжнародним договором України, під час оформлення запиту є обов'язковою умовою. У разі якщо міжнародним договором встановлено іншу мову, інші найменування запиту (доручення, прохання тощо) і реквізити оформлюваних документів ніж ті, які зазначено в ст. 451 КПК України, то під час складання запиту застосовують відповідну норму міжнародного договору. У деяких багатосторонніх і двосторонніх

міжнародних договорах про правову допомогу є додаткові вимоги до змісту й форми запиту. Щодо окремих процесуальних дій міжнародними нормами може бути закріплено додаткові атрибути під час оформлення запиту.

У межах нашого дослідження акцентуємо на тому, що, за КПК України, повноваженнями у сфері кримінального співробітництва не наділені дізнавачі, що негативно впливає на розслідування кримінальних правопорушень. Із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 321-IX із 1 липня 2020 року [191] запроваджено підрозділи дізнання, які розпочали здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків. Однак, розглядаючи питання щодо реалізації дізнавачем своїх повноважень під час здійснення дізнання на підставах, передбачених ст. 40¹ КПК України, зазначимо, що ці положення містять низку як практичних, так і теоретичних проблем. Зокрема, ст. 551 КПК України, яка визначає порядок направлення запитів про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні, не містить такого учасника, як дізнавач. Аналогічно в ст. 565 КПК України щодо порядку тимчасової передачі немає положення про орган дізнання. Отже, вважаємо за доцільне доповнити ст. 551, 556 КПК України положеннями щодо суб'єктів, компетентних направляти запит про міжнародно-правову допомогу, крім суду, прокурора та слідчого, органами дізнання (дізнавача), адже, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, до компетенції органів дізнання України так само входить розслідування кримінальних проступків.

У зв'язку з цим, з метою правової визначеності вважаємо за доцільне доповнити викладений перелік ч. 1 ст. 551, ч. 4 ст. 565 КПК України такими учасниками, як дізнавач та орган дізнання. Адже сутність проблеми полягає в тому, що вказані положення КПК України є досить нечіткими щодо здійснення

дізнавачем своїх повноважень. Водночас під час практичного застосування положень КПК України подібних неточностей не повинно бути.

З огляду на викладене вище, пропонуємо до КПК України внести такі зміни:

Положення частини 1 статті 551 КПК України викласти в такій редакції:

Стаття 551. Запит про міжнародну правову допомогу

«1. Суд, прокурор, слідчий або *дізнавач* за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні, яке він здійснює».

Стаття 565. Тимчасова передача

«4. Орган досудового розслідування, *орган дізнання*, прокурор, суддя або суд України, які здійснюють кримінальне провадження, складають документи про продовження в разі необхідності строку тимчасової передачі та направляють їх центральному органу щодо міжнародної правової допомоги не пізніше як за двадцять днів до закінчення такого строку».

Також слід акцентувати, що на правозастосовному рівні для надання ефективної правової допомоги під час проведення процесуальних дій потрібна не лише наявність договірних зобов'язань, а й урахування особливостей отримання відповідних доказів у кожному конкретному випадку. Відповідно до ч. 2 ст. 550 КПК України, відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засад справедливого судочинства, права людини й основоположні свободи. Водночас у ч. 2 ст. 553 КПК України визначено, що відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не може бути визнано судом допустимими, якщо запит компетентного органу

України було передано запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого цим Кодексом або міжнародним договором України [136].

Слід зазначити, що в законодавчих нормах у запитуючої та запитуваної держави є відмінності й особливості проведення окремих процесуальних дій. Однією з основних форм правової допомоги є надання допомоги в отриманні показань від осіб, які перебувають на території іншої держави.

Відповідно до ст. 224 КПК України, допит проводять за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. За необхідності до участі в допиті залучають перекладача [136]. Метою допиту є отримання від особи відомостей про фактичні дані, що мають доказове значення в кримінальному провадженні. Водночас, наприклад, за законами й процедурами в США не передбачено «допит» свідка, як це закріплено в межах кримінального провадження України. Відповідно до правил доказування в США, відомості, отримані в процесі опитування свідків, зазвичай не приймають на засіданні суду. Порядок опитування свідків у США значно відрізняється від процедур, встановлених українським законодавством. Наприклад, якщо в спрямованому з України запиті не буде вказано конкретну процедуру проведення отримання показань, то співробітник ФБР може опитати свідка й подати короткий звіт про результати опитування. На відміну від того, як це робиться відповідно до прийнятого в Україні порядку, ні співробітник ФБР, ні свідок не підписують звіт. Свідку зазвичай не показують звіт у письмовій формі; у звіті, ймовірно, може бути не зазначено дату й місце проведення опитування. У разі якщо такі відомості має бути внесено до звіту про опитування, проведеного за дорученням української сторони, то в запиті має бути конкретно вказано ті кроки, які мають зробити органи влади США [23]. Враховуючи такі обставини, перед допитом відповідного свідка важливо встановити: чи його може бути допитано як свідка, чи він має, відповідно до законів України чи норм міжнародного права, процесуальний привілей відмовитися від надання

свідчень. Обов'язковим є також з'ясування в цього свідка й ініціаторів запиту, чи дозволяє (або вимагає) законодавство запитуючої держави особі відмовитися від надання свідчень за аналогічних обставин у кримінальному провадженні, що розслідує запитуюча держава. Водночас, відповідно до ст. 11 Типового договору про взаємну допомогу у сфері кримінального правосуддя, ухваленого Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 45/117 від 14 грудня 1990 року, передбачено можливість запитуваною державою, згідно зі своїм законодавством та за наявності прохання, отримувати свідчення під присягою або отримувати заяви від осіб іншим шляхом для подальшого передання державі, що запитує. Окрім того, на прохання запитуючої держави сторони, які беруть участь у відповідному судовому розгляді, можуть бути присутніми на судовому розгляді [247]. Усуненню вказаних колізій між законодавством різних держав сприяють положення міжнародних договорів, які надають можливість провести процесуальну дію відповідно до законодавства запитуючої Сторони (ст. 8 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах та інші) [40]. Тому під час підготовки запиту про міжнародну правову допомогу щодо проведення допиту учасників кримінального провадження необхідно надавати повну інформацію про процесуальні норми, які регламентують проведення даної дії згідно з національним законодавством, акцентувати на дотриманні прав і обов'язків учасників, особливостях фіксації її результатів, та просити запитувану сторону дотримуватися такого порядку [280].

Таким чином, вважаємо необхідним урахувувати відмінність української правової системи від правової системи інших держав. На нашу думку, найбільш ефективною є особиста участь особи в проведенні слідчих (розшукових) дій на території держави, яка робить запит про правову допомогу. Таке співробітництво може передбачати передання повістки компетентного органу, який звернувся з клопотанням про надання правової допомоги, роз'яснення наслідків прийняття запрошення з'явитися на територію держави, що запитує, або відмови від такого запрошення, допомоги в організації поїздки відповідної

особи до органу досудового розслідування. Слід акцентувати, що, відповідно до ч. 2 ст. 550 КПК України, однією з умов забезпечення доказової сили документів, одержаних з-за кордону в порядку надання правової допомоги на території запитуючої держави, є відсутність вимоги щодо їх легалізації та їх визнають судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини й основоположні свободи [136]. Хоча, відповідно до п. 11 Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва в кримінальному провадженні під час судового провадження, за відсутності міжнародного договору запитувана держава може вимагати засвідчення запиту та/або додатків до нього шляхом консульської легалізації чи проставлення апостилю [106]. На стадії досудового розслідування такої вимоги не передбачено. Вважаємо, що етапу визнання допустимості (недопустимості) доказів у кримінальному провадженні має передувати тривалий процес їх перевірки, що передбачає широке застосування таких логічних прийомів, як аналіз і синтез встановлених у розслідуваному кримінальному провадженні фактів, порівняння й зіставлення доказів одне з одним. Це необхідно щодо будь-якого доказу й проводиться багаторазово протягом усього кримінального провадження. Зібрані та перевірені в результаті проведення слідчих (розшукових) дій докази підлягають оцінюванню, яке є розумовою, логічною діяльністю, яка здійснюється з метою визначення належності, допустимості, достовірності кожного отриманого доказу в кримінальному провадженні. Тому в разі направлення запиту слід вказувати, яким процедурам необхідно слідувати під час засвідчення документів.

Отже, допустимість доказів, отриманих під час надання правової допомоги в кримінальному провадженні, визначають точним дотриманням сукупності обов'язкових процедур та умов міжнародних договорів, загальновизнаних норм і правил міжнародного права, законів України,

дотриманням законодавства своєї країни під час виконання доручення Україною, а також дотриманням встановленого порядку направлення й оформлення доручень. Установлені під час виконання доручення про надання правової допомоги при проведенні процесуальних дій відомості стануть доказами лише за умови, якщо буде перевірено, досліджено й оцінено їхню належність і допустимість [12].

Розглядаючи питання виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу на території України, зазначимо, що, відповідно до ст. 561 КПК України, на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги може бути проведено будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором [136]. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора України, 2022 року від іноземних установ надійшло 1661 звернення, з яких про проведення процесуальних дій – 1508, 2023 року надійшло 1400 звернень, з яких про проведення процесуальних дій – 1287, 2024 року надійшло 1440 звернень, з яких про проведення процесуальних дій – 1287 [217], що свідчить про активне міждержавне співробітництво в галузі кримінального провадження.

Слід зауважити, що з різних причин не всі направлені й отримані запити виконуються. Проведене анкетування співробітників органів досудового розслідування свідчить, що причинами, які перешкоджають ефективному застосуванню можливостей міжнародного співробітництва, є такі: неякісне оформлення запиту й додатків до нього (35 %); неправильний переклад або його відсутність (26 %); недостатність інформації про осіб, з якими необхідно провести процесуальні дії (26 %); відсутність належного обґрунтування доказових цілей у конкретному кримінальному провадженні, що зумовлює необхідність проведення певних слідчих дій (23 %); неякісне інформаційне забезпечення щодо початкових відомостей про осіб, яких слід допитати (14 %); відсутність точних даних, наприклад, про банківські реквізити, юридичні адреси тощо (12 %); недостатньо повний опис події злочину (9 %); відсутність

відомостей про норми національного процесуального та кримінального законодавства (2 %) (додаток А).

Отримавши запит про міжнародну правову допомогу від запитуючої сторони, Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції, НАБУ, відповідно до своєї компетенції, розглядає його на предмет обґрунтованості й відповідності вимогам законів або міжнародних договорів України та приймає рішення про задоволення запиту або відмову в його задоволенні. Зокрема, згідно зі ст. 557 КПК України, у задоволенні виконання запиту може бути відмовлено у випадках, передбачених міжнародним договором України. За відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту повинно бути відмовлено, якщо: 1) виконання запиту суперечитиме конституційним засадам чи може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим інтересам України; 2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, яке набрало законної сили; 3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності в цій сфері; 4) запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність; 5) є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних й інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками; 6) запит стосується кримінального правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні [136]. Проте деякі міжнародні договори щодо міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні допускають виконання запитів в окремих випадках. Зокрема, у Другому додатковому протоколі до Конвенції проти кіберзлочинності від 17 листопада 2021 року зазначено, що не визнається підставою для відмови в міжнародному співробітництві: 1) відсутність такого складу правопорушення в законодавстві запитуваної держави; 2) інше термінологічне визначення діяння; 3) віднесення діяння до іншої категорії тяжкості [79]. Як зазначають Н. М. Ахтирська та О. Ю. Костюченко, п. 4 ч. 2

ст. 557 КПК України не узгоджується з ч. 2 ст. 2 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, в якій визначено, що в проханні про надання допомоги не може бути відмовлено на підставі того, що законодавство запитованої Сторони не передбачає таких самих податків чи зборів або не регулює податки, збори, мито або валюту таким же чином, як законодавство запитуючої Сторони [4].

Згідно з положеннями ст. 558 КПК України, запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконують упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних і великих за обсягами процесуальних дій, зокрема й таких, які потребують погодження прокурора чи їх може бути проведено лише на підставі ухвали слідчого судді, строк виконання може бути продовжено центральним органом України чи органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави [136]. Питання законодавчого врегулювання процедури продовження строку виконання запиту чи прохання запитуючої держави ґрунтовно досліджує О. І. Коваль у роботі «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування» [111]. Зокрема, авторка зазначає, що норми чинного КПК України не містять передбаченого терміну звернення до уповноваженого органу України з метою продовження строку виконання запиту або строку, на який може бути продовжено виконання запиту на території України, що є прогалиною в законодавстві, тож це потребує закріплення в ст. 558 КПК України. На нашу думку, потреби у внесенні змін до КПК України в такому разі немає, адже, відповідно до п. 9.17 наказу Офісу Генерального прокурора від 12 вересня 2023 року № 258 «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва», у разі неможливості виконання запитованих процесуальних дій у встановлений законом строк за п'ять днів до його закінчення забезпечується надходження до уповноваженого (центрального) органу обґрунтованого клопотання про необхідність продовження строку виконання запиту. У разі проведення значної

кількості запитуваних процесуальних дій та отримання значних за обсягами матеріалів відповідні частини невідкладно надсилають їх до уповноваженого (центрального) органу або іноземного компетентного органу (за наявності вказівки уповноваженого (центрального) органу України) [208].

У межах нашого дослідження необхідно звернути увагу на поняття «процесуальних дій», які може бути проведено в порядку надання міжнародної правової допомоги на території України. Адже КПК України містить вказівку саме на процесуальні дії, які може бути проведено в межах виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (ч. 1 ст. 561 КПК України). КПК України не містить визначення поняття «процесуальні дії». У юридичній літературі зазначено, що процесуальна дія – це дія, врегульована кримінальним процесуальним законом, спрямована на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [151]. Процесуальні дії охоплюють усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи, проте відрізняються від слідчих за метою, колом уповноважених суб'єктів і порядком провадження, отримуваними результатами [246, с. 170]. З огляду на зазначене, слушною є позиція Ю. Чорноус, яка наголошує, що поняття процесуальних дій є широким, адже традиційно до процесуальних належать будь-які дії, передбачені КПК України [278, с. 96]. На думку О. І. Коваль, у межах виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги проводять саме процесуальні дії, оскільки це пов'язано з тим, що її надання не може зводитися лише до проведення конкретних слідчих дій, які передбачені або КПК України, або міжнародним договором, ратифікованим Верховною Радою України у встановленому законом порядку, і які спрямовані на збирання або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні, адже водночас є й ті дії, які виконують роль допоміжних, а іноді – ключових засобів виконання його завдання, а тому вони є процесуальними. Виконання запиту компетентного

органу іноземної держави про надання міжнародної правової допомоги на території України полягають у виконанні будь-яких процесуальних дій, які передбачені кримінальним процесуальним законодавством і забезпечують виконання завдання кримінального провадження [111, с. 145–146].

Досліджуючи питання міжнародної правової допомоги в справах про злочини міжнародного характеру, Ю. М. Чорноус до групи процесуальних дій, які може бути проведено в межах міжнародної правової допомоги, зараховує: вручення документів (ст. 542, 564); зберігання та передання речових доказів і документів (ст. 549); тимчасову передачу (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт і конфіскацію майна (ст. 568); контрольовану поставку (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570); інші процесуальні (у тому числі слідчі (розшукові)) дії, передбачені КПК України, а саме: допит (ст. 224), пред'явлення особи, речей для впізнання (ст. 228–229); обшук (ст. 234); огляд (ст. 237); слідчий експеримент (ст. 241); освідування особи (ст. 241); експертиза (ст. 242–244); отримання зразків для експертизи (ст. 245) тощо.

Своєю чергою до процесуальних дій, проведення яких у межах міжнародної правової допомоги передбачено міжнародними договорами України, належать: опитування; одержання заяв; спостереження, зокрема й електронне; визначення місцезнаходження осіб і предметів, включаючи їх ідентифікацію; розшук, арешт і конфіскація майна чи доходів, отриманих злочинним шляхом; здійснення розшуку й вилучення; термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються; термінове збереження й часткове розкриття даних про рух інформації; обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються; збирання даних про рух інформації в реальному масштабі часу; перехоплення даних змісту інформації; проведення обшуку й накладення арешту, а також заморожування; виявлення, заморожування та відстеження доходів від злочинів; вилучення активів [280].

Також варто зазначити, що ч. 2 ст. 562 КПК України передбачено, що в разі звернення за допомогою іноземною державою необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія може запитуватися лише після надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому цим кодексом. Водночас належно засвідчена копія такого дозволу долучається до матеріалів запиту. Згідно з ч. 2 ст. 234 КПК України, обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді. За необхідності провести обшук слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, до якого має бути додано оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання. Д. І. Касьяненко та Г. В. Герасимова порушують питання, яким чином цю вимогу закону може бути дотримано, оскільки кримінальне провадження може бути розпочато лише у випадках, передбачених ч. 1 ст. 214 КПК України [108]. На нашу думку, надання взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва обумовлене вимогами, визначеними в міжнародному договорі, згідно з яким така допомога надається. Також зауважимо, що характерною ознакою взаємної правової допомоги в кримінальному провадженні є відсутність передачі компетенції, що відрізняє її від інших форм міжнародного співробітництва: кримінального переслідування в порядку перейняття та видачі особи. За необхідності провадження процесуальних дій за кордоном, збирання доказів за запитом українських правоохоронних органів про правову допомогу, такі дії проводять компетентні органи іноземної держави відповідно до свого внутрішнього законодавства. Така діяльність не є складником кримінального провадження України, проте вона входить до галузі врегульованих КПК України відносин, оскільки її здійснюють шляхом часткової передачі компетенції іншій державі щодо отримання доказів, виконання процесуальних дій у кримінальному

провадженні, яке здійснюється на території України. Передача часткової компетенції полягає в допущенні державою можливості отримання доказів у власному кримінальному провадженні компетентними органами іноземної держави. Отже, взаємна правова допомога в кримінальному провадженні – це вид відносин між державами й міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, врегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права та міжнародними договорами універсального, двостороннього та міжвідомчого характеру) і нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитованої держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться в запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС.

2.2. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Екстрадиція є основним напрямом міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. Офіс Генерального прокуратура України, який відповідно до положень міжнародних договорів за участю України й національного законодавства має виняткові повноваження щодо прийняття рішень про видачу, щорічно розглядає значну кількість запитів про видачу осіб для притягнення до кримінальної відповідальності (наприклад, українськими правоохоронними органами 2022 року підготовлено 623 запити, з яких надіслано – 606, виконано 53; 2023 року підготовлено 146 запити, з яких надіслано – 150, виконано 96; 2024 року підготовлено 242 запити, з яких надіслано – 224, виконано 119). Своєю чергою 2022 року від іноземних держав надійшло до

виконання 28 запитів, виконано 97; 2023 року надійшло до виконання 268 запитів, виконано 33; 2024 року надійшло до виконання 44 запити, виконано 52 [217].

Зазначимо, що наразі п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України містить законодавче визначення поняття «видача особи (екстрадиція)» – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція передбачає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [136]. Сукупність зазначених процедур засвідчує, що видача є досить поширеним і найбільш врегульованим у правовому аспекті видом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Його природа багатоаспектна. По-перше, у видачі (екстрадиції) завжди беруть участь дві зацікавлені сторони: запитуюча та запитувана. По-друге, діяльність, пов'язану з її здійсненням, ініціюють або направленням запиту про видачу, або необхідністю його виконання. По-третє, видачу може бути здійснено на весь термін кримінального переслідування чи виконання вироку або його частини.

У сучасній юридичній науці є багато наукових визначень цього терміна. Зокрема, М. П. Свистуленко розглядає екстрадицію як засновану на міжнародних договорах, загально визнаних принципах права й нормах внутрішньодержавного права форму міжнародно-правової допомоги в кримінальних справах, що надається державою, на території якої перебуває запитувана (обвинувачена чи засуджена) особа (запитуваною державою), державі, на території якої, громадянином якої або проти прав і свобод громадян якої чи її власних інтересів вона вчинила порушення кримінально-правової заборони (запитуючій державі), і полягає у відданні обвинуваченого з метою сприяння забезпеченню належних умов для здійснення правосуддя по тій категорії справ, які відносяться до компетенції останньої [держави], або

засудженого для приведення до виконання такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку національного суду запитуючої держави [229]. Видачу С. С. Нестеренко визначає як передачу особи, яка вчинила злочин, державою, на території якої вона перебуває, в іншу державу для кримінального переслідування або застосування до неї покарання [162]. Своєю чергою В. С. Березняк розглядає інститут видачі як акт правової допомоги, заснований на міжнародних договорах, а також нормах і принципах міжнародного права, що полягає в передачі злочинця стороною, на території якого він перебуває, стороні, яка потребує його передачі, або державі, якій завдано шкоди скоєним злочином, для залучення цієї особи до кримінальної відповідальності чи для виконання вироку [21]. Вказане визначення видачі поділяє й А. Г. Маланюк, вважаючи його найбільш вдалим, але пропонує власний варіант: на думку вченого, під видачею осіб, які вчинили злочин, розуміється акт правової допомоги, який здійснюють відповідно до спеціальних договорів, а також норм національного кримінально-процесуального й кримінального законодавства і який полягає в передачі особи іншій державі для здійснення правосуддя або для виконання правосуддя чи для виконання вироку, винесеного запитуючою державою [147]. Зазначимо, що таке визначення повною мірою відповідає дійсності, адже процедура видачі регулюється сукупністю внутрішньодержавних норм кримінальної, кримінально-процесуальної й інших галузей права сторін, а також правилами міжнародного права. Однак воно є не досить вдалим з огляду на те, що Європейський суд з прав людини неодноразово в своїй практиці акцентує, що формулювання «особа, яка вчинила злочин», коли її вину ще не доведено, суперечить презумпції невинуватості [239; 302; 308]. Отже, використання терміна «особа, яка вчинила злочин», вину якої не доведено, тобто відсутній обвинувальний вирок, що набрав законної сили, суперечить принципу презумпції невинності, а термін «видача злочинців» суперечить положенням названого принципу.

Найбільш точним і містким, вважає Г. М. Грищук, є визначення екстрадиції як передачі іноземній державі особи, яка порушила положення

закону про кримінальну відповідальність даної держави, на вимогу останньої для притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності або приведення у виконання вироку суду, що набрав законної сили [39]. Зауважимо, що багато авторів надають власні визначення поняттю «видача осіб» залежно від окремих аспектів міжнародного співробітництва. Воно має багато аспектів у кримінальному процесі й за кожним із них можна навести окреме тлумачення. Видача осіб – це процес, який спирається на підстави й умови. Підстава видачі осіб – це міжнародні норми (передбачені в універсальних договорах, багатосторонніх договорах і двосторонніх міжнародних договорах), міжнародні принципи національного законодавства (конституційні, кримінальні й кримінально-процесуальні закони). Це дії, тобто взаємодія компетентних органів двох або більше держав, яким допомагають у цьому процесі міжнародні правоохоронні органи, організації, такі як Інтерпол, Європол та ін. Видача осіб – це не передача доказів (предметів, інформації), це передача особи, яка має свої права й свободи.

Отже, міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні у сфері видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), – це взаємодія компетентних органів однієї держави з компетентними органами іноземних держав або міжнародних правоохоронних органів на підставі норм міжнародного права й національного законодавства про видачу (екстрадицію) осіб для притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку [10].

Наявність досить великої доктринальної бази щодо вивчення інституту видачі підкріплюється значним обсягом законодавчих актів як міжнародного, так і внутрішньодержавного порядку. Інститут екстрадиції як інститут права містить комплекс компонентів, який складається з конвенційних норм, що регулюють договори про правову допомогу між державами. Водночас зазначимо, що, незважаючи на численні міжнародні договори з екстрадиції (Європейська конвенція про екстрадицію 1957 року [85], Конвенція про

екстрадицію 1933 року [121], Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців [153] тощо), немає універсального міжнародного договору з екстрадиції. Зусилля ООН у цьому напрямі завершилися 16 грудня 1990 року прийняттям Типового договору про екстрадицію (резолюція ГА ООН 45/116) [249], який може бути використаний для розробки міжнародних (універсальних, багатосторонніх, двосторонніх) конвенцій, а також для орієнтиру національної законодавчої політики держав.

Для здійснення міжнародного співробітництва в аналізованій галузі велике значення має Європейська конвенція про видачу правопорушників, підписана 13 грудня 1957 року (Україною Конвенцію ратифіковано із заявами і застереженнями Законом № 43/98-ВР від 16 січня 1998 року) [85]. Також питання екстрадиції врегульовано в Другому додатковому протоколі від 17 березня 1978 року (Протокол ратифіковано із заявами і застереженнями Законом № 43/98-ВР від 16 січня 1998 року) [76], Третьому додатковому протоколі від 10 листопада 2010 року (Протокол ратифіковано із заявами Законом № 2090-VIII від 7 червня 2017 року) [251], Четвертому додатковому протоколі від 20 вересня 2012 року (Протокол ратифіковано із заявою та застереженнями Законом № 2090-VIII від 7 червня 2017 року) [252]. Сфера дії Конвенції обмежена як територіально (європейським континентом), так і персонально (державами – членами Ради Європи). Країни, які підписали цю конвенцію, взяли на себе зобов'язання за умови дотримання викладених у ній положень і умов видавати один одному всіх осіб, щодо яких компетентні органи запитуючої сторони здійснюють судочинство у зв'язку з будь-яким злочином або яких розшукують зазначені органи для виконання вироку або постанов. Якщо міжнародний договір України, укладений з державою – учасницею даної конвенції, містить інші, ті, що відрізняються від наведених у ній, правила, то переважну силу мають положення конвенції, але за умови, якщо ці інші правила не пов'язано з доповненням її положень або полегшенням застосування принципів, що містяться в ній.

У ст. 1 Конвенції про екстрадицію від 26 грудня 1933 року передбачено, що кожна з держав-підписантів, згідно з положеннями цієї Конвенції, бере на себе зобов'язання видавати будь-якій запитуючій державі осіб, які можуть перебувати на їхніх територіях і які є обвинуваченими чи засудженими. Це право може бути використано лише за таких обставин: а) якщо запитуюча держава має юрисдикцію судити й застосовувати покарання за правопорушення, у якому обвинувачується особа, яку вона бажає екстрадувати; б) якщо діяння, за яке вимагають екстрадицію, є злочином і карається відповідно до законів запитуючої держави та запитуваної держави мінімальним покаранням у вигляді позбавлення волі на один рік [121].

Позитивно оцінюючи роль спеціального договірної інструментарію про екстрадицію як юридичної бази міжнародного співробітництва, зауважимо, що підстави для видачі може бути передбачено не лише в договорах про екстрадицію, а й у міжнародних конвенціях щодо боротьби з окремими видами злочинів. Зокрема, у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (прийнята Резолюцією 44-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 4 грудня 1989 року) у ч. 2 ст. 15 передбачено, що у випадках, коли держава-учасниця, яка обумовлює видачу наявністю договору, отримує прохання від іншої держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, вона може на свій розсуд розглядати цю Конвенцію як правову підставу для видачі щодо цих злочинів. Водночас видачу проводять відповідно до інших умов, передбачених законодавством держави, якій направлено запит про видачу [153]. Аналогічне правило передбачено в ч. 2 ст. 19 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року [112].

Особливе місце серед угод належить Європейській конвенції про екстрадицію (та її протоколам) від 13 грудня 1957 року, оскільки у взаємних відносинах учасників вона замінює положення будь-яких двосторонніх договорів, що регулюють екстрадицію. Вона є тим юридичним фундаментом, за допомогою якого врегульовують відносини екстрадиції держави-члени Ради

Європи, хоч і безпосередньо сфера застосування Конвенції досить широка з огляду на положення ст. 30 (1), згідно з якою Комітет Міністрів Ради Європи може запропонувати будь-якій державі, яка не є членом Ради, бути приєднаною до цієї Конвенції за умови, якщо резолюція, що містить таку пропозицію, отримає одностайне схвалення членів Ради, які ратифікували Конвенцію [85].

У Конвенції детально регламентовано питання про категорії (види) злочинів, вчинення яких може бути підставою для видачі особи, яка їх вчинила. Відповідно до положень Конвенції, видачу здійснюють щодо злочинів, згідно із законами як запитуючої, так і запитуваної держав, в яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном щонайменше рік або більш серйозним покаранням. Однак, якщо прохання про видачу стосується особи, яку розшукують з метою виконання вироку чи іншого заходу з позбавленням волі, винесеного щодо такого злочину, видачу дозволяють лише в разі, якщо до закінчення цього покарання є щонайменше чотири місяці. Водночас у Конвенції передбачено право будь-якої договірної Сторони, законом якої не передбачено видачу за деякі злочини, за які карають позбавленням волі на строк не менше один рік або суворішим покаранням, виключити їх зі сфери застосування Конвенції. Обмеження у видачі, пов'язане з видом і межею санкції за відповідний злочин, не є єдиним. Конвенцією встановлено деякі обмеження, пов'язані й з певними видами скоєних злочинів. Зокрема, йдеться про політичні злочини (водночас зауважено, що вбивство чи спроба вбивства глави держави або члена його сім'ї не кваліфікують політичним злочином у контексті цієї Конвенції) або злочини, пов'язані з політичними злочинами, щодо яких видачу не здійснюють. Аналогічне правило є й щодо злочину, хоча й визнаного за внутрішнім законодавством кримінальним злочином, але стосовно якого запит про видачу роблять із метою переслідування або покарання особи у зв'язку з її расою, релігією, громадянством або політичними переконаннями. Конвенція підтвердила щодо видачі загальний принцип кримінального права – «не можна судити двічі за те саме» (*non bis in idem*) в повному обсязі: видачу не здійснюють не лише в разі, якщо особу вже засуджено, а й якщо її було

виправдано або до неї застосовано амністію (Положення щодо амністії міститься у додатковому протоколі 1978 року) [76].

Згідно з п. 1, 2 ст. 2 Європейської Конвенції про видачу від 13 грудня 1957 року, видачу здійснюють, як було зазначено, щодо злочинів, за які, за законодавством запитуючої сторони та запитуваної сторони, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, відповідно до постанови про арешт, на термін до одного року або серйозніше покарання. У разі якщо засудження або тюремне ув'язнення здійснено на території запитуючої сторони, встановлений термін покарання має бути не менше ніж чотири місяці.

У ч. 4 ст. 573 КПК України передбачено, що Центральний орган України має право відмовити в направленні запиту до іноземної держави, якщо є передбачені КПК України чи міжнародним договором України обставини, які можуть перешкоджати видачі. Він також має право відмовити компетентному органу України у зверненні до іноземної держави, якщо видача буде не виправданою з огляду на співвідношення тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення та ймовірних витрат, необхідних для екстрадиції [136]. Практика засвідчує, що оцінювання законності рішення про видачу, як правило, зводять до перевірки загальних і спеціальних умов (додаток А). Спільними є: наявність міжнародного договору України або принципу взаємності із запитувачем державою; аналогія кримінальної відповідальності за законодавством обох держав за вчинене діяння (водночас збіг кваліфікуючих ознак складу злочину не вимагають); відповідність запиту про видачу й доданих до нього документів за формою та змістом вимогам Європейської Конвенції про видачу (1957 року), договорам про правову допомогу в кримінальних справах та ч. 4 ст. 573 КПК України. Перевірку дотримання спеціальних умов зводять до вивчення матеріалів кримінального провадження, пов'язаних зі встановленням особи (питання громадянства, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність процесуальних рішень стосовно особи за те саме діяння – ст. 557 КПК України).

Складнощі викликає оцінювання обґрунтованості рішення про видачу. Оскільки п. 6 ч. 1 ст. 681 КПК України передбачено право особи, стосовно якої розглядають питання про видачу (екстрадицію) оскаржувати рішення про тримання під вартою, про задоволення запиту про видачу (екстрадицію), суди змушені ретельно аналізувати положення кримінально-процесуального закону в контексті із загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права. Водночас суддя має керуватися гуманістичними засадами з огляду на презумпцію «невидачі».

Однією з обставин, що впливають на видачу осіб, є можливість їх засудження до смертної кари за законодавством держави, що запитує. Відповідно до ст. 11 Європейської конвенції про видачу (1957 року), у разі якщо злочин, у зв'язку з яким запитано видачу, караний смертною карою, згідно із законом запитуючої сторони, і за той самий злочин смертну кару не передбачено законом запитуваної сторони, у видачі може бути відмовлено, якщо сторона, що запитує, не надасть достатніх гарантій того, що смертний вирок не буде виконано [85]. Обмеження видачі осіб, яким загрожує застосування смертної кари в державі, що запитує, передбачено і двосторонніми міжнародними договорами (наприклад, договори про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, укладені Україною із Республікою Таджикистан про передачу засуджених осіб від 2 квітня 2004 року [42], Ісламською Республікою Іран про видачу правопорушників від 11 травня 2004 року [59], Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року [49], Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини в цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року [47], Республікою Панама про видачу правопорушників від 4 листопада 2003 року [68]. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 48 Договору між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах від 27 березня 2003 року встановлює, що в запиті про видачу особи може бути відмовлено, якщо до особи може бути застосовано покарання у

вигляді смертної кари [67]. Договором між Україною та Республікою Панама про видачу правопорушників від 4 листопада 2003 року в п. 8 ч. 1 ст. 4 встановлено: якщо за злочин, який є підставою для запиту про видачу, відповідно до законодавства запитуючої сторони, передбачено смертну кару чи довічне позбавлення волі, за умови якщо згадана сторона не надасть достатні гарантії того, що до особи, відносно якої направлено запит про видачу, не буде застосовано смертну кару, а в разі довічного позбавлення волі таке покарання буде замінено на менш суворе [68].

Як підстава для обмеження видачі осіб встановлено право особи, яка може бути видана, не піддаватися катуванням та іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню. Це право забезпечено Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження або покарання (1984 року) [127], Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод (1950 року) [123], іншими міжнародними договорами та є предметом розгляду в Європейському Суді з прав людини. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ у справі «Коктиш проти України» (Заява № 43707/07) від 10 грудня 2009 року в п. 63 Суд зазначив, що, незважаючи на гарантії, надані державними органами Білорусі, доповіді щодо стану дотримання прав людини свідчать про серйозні проблеми в міжнародній співпраці державних органів Білорусі у сфері прав людини та, зокрема, щодо скасування смертної кари, і що Уряд України не уточнив, яким чином, з огляду на ці проблеми, він має намір слідкувати за виконанням наданих гарантій. Окрім того, у доповідях міжнародних і неурядових організацій зазначено про порушення прав людини в Білорусі і, зокрема, про жорстоке поводження й катування. Хоча лише посилення на загальну ситуацію щодо стану дотримання прав людини в певній країні не може слугувати підставою для відмови в екстрадиції, у цій справі є докази, які підтверджено висновками білоруських судів про те, що заявник уже зазнав жорстокого поводження з боку державних органів Республіки Білорусь. Уряд не довів, що стосовно заявника ця ситуація змінилася настільки, що це дає

змогу виключити будь-яку ймовірність жорстокого поводження в майбутньому. Отже, Суд не може погодитися з Урядом у тому, що запевнення, надані в цій справі, можуть бути достатньою гарантією проти серйозного ризику жорстокого поводження в разі екстрадиції заявника. Тому в разі видачі заявника в Республіку Білорусь було б порушено ст. 3 Конвенції (п. 64) [227]. Аналогічною є позиція ЄСПЛ і у справі «Солдатенко проти України» від 23 жовтня 2008 року, в якій Суд зауважив, що не встановлено, чи в першого заступника Генерального прокурора Туркменістану є повноваження надавати запевнення від імені держави, що стосовно заявника вимоги ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод буде виконано й що після екстрадиції його не буде піддано катуванню, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Окрім того, з огляду на відсутність ефективної системи запобігання катуванню перевірити дотримання таких запевнень складно. Суд зазначає, що доповіді міжнародних правозахисних організацій також свідчать про серйозні проблеми в міжнародному співробітництві з органами влади Туркменістану у сфері прав людини та їхню категоричну відмову визнати порушення прав людини, незважаючи на послідовну інформацію про такі порушення, яка надходить як з міжурядових, так і з недержавних джерел. Суд вважає їх достатніми для висновку про те, що екстрадиція заявника до Туркменістану становила б порушення ст. 3 Конвенції [240].

Видачу особи не може бути здійснено, якщо запитувана держава має суттєві підстави вважати, що запит про видачу у зв'язку із вчиненням кримінального злочину було зроблено з метою судового переслідування або покарання особи у зв'язку з її расою, релігією, національністю чи політичними переконаннями або якщо положенню такої особи може бути завдано шкоди з будь-якої з цих причин. У низці двосторонніх міжнародних договорів встановлено, що у видачі особи може бути відмовлено, якщо в разі видачі особа, яка підлягає видачі, може бути піддана покаранню у зв'язку з її расовою, релігійною, національною приналежністю чи політичними переконаннями [59;

65]. До інших обставин, якими визначено можливу відмову у видачі з міркувань гуманності, належить наявність серйозних підстав вважати, що в процесі кримінального переслідування особі не було забезпечено мінімальні гарантії, зокрема передбачені ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року [158], а саме: право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, право на захист від пред'явленого обвинувачення та ін.

Одним з найважливіших положень, пов'язаних із необхідністю забезпечення прав особи, щодо якої застосовують примусові заходи, пов'язані з екстрадицією, є гарантування ефективних засобів правового захисту, зокрема доступу до результатів контролю, що здійснюють неупередженим і незалежним судом. Екстрадиція є процесом, на різних стадіях якого особа повинна мати можливість користуватися процесуальними засобами для оскарження законності застосування примусових заходів, зокрема арешту з метою видачі, наводити доводи проти своєї екстрадиції, оскаржити в порядку, передбаченому законодавством запитуваної держави, рішення про видачу тощо. Обмеження в подібних випадках процесуальних гарантій ставить під сумнів законність усього екстрадиційного провадження про екстрадицію й може призвести до порушення міжнародних зобов'язань держави щодо забезпечення прав людини.

У справі *Sanchez-Reisse v. Switzerland*, яку було розглянуто Європейським судом з прав людини, громадянина Аргентини було заарештовано в Лозанні й ув'язнено до порушення клопотання про екстрадицію аргентинською владою. Заявник поскаржився на те, що йому не було надано необхідних умов для оскарження своєї видачі з території Швейцарії та, зокрема, можливості особисто постати перед судом або подати письмові зауваження. Санчес-Рейссе стверджував, що відсутність можливості постати перед судом несумісна з природою *habeas corpus* (особиста участь у судовому розгляді). На противагу цьому швейцарський уряд стверджував, що позбавлення волі особи в межах екстрадиційного процесу є актом міжнародного співробітництва, внаслідок чого конкретне становище особи має вторинне значення.

На переконання Суду, відповідно до п. 4 ст. 5 Європейської конвенції, заявнику слід було надати можливість скористатися змагальною процедурою, дозволивши постати перед судом або подати письмові коментарі. Окрім того, Суд постановив, що термін утримання під вартою заявника в очікуванні вирішення його питання (обробка документів в Управлінні федеральної поліції – 41 день; перебування питання на розгляді суду – 36 днів) є надмірним і суперечить вимогам п. 4 ст. 5 Конвенції, що встановлює невідкладне вирішення питання законності затримання. Водночас з низки питань особиста явка заявника до суду була необхідною [306].

У межах нашого дослідження акцентуємо, що воєнний стан у нашій державі негативно впливає на ефективність здійснення екстрадиції особи до України, однак ця обставина не є єдиною підставою в рішеннях іноземних компетентних і судових органів про відмову. Головними підставами для таких відмов визначено: стан війни, небезпека не лише в зоні бойових дій; відступ України від зобов'язань, передбачених Конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права; зміни, внесені в кримінальне процесуальне законодавство, що розширюють повноваження прокурора, і відповідно зменшують судовий контроль; відсутність забезпечення права на справедливий суд і права на захист, неспроможність забезпечення належного правового захисту; невідповідність умов ув'язнення стандартам [103]. Наразі основною причиною відмови іноземними компетентними органами в екстрадиції в Україну є наявність воєнного стану та пов'язані з ним безпекові аспекти. Проте воєнний стан як окрему підставу для відмови в екстрадиції особи не передбачено міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією про видачу правопорушників та додатковими протоколами до неї [85]. Хоча ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [158] та ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [123] під час надзвичайної ситуації (війни чи іншої суспільної небезпеки) передбачено відступ від зобов'язань. Проте саме відступ Україною від зобов'язань, передбачених Конвенцією з прав людини та

Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, є перешкодою для результативного здійснення видачі осіб до України. Про будь-яке відступлення від норм ратифікованих міжнародних договорів держава має звітувати за певною формою – нотифікацією. Першим документом про це є Заява «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», схвалена Постановою Верховної Ради від 21 травня 2015 року № 462-VIII [203]. Зокрема, було запроваджено особливий режим досудового розслідування, згідно з яким прокурорам тимчасово передано повноваження слідчих суддів, які набули додаткових процесуальних повноважень. Проте ці положення було поширено лише в районі проведення антитерористичної операції та за умови неможливості слідчого судді виконувати повноваження. Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ затверджено Указ Президента України № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [188]. У цьому Указі йдеться про тимчасове, на період дії правового режиму воєнного стану, можливе обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, що передбачено ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також уведення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження й здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [188]. Роз'яснення щодо обсягу застосування відступу пізніше було надіслано 1 березня 2022 року у формі нотифікації Генсеку ООН [165]. Також з огляду на ухвалення Закону № 2111-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» Генерального секретаря ООН було поінформовано про окремі обмежувальні заходи, пов'язані з використанням Україною свого права на відступ від зобов'язань за ч. 3 ст. 2, ст. 9, 14 Пакту та ст. 5, 6 і 13 Конвенції [165]. Україна 4 квітня 2024 року

інформувала Раду Європи про оновлення заяви про відступ від зобов'язань, яку було подано 1 березня 2022 року [371]. У наукових дослідженнях та українських ЗМІ розповсюджувалися посилання про відступ України від зобов'язань за Європейською конвенцією про права людини й те, що Україна призупинила низку прав людини через введення воєнного стану [103]. Проте, за роз'ясненнями Міністерства юстиції України, в оновленій заяві було прибрано цитування деяких пунктів ст. 8 Закону України від 12 травня 2015 року № 389 «Про правовий режим воєнного стану», які не стосуються відступу від зобов'язань за Конвенцією, та зменшено перелік статей, за якими здійснено відступ. Інформація щодо відступу від низки зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, розміщена на сайті Ради Європи 4 квітня 2024 року, є уточненою інформацією та подана з урахуванням необхідності проведення періодичного перегляду здійснених відступів. В уточненій інформації, зокрема, зменшено перелік статей, за якими здійснено відступ. Інформацію щодо відступу від статей 1 «Захист власності», 2 «Право на освіту» та 3 «Право на вільні вибори» Додаткового протоколу до Конвенції було зазначено в ноті 2022 року й не є новою [283]. Як зауважує М. Сокоренко, ст. 15 Європейської конвенції передбачає не лише необхідність інформування про такі надзвичайні заходи, а й повідомлення, коли такі заходи «перестали застосовуватись, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою». В оновленій заяві про відступ від 4 квітня 2024 року йдеться саме про статті Конвенції, на які не поширюється заява про відступ від 1 березня 2022 року, тобто йдеться не про новий відступ, а про зменшення обсягу діючого [238].

Очевидним є те, що відмова компетентними органами іноземних держав у видачі з підстав відступлення від зобов'язань Україною видається необґрунтованою і такою, яка не відповідає реальній неможливості забезпечити права особи на всій території. Зокрема, ЄСПЛ у справі «Солдатенко проти України» дійшов висновку, що сама лише ймовірність зазнати поганого поводження у зв'язку з нерегульованою ситуацією в запитуючій країні не спричиняє порушення ст. 3 і що в тих випадках, коли наявні джерела

інформації описують загальну ситуацію, твердження заявника в конкретній справі повинні бути підкріплені іншими доказами [240].

Суттєва важливість забезпечення процесуальних гарантій під час здійснення екстрадиції вказує на необхідність запровадження заборони на відступ за будь-яких обставин, зокрема під час надзвичайного стану, від мінімальних гарантій захисту осіб, від довільного арешту й від мінімальних судових гарантій. По-перше, відступ від цих гарантій ставить під серйозну загрозу право на життя й право не наражатися на катування та, по-друге, ніяка надзвичайна ситуація не може виправдати такого відступу.

Таким чином, запит про екстрадицію може надійти не лише щодо осіб, які не мають громадянства запитуваної держави, а й щодо осіб, які мають громадянство запитуваної держави, а також осіб, які мають разом із громадянством запитуваної держави громадянство іншої чи інших держав. Більшістю держав дотримано позиції про невидачу своїх громадян (наприклад, Ангола, Болгарія, Ємен, Монголія, Португалія, Румунія, Туреччина, Хорватія та ін.), проте є й держави, що допускають видачу власних громадян (наприклад, Албанія, Великобританія, Італія, Колумбія, Мальта, США, Чилі, Японія та ін.). Нині в Конституції України, КПК України таких винятків не передбачено: громадяни України не можуть видаватися іншій державі (ч. 1 ст. 25 Конституції України; п. 1 ч. 1 ст. 589 КПК України).

На рівні міжнародно-правового регулювання цей аспект також закріплено в низці нормативних актів. У межах Організації Об'єднаних Націй Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено «Типовий договір про видачу» (від 14 грудня 1990 року) [249], згідно із пп. «а» ст. 4 якого у видачі може бути відмовлено, «якщо особа, щодо якої надходить прохання про видачу, є громадянином держави, що запитується...». Аналогічне положення встановлено, наприклад, у Європейській конвенції про видачу (1957 року), пп. «а» п. 1 ст. 6 якої підтверджено право держави відмовити у видачі своїх громадян [85]. Міжнародною договірною практикою України також закріплено цей принцип і зафіксовано підставу відмови у видачі, якщо йдеться про

власного громадянина, у формі категоричної неприпустимості. Зокрема, у договорах встановлено, що «видача не має місця (або не допускається), якщо особа, видача якої потрібна, є громадянином запитуваної Договірної Сторони» [44; 65]. Зокрема, не можна водночас не зважати на таке: захист прав людини не має бути перетворено на перешкоду на шляху реалізації принципу невідворотності покарання. Тому за вчинені за кордоном злочини громадяни України повинні відповідати в Україні за законами України. Зокрема, відповідно до договорів України про правові відносини та правову допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах, кожна з договірних держав зобов'язана на вимогу іншої держави здійснювати, згідно зі своїм законодавством, кримінальне переслідування проти своїх громадян, підозрюваних у тому, що вони вчинили злочин на території держави, що запитує. Отже, наявність у громадянина громадянства України є гарантією його невидачі, але не звільняє від кримінальної відповідальності [10].

Умови й підстави відмови у видачі передбачені не лише в КПК України, інших законах, а й у міжнародних двосторонніх і багатосторонніх договорах України. Водночас, якщо видачу особи не здійснюють, незалежно від виду нормативного правового акта, у яких вони містяться, Офіс Генерального прокуратура України зобов'язаний повідомити про це компетентні органи відповідної іноземної держави із зазначенням конкретних підстав відмови.

Підставою для відмови в задоволенні запитів про видачу осіб до України також може бути відсутність належного забезпечення прав людини. Зокрема, з огляду на недодержання в пенітенціарних закладах України ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо заборони катування, а також неможливість гарантування безпеки під час перебування осіб в пенітенціарних закладах в умовах воєнного стану. ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях наголошено, що умови тримання в ізоляторах в Україні вважаються нелюдським поводженням або таким, що принижує гідність і, відповідно, становить порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Зокрема, у рішенні «Іващенко проти України»

(Заява № 41303/11) від 10 вересня 2020 року у п. 47 Суд вказав, що під час встановлення того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні ст. 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником і може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками. За цих обставин Суд не може не приділити увагу твердженням заявника і доходить висновку, що в період із 4 травня по 13 серпня 2017 року він перебував у камері, в якій на нього припадало 1,4 кв. м особистого простору, що значно менше мінімального стандарту в 3 кв. м у густозаселеній тюремній камері. Отже, виникає обґрунтована презумпція порушення ст. 3 Конвенції [226]. Аналогічні твердження містяться і в інших рішеннях [225].

З метою врегулювання окремих проблемних питань реалізації виконання зобов'язань під час видачі (екстрадиції) в Україну підозрюваних, обвинувачених і засуджених, зокрема у воєнних злочинах, 21 листопада 2023 року було прийнято Закон України від № 3480-IX [190], яким внесено зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення». Зокрема, Кримінально-виконавчий кодекс України доповнено положеннями, які передбачають відбування покарання засудженими до позбавлення волі, переданими в Україну для відбування покарання, а також щодо яких компетентним органом іноземної держави було прийнято рішення про їх видачу в Україну (екстрадицію) для притягнення до відповідальності або виконання вироку, у колоніях згідно з переліком, який затверджується Міністерством юстиції України. Аналогічно в Законі України «Про попереднє ув'язнення» (ст. 8) передбачено норми щодо роздільного тримання осіб, яких передано в Україну за процедурою видачі (екстрадиції) [186].

Відповідно до ч. 3 ст. 573 КПК України, у разі виникнення необхідності направлення запиту про видачу й наявності для цього підстави всі необхідні матеріали надають до Офісу Генерального прокурора України для вирішення питання про направлення до відповідного компетентного органу іноземної держави запиту про видачу особи, яка перебуває на території цієї держави.

Запит про видачу складають у письмовій формі. Відповідно до ч. 2 ст. 575 КПК України, він має містити: дані про особу, видачу якої вимагають; обставини та кваліфікацію вчиненого нею злочину.

До клопотання додають такі документи, як: 1) засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видачу запитують для притягнення до кримінальної відповідальності; 2) копія вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видачу запитують для приведення вироку до виконання; 3) довідка про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідка про докази, які підтверджують винуватість розшукуваної особи в його вчиненні; 4) положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфіковано кримінальне правопорушення; 5) висновок компетентних органів України про громадянство особи, видачу якої запитують, складений згідно з вимогами закону про громадянство України; 6) довідка про частину невідбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання; 7) інформація про перебіг строків давності; 8) інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу [136].

З метою забезпечення можливості видачі запитувана держава повинна взяти під варту особу, видачу якої запитують. Зазначені правила встановлені і Європейською конвенцією про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, згідно з якою запитувана держава інформує державу, що запитує, про своє рішення щодо видачі; при повній або частковій відмові у видачі вказують причини. У разі задоволення запиту державу, що запитує, інформують про місце й дату передачі та про період часу, протягом якого потрібна особа затримувалася з метою передачі. Якщо є обставини, що перешкоджають державі в передачі чи прийомі особи, яка підлягає видачі, вона повідомляє іншу державу, погоджуючи з нею нову дату передачі. Якщо потрібну особу не було передано до призначеної дати, її може бути звільнено через 15 днів і в будь-

якому випадку звільнено після закінчення 30 днів (ст. 18 Європейської конвенції про видачу) [85].

Європейська конвенція про видачу у ст. 16 також передбачає, що в термінових випадках компетентні органи запитуючої держави можуть звернутися з проханням про попереднє затримання особи, яку розшукують, до отримання запитуваною державою запиту про видачу. Компетентні органи запитуваної держави приймають рішення з цього питання відповідно до її законів. Прохання про попереднє затримання надсилають компетентним органам запитуваної держави дипломатичними каналами, або безпосередньо поштою чи телеграфом, або через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), або за допомогою будь-яких інших засобів, що забезпечують письмове підтвердження чи прийнятні для запитуваної держави. Запитуючий орган негайно інформують про вжиті заходи на його запит. Попереднє затримання може бути скасовано, якщо протягом 18 днів після арешту запитувана держава не отримала запиту про видачу й доданих щодо нього документів. У будь-якому випадку цей період не може перевищувати 40 днів із дати такого затримання. Можливість тимчасового звільнення в будь-який час не виключають, однак запитувана держава вживає будь-яких заходів, які вона вважає за необхідне, для запобігання втечі особи, яку розшукують. Звільнення не перешкоджає повторному арешту й видачі, якщо згодом прохання про видачу буде отримано [85]. Вказані положення кореспондують із КПК України. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 583 КПК України, до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, застосовують тимчасовий арешт до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу. Після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи, згідно з ч. 1 ст. 584 КПК України, за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою для забезпечення видачі особи. Екстрадиційний арешт застосовують до вирішення питання про видачу особи

(екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати понад дванадцять місяців [136].

Проблемним питанням, яке перешкоджає ефективному здійсненню екстрадиції осіб до України, є процедура заочного обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, адже, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 575 КПК України, до клопотання про видачу додається засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видачу запитують для притягнення до кримінальної відповідальності. Для цього необхідним є оголошення особи в міжнародний розшук. Згідно зі ст. 281 КПК України, розшук можуть здійснювати лише щодо особи, яка набула статус підозрюваного. У справах міжнародного переслідування момент, з якого особа має статус підозрюваного, є головним. Відповідно до положень ч. 1 ст. 42 КПК України, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [136].

У ч. 6 ст. 193 КПК України закріплено процедуру заочного обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, зокрема слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою й може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише в разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи й не пізніше ніж через 48 годин із часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про

застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу [136]. Зазначене свідчить про необхідність підтвердження набуття особою статусу підозрюваного. За КПК України, процедуру набуття статусу підозрюваного передбачено ст. 276–279. Зокрема, це складання письмового повідомлення про підозру й процедура вручення письмового повідомлення про підозру. Письмове повідомлення про підозру вручають у день його складання слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення повідомлення про підозру для передачі вручають під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи чи адміністрації за місцем її роботи. Відповідно, аналіз вказаних правових норм засвідчує, що підозрюваним є: особа, щодо якої складено повідомлення про підозру; письмове повідомлення про підозру особі не вручено внаслідок невстановлення її місцезнаходження; ужито заходів для вручення в спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [3]. Проте в такому разі виникає проблема щодо реалізації пп. «а» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року № 995_004, яким встановлено, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно й детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього [123]. Зобов'язання щодо інформування обвинуваченого щодо характеру та причин обвинувачення лежить виключно на стороні обвинувачення й не може бути виконано за допомогою пасивного надання інформації без звернення на неї уваги сторони захисту (п. 65 рішення у справі «Mattoccia v. Italy» [305]; п. 71 «Chichlian and Ekindjian v. France» [331]; п. 33 і 42 «Penev v. Bulgaria» [222]). Водночас у рішенні ЄСПЛ «С. v. Italy (dec.)» зазначив, що підозрюваний повинен справді отримати інформацію; правової презумпції отримання недостатньо [224]. Також у рішеннях ЄСПЛ «Т. проти Італії» (п. 28), «Somogyi v. Italy» (п. 75) [307] Суд наголошує, що нечітка й неофіційна інформація не є достатньою. Також у п. 99 рішення ЄСПЛ

«Сейдовіч проти Італії» Суд зазначив, що повідомлення особи про порушену проти неї кримінальну справу є юридичною дією такого значення, що її має бути здійснено відповідно до процесуальних і матеріальних вимог, що гарантують ефективне здійснення прав обвинуваченого [223].

Практика Верховного Суду також свідчить про необхідність належного здійснення викликів до органів досудового розслідування. У постанові ККС Верховного Суду від 2 березня 2023 року у справі № 382/1118/21 Суд зазначив, що всі повістки про виклик у цьому кримінальному провадженні направлялися ОСОБА_7 за місцем його реєстрації в Україні, у той же час, як він фактично проживав за кордоном, про що було відомо органам досудового розслідування. Зі вказаної причини ОСОБА_7 не було відомо про те, що його викликають до органу досудового розслідування. ОСОБА_7 дізнався про свій статус підозрюваного й оголошення в розшук тільки 7 квітня 2021 року, що підтверджується копією листа від Офісу Генерального прокурора вих. № 25/3-532вих-21 [182]. Окрім того, у постанові Верховного Суду від 27 березня 2019 року (провадження № 51-9040 км 18) на підставі аналізу положень ч. 1 ст. 281 КПК колегія суддів дійшла висновку, що підстава для оголошення розшуку під час досудового розслідування «місцезнаходження підозрюваного невідоме» може мати місце як у випадку, якщо підозрюваний ухиляється від слідства, так і з інших причин, коли не встановлено його місцезнаходження. Саме тому зупинення досудового розслідування у зв'язку з розшуком підозрюваного саме по собі ще не може свідчити про ухилення останнього від слідства. Причому матеріали провадження повинні містити відомості про вжиття заходів для вручення повідомлення про підозру у спосіб, передбачений кримінальним процесуальним законом для вручення повідомлень, а також докази належного здійснення викликів підозрюваного у кримінальному провадженні до органів досудового розслідування [183]. Водночас ККС Верховного Суду вказує на те, що додатковими способами інформування підозрюваного, передбаченими КПК, є направлення повідомлення про підозру та повісток підозрюваному за допомогою месенджера «Viber» на номер

телефону, яким користувався підозрюваний, і підтвердження того, що він переглянув ці повідомлення, відповідає положенням КПК і є додатковим заходом до основних способів інформування підозрюваного, передбачених КПК, як-то вручення повідомлення про підозру й повісток захиснику підозрюваного та вжиття заходів до їх вручення самому підозрюваному [184].

З огляду на зазначене, погоджуємося із думкою О. М. Атаманова, що положення ч. 1 ст. 42 КПК України, які визначають, що підозрюваним є особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй унаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, грубо суперечать ст. 6 Конвенції та прецедентній практиці ЄСПЛ, у зв'язку з чим не підлягають застосуванню, оскільки суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [3]. Недотримання належної правової процедури тягне за собою порушення гарантованого кожному ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права на справедливий суд.

Щодо процесуального порядку заочного обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, то слід зазначити, що, відповідно до ст. 25 Європейської конвенції про видачу правопорушників, термін «постанова про утримання під вартою» означає будь-яке розпорядження, яке передбачає позбавлення волі та яке було проголошено кримінальним судом на додаток до вироку про ув'язнення або замість нього [85]. Згідно з ч. 6 ст. 193 КПК України, слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише в разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у

міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше ніж через 48 год з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу [136].

Системний аналіз глави 18 КПК України «Запобіжні заходи» дозволяє констатувати, що законодавець, регламентуючи інститут запобіжних заходів, використовує, зокрема, термінологію «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу».

У ст. 177 КПК України визначено мету й підстави застосування запобіжних заходів; у ст. 184 та 196 – встановлено вимоги, відповідно до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів та ухвали про застосування запобіжних заходів; у ст. 193 – унормовано порядок розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів; у ст. 194 – регламентовано порядок застосування запобіжного заходу тощо.

Водночас у ст. 178 КПК України закріплені обставини, що враховують при обранні запобіжного заходу; у ч. 3 ст. 181 – зазначено, що ухвалу про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передають для виконання органу національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого; у ст. 182 – передбачено, що в разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді, суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, передбачені цією частиною роз'яснення здійснюються уповноваженою службовою особою місця ув'язнення (ч. 3); підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів із дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем і надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів із дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання

запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яку не тримають під вартою, у тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також із моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави (ч. 6); питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, у порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судові засідання зазначених осіб, яких було належним чином повідомлено про місце й час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання (ч. 9) [136].

Крім того, відповідно до ст. 203 КПК України, ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом. Ст. 205 КПК України має назву «Виконання ухвали про обрання запобіжного заходу», а згідно з її змістом ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення.

Отже, законодавець ототожнює поняття «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу», використовуючи їх як синонімічні (тотожні за своїм правовим значенням).

Як вказано в постанові ОП ВС, рішення слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу, прийняте в порядку ч. 6 ст. 193 КПК, за своїми правовими наслідками підпадає під поняття «постанова про утримання під вартою» в розумінні ст. 25 Європейської конвенції про видачу правопорушників, з огляду на наступне. За загальним правилом розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюють за участю прокурора, підозрюваного,

обвинуваченого, його захисника, що відповідає зазначеним вимогам Конвенції та іншим міжнародно-правовим актам.

Процедура, передбачена в ч. 6 ст. 193 КПК України, є випадком, який дозволяє суду розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою й обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише в разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук.

У такому разі після затримання особи й не пізніше ніж через 48 годин із часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу. Об'єднана палата вважає, що такий імперативний обов'язок покладено на слідчого суддю, суд саме з метою дотримання прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого на участь у судовому розгляді й реалізації відповідних прав.

У цьому випадку обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, хоча й не призводить до негайного взяття особи під варту, однак є правовою підставою для затримання й доставки цієї особи до місця кримінального провадження.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є одним із обов'язкових документів, на підставі якого уповноважений орган здійснює запит до Генерального секретаріату Інтерполу про публікацію червоного оповіщення щодо осіб, яких розшукують із метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування й подальшої видачі (екстрадиції) в Україну (Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції

Інтерпол, затверджена спільним наказом МВС України, ОПП, НАБ України, СБ України, ДБР, Мінфіну України, Мін'юсту України від 17 серпня 2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5). Після затримання особи за межами України, слідчий, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, або суд, який розглядає справу чи яким ухвалено вирок, готує клопотання про видачу особи в Україну, до якого серед інших документів обов'язково додають засвідчену копію ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видачу запитують для притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 1, п. 1 ч. 2 ст. 575 КПК). Тобто ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є документом, на підставі якого здійснюють затримання особи за межами України, ухвалюють рішення про застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи з метою притягнення до кримінальної відповідальності та здійснюють доставку особи на території України до місця кримінального провадження. Водночас час затримання такої особи фактично може перевищувати 30 діб тримання під вартою за ст. 59 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, 40 діб тимчасовий арешт за ст. 16 Європейської конвенції про видачу правопорушників та 60 діб строк дії ухвали про тримання під вартою за ч. 1 ст. 197 КПК України. Тобто на відміну від затриманої особи з метою приводу, яка має гарантії не пізніше 36 годин із моменту затримання бути звільненою або доставленою до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу, затримана особа на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, може бути затриманою й утримуватись під вартою протягом усього часу, необхідного для екстрадиції та доставки її до місця кримінального провадження. Отже, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за процедурою, передбаченою ч. 6 ст. 193 КПК України, має правовим наслідком обмеження права на свободу й особисту недоторканність [185].

Однією з тенденцій розвитку практики міжнародного співробітництва з метою здійснення видачі осіб у найкоротші терміни є застосування спрощеного порядку видачі осіб. Як зазначає В. С. Березняк, суттєвою проблемою під час екстрадиції осіб у КПК України 1960 року, яких обвинувачують у вчиненні злочину, була достатньо обтяжлива та складна процедура їх екстрадиції [20, с. 6]. Спрощений порядок видачі осіб – це заснована на положеннях національного законодавства й міжнародних договорів процедура взаємодії компетентних органів іноземних держав, спрямована на прискорення міжнародного співробітництва у сфері видачі осіб за згодою особи, що видається, без необхідності обов'язкового надання формального запиту про видачу й доданих до неї документів, з урахуванням зменшення формальностей під час перевірки допустимості видачі, що дозволяє здійснювати міжнародне співробітництво щодо видачі в найкоротші терміни.

Зокрема, відповідно до положень ч. 6 ст. 583 КПК України, під час розгляду клопотання про тимчасовий арешт слідчий суддя затриманій особі, яка вчинила злочин за межами України, пропонує зробити заяву, роз'яснює особі її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності в разі надання згоди на її видачу (екстрадицію), з'ясовує бажання особи скористатися цими правами, перевіряє добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови) [136]. Аналогічна процедура передбачена й ч. 7 ст. 584 КПК України під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт). Водночас п. 1 ч. 4 ст. 583 України передбачено, що право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також права на відмову від застосування спеціального правила щодо меж

кримінальної відповідальності в разі надання згоди на її видачу (екстрадицію) має бути також роз'яснено й під час затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України [136]. Ст. 588 КПК України передбачено, що процедура видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку можлива лише за наявності письмової згоди такої особи на її видачу (екстрадицію), затвердженої слідчим суддею. Під час розгляду клопотання слідчий суддя в порядку, передбаченому ч. 7 і 8 ст. 584 КПК України, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника й за потреби перекладача, перевіряє добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови), перевіряє запит про видачу й наявні матеріали екстрадиційної перевірки, вислуховує думку прокурора, інших учасників і постановляє ухвалу про затвердження згоди особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому. У разі отримання заяви про згоду особи на видачу запитуючій стороні та її затвердження ухвалою слідчого судді відповідна обласна прокуратура невідкладно надсилає уповноваженому (центральному) органу України копію ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду письмової заяви особи про надання згоди на її видачу (екстрадицію), разом із копією письмової заяви особи про згоду на видачу (екстрадицію), який приймає рішення про видачу особи (екстрадицію) в спрощеному порядку чи про відмову у видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку протягом п'яти робочих днів із дня одержання ухвали слідчого судді, якою затверджено згоду особи на видачу (екстрадицію) [136]. Якщо особа, щодо якої надійшов запит про видачу, не погоджується на свою видачу в спрощеному порядку, застосовують загальні правила щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Після затвердження слідчим суддею згоди особи на застосування спрощеного порядку видачі таку згоду не може бути відкликано [144].

Крім того, питання видачі особи в спрощеному порядку визначені в Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань

взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва в кримінальному провадженні під час судового провадження, затвердженої Міністерством юстиції України № 2599/5 від 19 серпня 2019 року [199]. Відповідно до п. 21, 22 зазначеної Інструкції, у разі отримання Мін'юстом від регіональної прокуратури заяви особи про її згоду на видачу (екстрадицію) запитуючій стороні, оформленої відповідно до ст. 588 КПК України, та інформації, необхідної для прийняття Мін'юстом рішення відповідно до ч. 8 ст. 588 КПК України, Мін'юст протягом п'яти робочих днів розглядає заяву й приймає рішення про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку або про відмову у видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку. У разі прийняття рішення про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку Мін'юст без невиправданої затримки й у будь-якому разі протягом двадцяти днів із дня постановлення слідчим суддею ухвали, якою затверджено згоду особи на видачу (екстрадицію):

1) доручає Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України, Національній поліції України та Міністерству внутрішніх справ (Національній гвардії України) забезпечити фактичну передачу правоохоронним органам іноземної держави особи, щодо якої прийнято рішення про видачу (екстрадицію) в спрощеному порядку, та встановлює граничні строки такої передачі;

2) доручає Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України організувати вручення особі повідомлення про прийняте в спрощеному порядку рішення про видачу (екстрадицію);

3) інформує компетентний орган іноземної держави про прийняте рішення та про встановлений строк для фактичної видачі особи [199].

Стосовно визначення процесуального порядку щодо спрощеного порядку видачі осіб на стадії досудового розслідування, то такі повноваження Офісу Генерального прокурора, відповідно до наказу Офісу Генерального прокурора «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного

співробітництва» від 12 вересня 2023 року № 258 [208], не визначено. Лише в п. 9.6 наказу вказано, що при надходженні звернення компетентного органу іноземної держави про видачу особи звертатися до слідчого судді з клопотанням про застосування тимчасового арешту такої особи на строк, передбачений кримінальним процесуальним законодавством або відповідним міжнародним договором України, до надходження запиту про її видачу. Разом із клопотанням на розгляд слідчого судді надавати відповідні документи, передбачені міжнародним договором України та ст. 583 КПК України, зокрема й для забезпечення права особи надати згоду на видачу (екстрадицію) з метою застосування процедури видачі (екстрадиції) в спрощеному порядку. Аналогічно забезпечувати звернення з клопотанням про тримання особи під вартою в порядку ст. 597 КПК України. Попри те, зазначений наказ не містить регламентації застосування спрощеного порядку видачі осіб з України, хоча багато питань наразі є не визначеними в КПК України й доцільно було б відобразити зазначене в наказі, що сприяло б підвищенню ефективності міжнародного співробітництва, а також забезпеченню прав людини. Зокрема, на нашу думку, доцільно було б визначити в наказі критерії відмови в застосуванні спрощеного порядку видачі особи навіть за наявності згоди особи на її видачу [25, с. 140].

До особи, яка є суб'єктом спрощеного порядку видачі, може бути застосовано тимчасовий або екстрадиційний арешт. Тимчасовий арешт застосовується до 40 діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу (ч. 1 ст. 583 КПК України). Екстрадиційний арешт застосовують після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (ч. 1 ст. 584 КПК України). Водночас у разі якщо затримана особа надасть згоду на її видачу (екстрадицію), суд вирішує питання про затвердження згоди особи на видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту (п. 6 ст. 583 КПК України). Також у разі надходження запиту про видачу особи (екстрадицію) до закінчення строку тимчасового арешту ухвала слідчого судді про застосування

тимчасового арешту втрачає юридичну силу з моменту винесення слідчим суддею ухвали про застосування екстрадиційного арешту щодо цієї особи (п. 10 ст. 583 КПК України) [136]. Зокрема, згідно з ч. 7 ст. 584 КПК України, під час розгляду клопотання слідчий суддя встановлює особу, роз'яснює особі її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) в спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності в разі надання згоди на видачу (екстрадицію), з'ясовує бажання особи скористатися цими правами, перевіряє добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови), перевіряє запит про видачу й наявні матеріали екстрадиційної перевірки, вислуховує думку прокурора, інших учасників і постановляє ухвалу. Як свідчить судова практика, у разі якщо особа, яка є суб'єктом спрощеного порядку видачі, на судове засідання не з'явилась, слідчий суддя позбавлений можливості перевірити добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови), що є підставою для відмови в задоволенні заяви громадянина про надання згоди на спрощений порядок видачі (екстрадицію) компетентним органам іноземної держави [269]. Крім того, відповідно до ст. 585 КПК України, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави слідчий суддя може застосувати запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою. У такому разі, згідно зі ст. 585 КПК, слідчий суддя обов'язково враховує: відомості про ухилення особи від правосуддя в запитуючій стороні та дотримання нею умов, на яких відбулося звільнення її з-під варти під час цього або інших кримінальних проваджень; тяжкість покарання, що загрожує особі в разі засудження, виходячи з обставин, встановлених під час заявленого кримінального правопорушення, положень закону України про кримінальну відповідальність і усталеної судової практики; вік і стан здоров'я особи, видача

якої запитується; міцність соціальних зв'язків особи, у тому числі наявність у неї родини й утриманців [136], що відповідає положенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [123]. Зокрема, пп. «f» п. 1 ст. 5 не вимагає, щоб взяття під варту розглядалося як обґрунтовано необхідний захід, наприклад, з метою запобігти вчиненню особою злочину або втечі. У зв'язку з цим, пп. «f» п. 1 ст. 5 передбачає інший рівень захисту, ніж положення пп. «с» п. 1 ст. 5: усе, що вимагається, відповідно до пп. «f» – це «вжити заходів з метою депортації або екстрадиції» [179]. Відповідно, § 112 рішення ЄСПЛ «Chahal v. The United Kingdom» [303], § 38 Рішення ЄСПЛ «Їonka v. Belgium» [304], § 69 рішення ЄСПЛ «Nasrulloev v. Russia» [309], § 109 «Soldatenko v. Ukraine» [310] для цілей його застосування несуттєво, чи є рішення про висилку обґрунтованим згідно з національним законодавством або Конвенцією. Проте, згідно із рішенням ЄСПЛ у справі «Thimothawes v. Belgium» [286], Суд враховує конкретну ситуацію, в якій перебувають затримані особи, будь-який особливо вразливий стан (наприклад, обумовлений станом здоров'я чи віком), з огляду на який затримання може вважатись неналежним заходом [179].

Вказані положення ст. 585 КПК України передбачають, що предметом процедури обрання слідчим суддею запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, повинні бути «звичайні» обставини (так звані матеріальні підстави запобіжного заходу – дані про можливість сховатися, продовжити злочинну діяльність тощо (ч. 1 ст. 177 КПК України)), а також дотримання правил та процедур видачі, встановлених у відповідних міжнародних договорах і національному законодавстві України (наявність і правильність оформлення запиту іноземної держави про видачу та необхідні супутні документи, включаючи рішення про взяття під варту; наявність підстав та умов видачі (ст. 573 КПК України); відсутність підстав відмови у видачі (ст. 589 КПК України)). Під час вирішення питання про застосування арешту, продовження строку необхідно враховувати міжнародні договори, на підставі яких надходить запит, та чи є вони чинними для держав.

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що інститут видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні: є комплексним правовим явищем, оскільки включає міжнародну та внутрішньодержавну правові системи, що взаємодіють між собою й доповнюють одна одну; заснований на принципах і нормах міжнародного й національного права та є процедурою передачі особи, яка є підозрюваною у вчиненні злочину або засудженою, для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку державою, на території якої перебуває така особа, державі, на території якої було вчинено злочин, а також державі, громадянином якої є така особа. Водночас процедурі передачі передуює розшук, затримання й арешт даної особи; врегульований міжнародними договорами та внутрішньодержавним законодавством і використовується в тій частині, якою держави-учасниці вважають для себе прийнятною й необхідною для боротьби з міжнародними та національними злочинами. Водночас держава має право відмовити у видачі за наявності відповідних умов; застосовується державами, що співпрацюють, для притягнення осіб до кримінальної відповідальності, які вчинили злочини, або для застосування до таких осіб покарання, призначеного судом; поширюється лише на суб'єктів, що підлягають видачі: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, якими можуть бути лише фізичні особи.

Залежно від змісту національного кримінального процесуального законодавства й міжнародних договорів можна виділити такі види видачі (екстрадиції) осіб: 1) за призначенням видачі особи: а) видача підозрюваного для вирішення завдань кримінального провадження; б) видача засудженого для виконання вироку; 2) залежно від спрямованості видачі з погляду конкретної держави: а) видача особи, яка перебуває на території України; б) видача особи, яка перебуває на території іноземної держави; 3) залежно від правової основи видачі осіб: а) на основі міжнародних договорів; б) на основі принципу взаємності; 4) залежно від процесу видачі осіб: а) остаточна видача; б) тимчасова видача осіб; 5) за порядком видачі осіб з урахуванням сучасних

тенденцій у цій сфері: а) традиційний порядок видачі осіб; б) спрощений порядок видачі осіб.

2.3. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Для виконання завдань кримінального провадження оптимальним є його розслідування органами досудового розслідування та розгляд у суді за місцем вчинення злочину. Тому держави намагаються забезпечити присутність суб'єкта злочинного діяння у своїй територіальній юрисдикції. Такого забезпечення досягають передусім застосуванням передбачених законом запобіжних заходів. Якщо ж суб'єкт злочину перебуває поза юрисдикцією держави, він може бути повернений шляхом видачі за досягнення між державами відповідної домовленості. Проте в низці випадків у видачі підозрюваного може бути відмовлено. Така відмова за мотивами, наприклад, громадянства або загрози застосування смертної кари не має обов'язково вести до безкарності особи, яка вчинила злочин. Актуальність кримінального провадження в порядку перейняття зумовлена введенням на території України воєнного стану, що є однією з підстав відмови у видачі (екстрадиції) особи. Тоді починає діяти друга альтернатива – сформульованого ще римському праві принципу *aut dedere aut iudicare* (недопущення безкарності за вчинені міжнародні злочини та забезпечення міжнародного порядку) [132].

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України, перейняття кримінального провадження – здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом [136]. Порядок перейняття кримінального провадження врегульований главою 45 КПК України, зміст якої можна умовно поділити на дві частини: 1) порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав та порядок кримінального провадження, яке перейнято від іншої держави (ст. 595–598

КПК України); 2) порядок й умови передачі кримінального провадження в компетентний орган іншої держави та наслідки передачі кримінального провадження до компетентного органу іншої держави (ст. 599–601 КПК України).

Важливе місце в системі міжнародних договорів щодо перейняття кримінального провадження належить таким багатостороннім договорам, як: Європейська конвенція про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [84], Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах від 15 травня 1972 року [88].

Крім того, відповідні положення включено до низки договорів, що регламентують питання протидії окремим видам злочинів. До таких договорів можна віднести: Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року [116], Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [114], Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року [118], Конвенцію Ради Європи щодо запобігання тероризму 16 травня 2005 року [112]. Зокрема, у ст. 12 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 14 липня 1993 року визначено, що держава-учасниця, на території якої перебуває злочинець, якщо вона не видає його, зобов'язана без жодних винятків і незалежно від того, вчинено злочин на її території чи ні, передати справу своїм компетентним органам для реалізації завдань кримінального переслідування шляхом здійснення судового розгляду відповідно до законодавства цієї держави. Відповідні органи приймають рішення так само, як і щодо будь-якого іншого тяжкого злочину, діючи відповідно до законодавства цієї держави [153]. У двосторонніх договорах, одним з учасників яких є Україна, також передбачено норми, що регламентують питання передачі кримінального переслідування. Зокрема, питання перейняття кримінального провадження врегульовано також у двосторонніх договорах. Питання перейняття в

кримінальному провадженні врегульовано у двосторонніх договорах України про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах з Республікою Польща [49], Литовською Республікою [45], Республікою Молдова [48], Республікою Грузія [47], Естонською Республікою [57], Латвійською Республікою [44] тощо.

Міжнародне співробітництво у формі перейняття кримінального провадження регламентує, крім КПК України, також КК України. Зокрема, у ч. 3 ст. 10 зазначено, що Україна може перейти кримінальне провадження, у якому судові органи іноземної держави не ухвалили вирок, щодо громадян України й іноземців, які вчинили злочини за межами України та перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитують передачу кримінального провадження, згідно з цим Кодексом визнають злочином [136], а також нормативно-правовими актами (Інструкція про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва, затверджена наказом Офісу Генерального прокурора від 12 вересня 2023 року № 258 [208], Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва в кримінальному провадженні під час судового провадження, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 року № 2599/5 [199]). У межах міжнародно-правового регулювання слід зазначити про Європейську конвенцію про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 20 квітня 1959 року, Європейську конвенцію про видачу від 13 грудня 1957 року, Європейську конвенцію про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73).

У ч. 1 ст. 542 КПК України використано також термін «перейняття кримінального переслідування». У більшості міжнародних нормативно-правових документів також використано термін «перейняття/здійснення кримінального переслідування». Зокрема, у ч. 1 ст. 2 Європейської конвенції

про передачу провадження в кримінальних справах від 15 травня 1972 року [88] зазначено, що: «Для цілей застосування цієї Конвенції будь-яка Договірна Держава компетентна відповідно до свого кримінального законодавства здійснювати переслідування за будь-яке правопорушення, до якого застосовують кримінальне законодавство іншої Договірної Держави». Конвенція передбачає передачу кримінального судочинства як прохання проведення розгляду, тобто як здійснення кримінального переслідування, а й передачу юрисдикції (ст. 6–9) [88]. Аналогічні положення містяться в нормах Типового договору про передачу кримінального судочинства від 14 грудня 1990 року [250], прийнятого Резолюцією 45/118 Генеральної Асамблеї ООН. Отже, інститут перейняття кримінального провадження в більшості міжнародних правових актах названо «передача кримінального переслідування», «передача матеріалів справи (кримінальної справи) для продовження кримінального переслідування» або «здійснення кримінального переслідування». Ми поділяємо позицію, яку аргументує Ю. Л. Никифоренко, що терміни «кримінальне переслідування» та «кримінальне провадження» в законодавстві використовують як тотожні, але точнішим видається термін «перейняття кримінального провадження», що передбачає здійснення не лише кримінального переслідування, а й направлення матеріалів кримінального провадження до суду для розгляду справи по суті та ухвалення справедливого вироку [163]. У такому разі під час направлення матеріалів кримінального провадження продовжують не лише кримінальне переслідування, а й вирішення кримінального провадження.

На доктринальному рівні перейняттям кримінального провадження вважають діяльність, ґрунтовану на національному законодавстві компетентних органів запитуваної сторони щодо виконання відповідно до норм міжнародних договорів або на підставі принципу взаємності запитів (клопотань) судових та інших компетентних органів запитуючої сторони про здійснення кримінального переслідування осіб, які постійно перебувають на території запитуваної держави та не підлягають видачі стороні, що запитує, з одночасною передачею

запитуючою стороною матеріалів кримінальної справи (розслідування) запитуваній стороні [39, с. 424]. Таке визначення перейняття кримінального провадження пропонує й М. М. Фрідман-Козаченко [272, с. 248]. І. С. Курбатова акцентує на тому, що «кримінальне провадження в порядку перейняття є процедурою, яка полягає як у перейнятті кримінального провадження від іншої держави для подальшого провадження на території України, так і процесом, пов'язаним із передачею матеріалів кримінального провадження іншій державі для подальшого розслідування її компетентними органами» [139, с. 87]. Ю. М. Черноус зауважує, що основний зміст перейняття кримінального провадження у справах про злочини міжнародного характеру полягає в зобов'язанні держав-учасниць Конвенції передавати матеріали відповідного кримінального провадження одна одній щодо визначених нею правопорушень (злочинів міжнародного характеру, кримінальна караність яких закріплена за нормами національного законодавства), коли така передача обумовлена необхідністю досягнення завдань кримінального провадження та реалізації принципу невідворотності покарання [280, с. 254]. А. В. Підгородинська перейняттям кримінального провадження вважає здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом, а також передання кримінального провадження іншій державі за умови, що видача особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи Україні відмовлено [173, с. 193]. Ю. Л. Никифорова перейняття кримінального провадження тлумачить як урегульовану КПК України й міжнародними договорами діяльність уповноважених органів України за запитом компетентного органу іншої держави щодо здійснення кримінального провадження з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, учинений на території іншої держави, якщо до такої особи не можна застосувати екстрадицію та щодо неї не ухвалили вирок судові органи іноземної держави. Відповідне визначення слід закріпити в п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України [163].

Отже, перейняття кримінального провадження слід визначати як ґрунтовану на національному законодавстві й нормах міжнародного права діяльність компетентних органів запитуваної сторони щодо виконання відповідно до умов міжнародного договору, міжнародної угоди або принципу взаємності запитів (клопотань) судових та інших компетентних органів запитуючої сторони про перейняття кримінального провадження (здійснення кримінального переслідування) з одночасною передачею останній матеріалів кримінального провадження (розслідування) [9; 15].

Основним документом під час здійснення перейняття кримінального провадження є Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах від 15 травня 1972 року (ETS № 73), оскільки вона має самостійний предмет регулювання та регламентує порядок направлення та виконання запитів про здійснення кримінального переслідування щодо осіб, які вчинили злочини на території певної держави. Конвенція докладно регламентує порядок направлення та розгляду запитів про здійснення кримінального переслідування (ст. 6–16), процедуру передачі провадження в кримінальній справі (ст. 16–19), розподіл витрат (ст. 20), наслідки передачі та прийняття провадження в кримінальній справі (ст. 21–26), порядок тимчасового арешту підозрюваної особи під час передачі провадження (ст. 27, 28). Конвенція також розглядає питання юрисдикції кількох держав щодо одного злочинного діяння та закріплює принцип недопущення повторного покарання за той самий злочин (*ne bis in idem*) [88]. Згідно зі ст. 8 цієї Конвенції, прохання про здійснення кримінального переслідування в іноземній державі надсилають у таких випадках: 1) діяння є кримінальним як за законодавством запитуваної, так і за законодавством держави, що запитує; 2) особа, яка вчинила злочин, є громадянином держави, яку запитують; 3) особа відбуває чи відбудуватиме покарання як позбавлення волі в запитуваній державі; 4) докази у справі знаходяться на території запитуваної держави; 5) особиста присутність підозрюваного не може бути забезпечена в процесі розгляду в державі, що запитує; 6) держава, яка запитує, не зможе забезпечити виконання вироку в

кримінальній справі, навіть використовуючи інститут екстрадиції; 7) є підстави вважати, що виконання вироку у справі в запитованій державі зможе поліпшити перспективи соціальної реабілітації засудженого [88].

Україна зазначену Конвенцію ратифікувала 22 вересня 1995 року [211]. Питання кримінального переслідування іноземних громадян, які вчинили злочини на території України і перебувають за її межами, відображено в ст. 599 КПК України, у якій повноваження щодо вирішення питання про передачу матеріалів кримінального провадження для здійснення кримінального переслідування на території іноземної держави покладено на Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції та Національне антикорупційне бюро України у випадках здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності. За змістом ст. 599 КПК України необхідним є дотримання таких умов: кримінальне правопорушення вчинено на території України; кримінальне правопорушення вчинене іноземним громадянином, який на момент направлення запиту про здійснення кримінального переслідування на території іноземної держави перебуває за межами території України; подальше провадження процесуальних дій не є можливим через відсутність особи, яка вчинила злочин, на території України.

Відповідно до ст. 15 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73), правоохоронним органам України слід надсилати в іноземну державу із супровідним листом оригінали або засвідчені копії кримінальної справи, а також інші необхідні документи, завірені гербовою печаткою компетентного органу, для прийняття рішення за законодавством запитованої держави в разі наявності в громадян обвинувачення [88].

Умови перейняття кримінального провадження, які визначені Конвенцією (ETS № 73) від 15 травня 1972 року, деталізовано в КПК України положеннями ч. 2 ст. 595. Зокрема, перша умова обумовлена наявністю правового зв'язку особи з Україною або пов'язана з територією її перебування, у разі неможливості видачі такої особи або у її видачі відмовлено. Зокрема, у ч. 3 ст. 10 КК України передбачено можливість здійснення Україною

кримінального провадження в порядку перейняття, зокрема, зазначено, що Україна може перейти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо громадян України та іноземців, які вчинили злочини за межами України й перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитують передачу кримінального провадження, згідно з цим Кодексом визнають злочином, що загалом кореспондує з положеннями глави 45 КПК України [134]. За змістом ст. 8 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року надано вичерпний перелік підстав застосування цієї форми міжнародного співробітництва, зокрема: договірна держава може звернутися до іншої договірної держави із клопотанням про порушення кримінального переслідування в одному або декількох таких випадках: а) якщо підозрювана особа має постійне мешкання в запитуваній державі; б) якщо підозрювана особа є громадянином запитуваної держави або якщо ця держава є країною її походження; с) якщо підозрювана особа відбуває або має відбувати в запитуваній державі покарання, яке передбачає позбавлення волі; d) якщо в запитуваній державі за той самий злочин або за інші злочини проти підозрюваної особи порушено кримінальне переслідування; е) якщо вона вважає, що передача провадження виправдана інтересами встановлення істини, зокрема, що найсуттєвіші докази знаходяться в запитуваній державі; f) якщо вона вважає, що виконання в запитуваній державі вироку, у разі винесення такого, може збільшити можливість соціальної реабілітації засудженого; g) якщо вона вважає, що присутність на судовому засіданні підозрюваної особи не може бути забезпечена в запитуючій державі, натомість її присутність на судовому засіданні може бути забезпечена в запитуваній державі; h) якщо вона вважає, що не може сама виконати вирок, у разі винесення такого, навіть з використанням екстрадиції, натомість запитувана держава спроможна це зробити [88].

Другою умовою перейняття кримінального провадження є забезпечення гарантій щодо заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення [157]. Цей принцип ґрунтується на положеннях ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [131]; ст. 19 КПК України «Ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили» [136]. Зазначене кореспондується з положеннями міжнародних документів, зокрема в п. 1 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що нікого не може бути вдруге притягнуто до відповідальності або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави [219]; у п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права також закріплено, що ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону та кримінального процесуального права кожної країни [158]. У ст. 3 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73) визначено правило, що будь-яка договірна держава, що згідно зі своїм власним законодавством має повноваження переслідувати за вчинення злочину, може для мети застосування цієї Конвенції відмовитися або утримуватися від кримінального переслідування підозрюваної особи, яка вже притягнута або буде притягнута до відповідальності іншою договірною державою за вчинення того самого злочину [88]. Це правило закріплено і в п. 3 ч. 2 ст. 595 КПК України, що кримінальне провадження може бути перейняте Україною, якщо запитуюча держава надала гарантії, що в разі ухвалення вироку в Україні особа, яку притягують до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься в запитуючій

державі державному обвинуваченню за те саме кримінальне правопорушення [136].

Третьою умовою перейняття кримінального провадження є наявність «подвійної кримінальності» (п. 4 ч. 2 ст. 595 КПК України). Це правило, по-перше, вимагає наявності злочину як необхідної умови кримінальної відповідальності, по-друге, діяння, за вчинення якого запитують видачу особи, має бути кваліфіковане як злочин за законодавством і запитуючої, і запитуваної держав [138]. Водночас ч. 1 ст. 7 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73) передбачає, що кримінальне переслідування може бути порушено в запитуваній державі тоді, коли злочин, щодо якого заявляють клопотання про порушення кримінального переслідування, становив би злочин у разі вчинення на її території і коли за таких обставин злочинцю може бути призначено міру покарання також згідно з її законодавством [88]. Проте слушно зазначають у науковій літературі, що формула «якщо діяння... згідно з цим Кодексом визнається злочином або було б злочином у разі його вчинення на території України» не відповідає нормативному розумінню поняття «злочин» у чинному КК України [91, с. 68]. Можна припустити, що цими словами законодавець позначає не лише норми Загальної та Особливої частин КК України, які беруть участь в «утворенні» відповідного юридичного складу злочину, а й положення ст. 6–8 КК України. Однак таке припущення спростовує зміст цих положень КК України, у кожному з яких законодавець зазначає про чинність закону щодо «злочинів», а не щодо «діянь». Це, очевидно, засвідчує, що в кримінальному законодавстві України юрисдикція держави є не ознакою (характеристикою) злочину, а «зовнішнім» щодо нього явищем. Отже, формула «якщо діяння... згідно з цим Кодексом визнається злочином або було б злочином у разі його вчинення на території України» й у випадку її використання в ч. 4 ст. 10 КК України, й у випадку її використання в п. 5 ч. 1 ст. 606 КПК України не узгоджується зі змістом ст. 11 КК України [273].

Четвертою умовою перейняття кримінального провадження є відсутність обставин, що свідчать про неможливість перейняття кримінального провадження. Зокрема, ч.1 ст. 596 КПК України визначено, що кримінальне провадження не може бути перейняте, якщо: 1) особа, яку притягують до кримінальної відповідальності, не є громадянином України і не перебуває на її території; 2) особа, яку притягують до кримінальної відповідальності, не є іноземцем або особою без громадянства й перебуває на території України; 3) запитуюча держава не надала гарантії, що в разі ухвалення вироку в Україні особа, яку притягують до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься в запитуючій державі державному обвинуваченню за те саме кримінальне правопорушення; 4) діяння, якого стосується запит, не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність; 5) щодо цієї особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні суд ухвалив виправдувальний вирок; 6) щодо цієї особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні суд ухвалив обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконують; 7) щодо цієї особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією; 8) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може бути здійсненим у зв'язку із закінченням строку давності [136].

Наприклад, на практиці нерідко виникає ситуація, коли підозрюваний має подвійне громадянство, одне з яких – громадянство України. Відповідно до п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року № 2235-III, якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то в правових відносинах з Україною його визнають лише громадянином України [194]. Тож таку особу розглядатимуть лише як громадянина України, що тягне за собою неможливість передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави для здійснення кримінального переслідування на території іноземної держави.

Водночас з метою дотримання принципу невідворотності покарання в міжнародних договорах, що регулюють питання перейняття кримінального провадження, передбачено можливість направлення до іноземної держави із супровідним листом копій матеріалів кримінальної справи, засвідчених гербовою печаткою компетентного органу, для ухвалення рішення відповідно до законодавства запитуваної держави. Підставою для спрямування копій матеріалів кримінальної справи є, наприклад, ст. 21 Європейської конвенції про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [84].

Отже, відповідно до норм міжнародного права та КПК України, перейняття кримінального провадження як інститут міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні поділяють на: 1) перейняття Україною матеріалів кримінального провадження від компетентного органу іншої держави та здійснення кримінального провадження для притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, який вона вчинила на території іншої держави, у разі якщо видача такої особи неможлива [163]. У такому разі особа після вчинення злочину на території України переховується за кордоном, її не видають Україні, відповідно матеріали кримінального провадження передають до компетентних органів іноземної держави, особу притягують до відповідальності за законодавством тієї держави, у якій її було затримано [280]; 2) передання Україною кримінального провадження компетентному органу іншої держави щодо злочину, який був вчинений на території України особою, видача якої на територію України неможлива, для притягнення її до кримінальної відповідальності [163]. У такому разі злочин вчинений за кордоном, однак особа перебуває на території України, її не видають іноземній державі, відповідно особу притягують до відповідальності за законодавством України, на підставі відповідного клопотання та матеріалів кримінального провадження, переданих з іноземної держави, що свідчать про причетність особи до вчинення злочину [280].

Ми поділяємо позицію Ю. Л. Никифоренка стосовно доцільності розмежування «перейняття» та «передання» як порівняно самостійних

процесуальних форм інституту перейняття кримінального провадження, що зумовлює необхідність внесення відповідних змін до глави 45 КПК України «Кримінальне провадження у порядку перейняття», зокрема доповнення не лише «перейняття», а й «передання» кримінального провадження [163].

У разі якщо правоохоронним органам України не вдається задіяти всі можливі способи притягнення до кримінальної відповідальності підозрюваного, слід застосувати процедуру заочного розгляду кримінального провадження в порядку, передбаченому главою 24-1 КПК України, згідно з якою у виняткових випадках спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) в кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України, можуть проводити за відсутності підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук [136].

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне дослідити національне законодавство правових систем зарубіжних держав, з якими правоохоронним органам України найчастіше доводиться співпрацювати з питань перейняття кримінального провадження, найчастіша з причин якого – отримання відмови у видачі особи. Зокрема, це питання потребує розгляду відповідно до положень ч. 1 ст. 2 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73), відповідно до якої будь-яка договірна держава має повноваження переслідувати в судовому порядку згідно із законодавством будь-який злочин, до якого застосовують кримінальне законодавство іншої договірної держави [88]. Перелік двосторонніх і багатосторонніх регіональних договорів, у межах яких взаємодіють держави – члени Ради Європи з питань передачі кримінального переслідування (судочинства), міститься на сайті Ради Європи [352].

Посилений інтерес становить вивчення законодавства країн далекого зарубіжжя, передусім правової системи Сполучених Штатів Америки та

Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Зазначене обумовлено тим, що найчастіше особи, які вчинили злочини, переховуються саме в цих країнах, оскільки внаслідок відсутності з певними державами договорів про видачу або під впливом деяких політичних аспектів ці держави не видають осіб, яких переслідують правоохоронні органи України, унаслідок чого виникає необхідність використання альтернативних заходів для реалізації принципу невідворотності покарання.

Правова система США має певні специфічні риси, зокрема відомим є правило, що «право створюється судами», тобто в цій державі домінує прецедентне право. Щодо інституту передачі кримінального переслідування (*foreign prosecution*) спеціальних законів чи правил, визначальних підстав, умов і його порядку немає. Певні фрагменти цього інституту містяться в деяких нормах (наприклад, § 3512 титулу 18 Зводу законів США) [334]. Брак деталізаційних норм, що регулюють цей вид співробітництва, зумовлений тим, що в зазначеній державі немає практичної потреби в його використанні, оскільки його реалізація не забезпечує достатньої ефективності. На переконання Міністерства юстиції США, процедура направлення матеріалів кримінальної справи до іноземної держави є надто затратною і трудомісткою. У деяких суверенах такий інструментарій обмежений конкретними злочинами, але його застосовують, коли особа, яку кримінально переслідують, є громадянином держави, на території якої вона знаходиться, і компетентні органи цієї держави відмовляють у її видачі [390]. Аналогічна позиція прослідковується і в американській літературі [332]. Водночас компетентні органи США використовують зовсім інші процедури для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних, на їхню думку, у вчиненні злочинів. Найчастіше використовують примусове переміщення осіб, правомірність яких обумовлена тим, що в США з цього питання дотримуються «правила справ Кера і Фрісбі» (*Ker-Frisbie Doctrine*), відповідно до якого процедура, унаслідок якої обвинувачений постав перед судом, не має значення та не перешкоджає здійсненню судового переслідування [285].

Слід зауважити, що в США підстави та процедури адміністративної висилки (депортації, видворення), а також «надзвичайної рендиції» з територій іноземних держав регламентовані відповідними правовими документами. У Посібнику для прокурорів США зазначено, що в разі якщо втікач не є громадянином чи законним резидентом країни, у якій він перебуває, доцільно просити цю державу депортувати або вислати такого втікача, а у випадку, якщо втікач виїжджає за межі країни, з якої він не може бути виданий, просити таку державу. У будь-якому випадку, перш ніж розпочати ці дії, необхідно проконсультуватися з Управлінням з міжнародних справ Міністерства юстиції США [294].

Іншим способом реалізації принципу невідворотності відповідальності в США є тактичні операції щодо намагання домогтися повернення особи, які найчастіше використовують правоохоронні органи. У зв'язку з цим у Посібнику для прокурорів США зазначено, що якщо неможливо домогтися видачі кримінально переслідуваної особи (такі причини мають бути задокументовані в установленому порядку), необхідно використовувати альтернативу екстрадиції, зокрема вжити інших дій, які можуть повернути таку особу в Сполучені Штати Америки або обмежити її здатність жити й подорожувати за кордоном [389].

Утім це не означає, що українські правоохоронні органи не спрямовують кримінальні справи до США для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили злочини на її території. Відповідно до положень ст. 1 Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 22 липня 1998 року, договірні держави надають взаємну допомогу в розслідуванні, переслідуванні та попередженні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ [71]. Крім того, 28 березня 2021 року Україна приєдналася до Міжамериканської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах від 23 травня 1992 року. Відповідно до ст. 2 цієї Конвенції, держави-учасниці надають одна одній взаємну допомогу в розслідуваннях, переслідуваннях і судових

провадженнях, які стосуються злочинів, щодо яких запитуюча держава має юрисдикцію на момент, коли запитують допомогу. Конвенція не вповноважує будь-яку державу-учасницю здійснювати на території іншої держави-учасниці судочинство чи виконувати функції, які віднесені до виключної компетенції органів іншої сторони згідно з її внутрішнім законодавством [152].

Схожа ситуація склалася і у Великій Британії. Слід зазначити, що в Англії діє спеціальний закон, який регламентує питання взаємодії держав у кримінально-процесуальній сфері, зокрема Закон Великої Британії про міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю 2003 року [317; 318]. Однак цей нормативно-правовий документ не містить безпосередньо положень, спрямованих на практичну реалізацію інституту передачі кримінального переслідування (судочинства) як виду міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції та зосереджує увагу на інших видах міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу, наприклад міжсистемному інституті видачі осіб для кримінального переслідування [292]. Водночас у Керівництві МВС Великої Британії для компетентних органів іноземних держав за запитами про взаємну правову допомогу в кримінальних справах [370] цей міжсистемний інститут згадують. На підставі здійсненого правового аналізу та використання лінгвістичного підходу можна дійти висновку, що співробітництво в цій галузі у Великій Британії здійснюють у межах взаємної правової допомоги виключно через органи кримінальної юстиції, а не в межах поліцейських зносин. Крім того, судовий розгляд слід проводити в тій юрисдикції, де була більшість вчинених злочинів, або, якщо це неможливо, у разі більшого заподіяння шкоди. На практиці система загального права Сполученого Королівства щодо змагального розгляду й безпосередності дослідження доказів має тенденцію бути не сумісною з кримінальним процесом, у якому розгляд було передано з іншої юрисдикції. Велика Британія не підписала Європейську конвенцію про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73) і містить застереження до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 року, де

зазначено, що «уряд Сполученого Королівства резервує право не застосовувати статтю 21».

Проте вхідні запити про передачу провадження до Великої Британії або з неї вирішують у кожному конкретному випадку відповідно до критеріїв, а саме: (a) злочин, що веде до кримінального переслідування, має бути злочином як у Великій Британії, так і в державі, що запитує (тобто дотримання принципу «подвійної кримінальності»); (b) повинні бути докази чіткого та встановленого зв'язку з Великою Британією (тобто встановлення причиново-наслідкового зв'язку між вчиненням діяння в державі, що запитує, й обвинуваченим, що перебуває в Англії); (c) запит має бути спрямований якнайшвидше, тобто має бути роз'яснена будь-яка необґрунтована затримка (понад 5 років); (d) запит відповідає так званим вимогам «мінімальності». Наприклад, ця вимога не буде вважатися виконаною, якщо запитують допомогу в кримінальних справах про злочини, за якими було завдано шкоди на суму менше ніж 1000 фунтів стерлінгів, або передбачуваний злочин було вчинено понад 10 років тому (і немає пояснення зволікання в розслідуванні чи судовому переслідуванні); (e) доручення має бути перекладено англійською мовою (включаючи допоміжні документи). Наприклад, у кримінальних справах про злочини, де фігурує банківський рахунок, відкритий у Великій Британії, не є достатнім посиленням для передачі документів у цю державу. Якщо все ж таки порозуміння з цього питання буде досягнуто, то прохання буде направлено у відповідні поліцейські відомства, і кримінальна справа матиме такі самі статус і пріоритет, які будуть аналогічними за внутрішньою справою. В Англії, Уельсі та Північній Ірландії залежить від поліції, чи будуть проводити розслідування, чи ні. У Шотландії Управління корони може доручити поліції розпочати розслідування та розглядатиме результати до ухвалення будь-якого рішення про судове переслідування. Спонтанний обмін інформацією (квазіпередача кримінального переслідування) можливий як у межах поліцейського співробітництва, зокрема через канали Національного центрального бюро Інтерполу [300], так і в межах взаємодії органів кримінальної юстиції.

Доволі розвиненою державою в галузі законодавчого опрацювання питань з міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження є Федеративна Республіка Німеччина, передусім її Закон про міжнародну правову допомогу в кримінальних справах (IRG) від 23 грудня 1982 року [339]. Положення щодо взаємодії Німеччини з іншими державами, на відміну від України, регламентовано в спеціальному нормативному акті, а не в національному КПК. Однак слід урахувати, що ФРН, як і Велика Британія, не підписала Європейську конвенцію про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року, унаслідок чого цей інститут докладно не врегульовано в національному законі про правову допомогу. Достатньо докладно в цьому законі визначено процедуру «квазіпередачі кримінального переслідування (судочинства)», або, як іноді її називають, «надання інформації без запиту (spontaneous information)». Згідно зі § 61a Федерального закону про міжнародну правову допомогу з кримінальних справ (IRG), суди та прокурори можуть без запиту передавати особисті дані від кримінальних розслідувань до державних органів інших держав, а також до міжнародних і міжнаціональних органів. Крім того, згідно з Керівництвом Федерального міністерства юстиції ФРН щодо зносин з іноземними державами в кримінально-правових питаннях, довільну інформацію (розділи 61a, 92c IRG) передають дипломатичним шляхом, якщо в угоді з міжнародного права не міститься іншого положення про передачу персональних даних судами або прокуратурами без запиту про взаємну правову допомогу [378, с. 395–397].

Австрійська Республіка є учасником Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах, унаслідок чого деякі положення відображено в національному законодавстві, зокрема в Законі про видачу та правову допомогу в кримінальних справах (ARHG) від 4 грудня 1979 року [297]. Слід зазначити, що традиційну передачу кримінального переслідування висвітлено в § 60, у якому передбачено, що запити на судове переслідування попередньо перевіряє Федеральне міністерство юстиції. Якщо прохання про кримінальне переслідування не може бути виконано, то

федеральний міністр юстиції відмовиться від подальшого розгляду прохання та направить запит компетентному прокурору. Федеральний міністр юстиції може в будь-якій ситуації або на прохання прокурора просити, щоб держава, яка вимагала переслідування, надіслала додаткові необхідні документи. У будь-якому випадку він повинен інформувати державу, що запитує, про прийняті рішення та результати кримінального розгляду. Слід зауважити, що якщо австрійська юрисдикція ґрунтується виключно на міжурядовій угоді, то прокуратура проводитиме консультації із суб'єктом переданих матеріалів. У § 74 зазначеного закону визначено порядок направлення в іноземну державу запитів від компетентних органів Австрії. Зокрема, Федеральний міністр юстиції може вимагати від іншої держави порушити кримінальну справу проти будь-якої особи за кримінально караний злочин, який підпадає під юрисдикцію Австрії, якщо юрисдикція цієї держави виявиться виправданою та (а) видача особи, яка перебуває за кордоном, не може бути отримана або звільнена від дії екстрадиції з іншої причини; або (б) засудження особи в іншій країні доцільно в інтересах встановлення істини або на підставі винесення вироку чи виконання і якщо ця особа засуджена за інший злочин. Після отримання повідомлення про те, що обвинувачення було здійснено в запитуваній державі, внутрішнє кримінальне провадження має бути припинено.

Крім того, в Австрії також передбачено норми щодо передачі даних без запиту (§ 59а Закону Австрії). Суди та прокурори навіть без запиту можуть передавати особисті дані до судових органів іншої держави на основі міжурядової угоди, оскільки: а) інформація відповідає вимогам «відносності» (тобто має значення для запитуваної держави); (б) передача такої інформації до національного суду або внутрішнього прокурора також буде дозволена без запиту; (с) згідно з деякими фактами, передбачено, що за змістом така інформація буде приводом для порушення кримінальної справи в іншій державі або сприятиме подальшому розслідуванню порушеної кримінальної справи чи взагалі зможе запобігти злочину.

Щодо держави Ізраїль слід зазначити, що її національне законодавство також регламентує питання щодо передачі інформації для кримінального переслідування осіб. Згідно зі ст. 32 («Запит іншої держави на отримання інформації») Закону про міжнародну правову допомогу 1998 року № 5758 [346], компетентним органам Ізраїлю може бути надано інформацію, якщо інша держава запросила її у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи, яка перебуває в цій державі. Крім того, ці відомості можуть бути надані й за ініціативою уповноваженого органу Ізраїлю. Україна підписала Угоду про співробітництво у сфері попередження злочинів і в правоохоронній діяльності між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль від 16 червня 1994 року [268].

Кримінально-процесуальний кодекс Італії 1988 року [313], який містить питання міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, а саме видачі, взаємної правової допомоги, а також визнання та виконання іноземних судових рішень, безпосередньо не регламентує аспекти передачі кримінального переслідування (судочинства), попри те, що Італія ратифікувала Конвенцію про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року.

У Королівстві Таїланд діє Закон про взаємну правову допомогу у справах від 31 березня 1992 року № 2535 [284]. У п. 4 ст. 12 цього закону зазначено, що прохання про порушення кримінального переслідування передають Генеральному директору Департаменту поліції та Головному прокурору із судових розглядів. Направлення матеріалів кримінальної справи в Таїланді є правовою допомогою в кримінальних справах. Крім того, ч. 8 «Ініціювання матеріалів на запит» розділу 31 Закону Таїланду про правову допомогу передбачає, що в разі отримання прохання про допомогу від іноземної держави, компетентної порушувати кримінальну справу, але яка висловила застереження, щоб судовий розгляд, що підпадає під юрисдикцію тайського суду, був розпочатий у цій країні, центральний орган Таїланду повинен розглянути питання про доречність ініціювання власного судового розгляду, після чого повідомляє компетентні органи відповідно до тайського

Кримінально-процесуального кодексу про проведення зазначеного провадження, а також запитуючи державу.

У Республіці Фінляндія питання щодо передачі кримінального переслідування регламентовано в Законі про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 5 січня 1994 року [350] (п. 4 ст. 1). Крім того, у ст. 19 зазначено, що кримінальне судочинство може бути розпочато у Фінляндії відповідно до правил фінського законодавства про здійснення юрисдикції в кримінальних справах. Слід зазначити, що Фінляндія не є учасником Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах від 1972 року, унаслідок чого така передача може бути здійснена на підставі двосторонніх угод про співробітництво. Зокрема, між Україною та Фінляндською Республікою укладено (є чинними) 45 нормативно-правових актів [74], з-поміж яких у кримінальному провадженні застосовують: Конвенцію між Урядом України та Урядом Республіки Фінляндія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно від 14 жовтня 1994 року (дата набуття чинності – 14 лютого 1998 року) [113]; Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних сімейних та кримінальних справах від 11 серпня 1978 року (набув чинності 9 липня 1980 року) [43].

У Швейцарській Конфедерації видано Федеральний закон про міжнародну правову взаємодопомогу в галузі кримінального права (Закон про міжнародну кримінально-правову взаємодопомогу) від 20 березня 1981 року [353]. Стаття 67а («Спонтанна передача засобів доказів та інформації») цього закону передбачає, що швейцарський орган кримінального переслідування може неочікувано передати іноземному органу будь-які докази, які він зібрав під час власного розслідування, коли вважає, що така передача: (а) буде приводом для порушення кримінальної справи; (б) може сприяти успішному розслідуванню. Водночас передача інформації не впливає на кримінальне судочинство, що триває в Швейцарії. Будь-яку передану

інформацію мають одразу реєструвати. Однак це стосується виключно квазіпередачі кримінального переслідування.

Щодо традиційного спрямування матеріалів кримінальної справи та виконання доручень від іноземних держав у Швейцарії передбачено окрему частину в зазначеному вище нормативно-правовому акті. Стаття 85 присвячена умовам перейняття Швейцарією кримінального переслідування (судочинства), а саме: на прохання іноземної держави, у якій вчинено злочин, Швейцарія може запросити в останньої кримінальне переслідування за діяння, вчинене за кордоном: (а) якщо видача неможлива; (b) якщо особа, яка зазнає судового переслідування, повинна відповісти на інші, серйозніші правопорушення у Швейцарії; (с) якщо держава, що запитує, дає гарантію, що особу не переслідуватимуть за законом за те саме діяння після того, як вона відбуде покарання у Швейцарії.

Цікавою з погляду практики є положення (ч. 2 ст. 85) стосовно того, що кримінальне переслідування іноземця, який проживає в Швейцарії, також може бути прийняте, якщо видача не виправдана, а прийняття кримінального переслідування є доцільним з огляду на конкретні обставини та переслідувану особу. Крім того, є також положення щодо застосовування національного законодавства (запитуваного, проте в деяких випадках є можливість застосувати норми держави, що запитує (ст. 86)).

Стаття 88 розділу 2 Закону Швейцарії передбачає умови направлення її компетентними органами кримінального судочинства за кордон, зокрема: іноземній державі може бути запропоновано прийняти кримінальне переслідування за злочини, які підпадають під юрисдикцію Швейцарії, якщо його законодавство допускає кримінальне переслідування та покарання за такий злочин і якщо особа, яка підлягає переслідуванню: (а) проживає в цій державі, її екстрадиція до Швейцарії є недоречною або виключеною; (b) передача кримінального переслідування може бути ефективнішим засобом. Доцільно зосередити увагу на ст. 89 («Правові наслідки»), згідно з якою якщо іноземна держава приймає кримінальне переслідування, швейцарська влада має

утримуватися від будь-якого заходу кримінально-правового характеру в силу одного й того самого діяння щодо особи, яку переслідують згідно із законом: (а) до тих пір, поки запитувана держава не повідомить, що неможливо провести кримінальне переслідування; (б) якщо з рішення цієї держави випливає, що умови, зазначені в п. а або б ст. 5, виконані. Утім постанова за швейцарським законодавством зупиняється до моменту, поки запитувана держава не припинить справу, включаючи виконання. Якщо особа, яка зазнала судового переслідування, була екстрадована для інших дій у запитуваній державі, остання не зобов'язана дотримуватися обмежень, передбачених у ст. 38, оскільки вона відповідає на запит про переслідування.

Процедуру передачі її здійснюють на підставі відповідного доручення, яке супроводжують «кримінальним досьє» і за необхідності супроводжується речовими доказами (глава 90).

Федеральне відомство Швейцарії, отримавши консультацію з органом кримінального переслідування, має ухвалити рішення про перейняття провадження у справі або про відмову в такому перейнятті. За позитивної відповіді центральний орган надсилає справу до відповідного органу та повідомляє запитуючу державу й особу, щодо якої надійшли ці матеріали. Винесення самостійного рішення про порушення кримінальної справи не вимагають. Слід зауважити, що федеральне відомство може відмовити в кримінальному переслідуванні, якщо є серйозні причини. Стаття 92 цього закону також регулює питання, що стосуються дійсності документів, які направляють з-за кордону, а саме: «...будь-який процесуальний документ, який законно отриманий та виконується владою держави, що запитує, розглядають як акт одного й того самого виду, вчинений у Швейцарії». Також стаття 93 регулює процесуальні витрати, зокрема такі витрати, понесені державою, що запитує, додаються до витрат судочинства у Швейцарії.

Доцільно також зауважити, що й у відомчих документах, зокрема в Керівництві Федерального відомства юстиції Швейцарської Конфедерації з

міжнародної правової допомоги в кримінальних справах [323] використовують термін «делегування кримінального переслідування», а не передача.

У ст. 5 Закону про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2000 року у Королівстві Швеція [386] зазначено, що правову допомогу також надають «у питаннях, пов'язаних із відшкодуванням збитків за неналежне позбавлення волі, порушенням кримінального переслідування або неналежним остаточним рішенням...». Отже, цей закон лише визначає, що передача кримінального переслідування (судочинства) є правовою допомогою в кримінальних справах. Однак порядок, підстави й умови в цьому законі не визначено. Водночас Швеція підписала та ратифікувала Європейську конвенцію про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року.

Передачу кримінального переслідування (судочинства) в загальних рисах відображено і в Законі взаємної правової допомоги в кримінальних справах від 1996 року № 75 у Південній Африканській Республіці [344], проте детально порядок у ньому також не визначено.

Детально інститут передачі кримінального переслідування (судочинства) регламентовано в КПК Республіки Польща від 6 червня 1997 року [349], а саме у главі 63 (Прийняття та передача кримінального переслідування). Слід зауважити, що цей розділ, на відміну від українського кримінального процесуального законодавства, визначає підстави й умови прийняття та передачі кримінального переслідування; коло осіб, щодо яких здійснюють таку процедуру; юридичну силу доказів, спрямованих разом із дорученням; правові наслідки передачі кримінального переслідування; паралельне розслідування; особливості передачі кримінального переслідування державам – учасникам Європейського Союзу (ст. 590–592 (a–f)). Паралельне провадження означає кримінальне провадження, зокрема етапи досудового та судового розгляду, які проводять у двох або більше державах-членах щодо тих самих фактів за участю однієї й тієї самої особи [316]. Воно дає змогу кожній державі проводити порівняно прості розслідування відповідно до внутрішнього законодавства, без необхідності чекати запит про надання правової допомоги від іншої

держави [354]. Крім того, у польській юридичній літературі зазначають, що Польща не є учасником Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року, унаслідок чого співпраця з цією державою відбувається на підставі двосторонніх угод. Критерієм, що виправдовує прийняття обвинувачення (також передача), є зацікавленість судової влади. Оцінюючи наявність цього критерію, ураховують тяжкість злочину, передбачуване покарання, особисте становище обвинуваченого та характер справи. Обвинувачення може бути лише в разі злочину, вчиненого за кордоном. Слухання, здійснені Польщею насправді, не є продовженням розглядів, проведених в іншій країні, але вони породжують нове провадження [338].

Україна уклала Договір з Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, у ст. 54 якого передбачено, що кожна з договірних сторін зобов'язується за клопотанням іншої договірної сторони провадити кримінальне переслідування своїх громадян, а також іноземців, які мають місце постійного проживання на її території, підозрюваних у вчиненні злочину на території запитуючої договірної сторони. Крім того, клопотання про перейняття кримінального переслідування можуть бути подані також у зв'язку з такими порушеннями права, які згідно із законодавством запитуючої договірної сторони є злочином, а згідно із законодавством запитуваної Договірної Сторони – тільки проступком [49]. Деталізовано порядок надання правової допомоги також в Угоді між Генеральною прокуратурою України й Міністерством юстиції Республіки Польща від 10 листопада 1998 року [255]. Наприклад, прокурори Офісу Генерального прокурора в листопаді 2024 року направили до компетентного органу Республіки Польща клопотання про перейняття кримінального переслідування стосовно колишнього виконувача обов'язків Голови Укравтодору [218].

Доволі опрацьованим законом у галузі міжнародного співробітництва в кримінально-процесуальній сфері є Закон Чеської Республіки «Про міжнародно-судову співпрацю в кримінальних справах» від 30 квітня

2013 року [396], а саме розділ III (Переїняття та передача кримінального судочинства). Слід зауважити, що цей розділ визначає підстави й умови переїняття та передачі кримінального переслідування; коло осіб, щодо яких здійснюють таку процедуру; юридичну силу доказів, переданих разом із дорученням; форму та зміст доручення про здійснення кримінального переслідування; правові наслідки передачі кримінального переслідування; паралельне розслідування; анулювання прохання про передачу кримінального переслідування (судочинства); особливості передачі кримінального переслідування щодо особи, яку утримують під вартою (§ 105–117).

Опрацьованою з юридичної позиції є глава 4 КПК Словацької Республіки від 2 липня 2005 року [397] «Отримання та передача кримінального переслідування», що містить норми, які визначають основу, умови, порядок, коло осіб, щодо яких здійснюють передачу кримінальної справи, а також правові наслідки такої передачі, вирішення передачі в держави, які є членами Європейського Союзу (§ 528–530a).

Слід також акцентувати на передачі кримінального переслідування, що здійснюють у межах Європейського Союзу загалом, у якому своєю чергою діє документ, опосередковано пов'язаний із цим питанням, а саме Рамкове рішення Ради Європейського Союзу 2009/948/ІНА про запобігання та врегулювання колізій. Його мета полягає в запобіганні зайвим паралельним кримінальним провадженням у Європейському Союзі, що стосуються тих самих фактів і тієї самої особи [320].

Рамкове рішення, яке було сприйнято як перший крок у законодавстві Європейського Союзу, спрямоване на попередження колізій юрисдикцій, йому передувала ініціатива з виявлення проблем і питань, що вимагають подальшого розгляду, а саме розроблення так званого Зеленого документа Європейської комісії про колізію юрисдикцій та принципу *non bis in idem* у кримінальному судочинстві [377].

У Рамковому рішенні передбачено процедуру, згідно з якою компетентним органам держав – членів Європейського Союзу слід вести

консультації одна з одною, якщо вони мають обґрунтовані підстави вважати, що в одній або кількох державах – членах Європейського Союзу ведуть паралельні провадження. Переважним результатом консультацій є об'єднання проваджень в одній з держав-членів, наприклад, шляхом передачі кримінального переслідування.

З метою досягнення консенсусу компетентні органи мають урахувати всі відповідні критерії: місце, де відбулася основна частина злочинного діяння; місце, де було заподіяно основну шкоду; місцезнаходження підозрюваного або обвинуваченого й можливості для забезпечення його передачі або видачі в іншій юрисдикції; громадянство або місце постійного проживання підозрюваного або обвинуваченого; суттєві інтереси таких осіб, а також допустимість доказів. Якщо згоди не досягнуто, справа може бути передана до Євроюсту, якщо це є доречним і за умови, що належить до його компетенції [275]. Співробітництво Європолу та країни здійснюють на основі угоди між країною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 4 грудня 2009 року та Меморандуму про взаєморозуміння між країною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку від 19 березня 2015 року. 14 грудня 2016 року з метою підтримки країни та держав – членів Європейського Союзу в запобіганні й боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності наша держава підписала угоду між країною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне та оперативне співробітництво [260]. Взаємодія з країнами – членами ЄС у галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження на стадії досудового розслідування є достатньо активною та ефективною. Упродовж 2018 року кількість запитів про правову допомогу, що отримані від компетентних органів держав – членів ЄС і направлені до компетентних органів цих країн, становила 866 (з них 614 запитів іноземних компетентних органів та 252 українських), 2019 року – 1124 (917 та 207 відповідно), 2020 року – 1015 запитів (867 та 148), у першому півріччі 2021 року – 494 (445 і 49) [169].

Отже, національне законодавство різних зарубіжних держав містить положення, які стосуються передачі кримінального переслідування (судочинства). Деякі держави регулюють цей інститут у загальних рисах і відносять його до надання правової допомоги в кримінальному провадженні, інші, навпаки, деталізують і виокремлюють його нарівні з іншими видами міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства (видача, правова допомога в кримінальних справах, визнання та виконання рішень закордонних судових органів), що, на наш погляд, є обґрунтованим. Тому необхідно врахувати законодавчий досвід зарубіжних країн й акцентувати на необхідності доповнення наявних національних кримінально-процесуальних норм, які регулюють питання перейняття та передачі матеріалів кримінального провадження з метою оптимізації цього напрямку міжнародної діяльності в Україні.

Зокрема, аналіз чинних положень кримінального процесуального законодавства засвідчує недостатню нормативну врегульованість порядку визначення органу досудового розслідування, який має безпосередньо реалізовувати певну форму міжнародного співробітництва на території України [167, с. 252]. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 595 КПК України, клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядають Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України, Національне антикорупційне бюро України щодо міжнародної правової допомоги протягом двадцяти днів з дня його надходження [136]. Водночас у ч. 4 ст. 595 КПК України зазначено, що лише Офіс Генерального прокурора повертає перейняті матеріали кримінального провадження відповідним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови. У вирішенні цього питання вважаємо слушною думку Н. М. Ахтирської, яка пропонує Національне антикорупційне бюро України вважати компетентним органом, який здійснює розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а центральним органом міжнародного співробітництва під час досудового розслідування слід визнати Спеціалізовану антикорупційну

прокуратуру, що забезпечить реалізацію принципу незалежності від Офісу Генерального прокурора [5, с. 51, 63].

Іншим проблемним питанням є організація перекладу матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи), які передають іноземні компетентні органи разом з відповідним клопотанням. Згідно з положенням ст. 18 Конвенції про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року, будь-яка договірна держава може залишити за собою право вимагати, щоб ці документи, за винятком письмового рішення, про припинення провадження або про рішення, яке ухвалене після завершення судового розгляду, супроводжувалися перекладом. Інші договірні держави надсилають переклади або національною мовою отримуючої держави, або однією з офіційних мов Ради Європи, яку визначить отримуюча держава. Однак визначення мови не є обов'язковим. Інші договірні держави можуть застосовувати принцип взаємності [88]. Україна під час ратифікації цієї Конвенції застережень з питань перекладу не зробила [211], тому за умови співробітництва на підставі Європейської конвенції про перейняття кримінального провадження 1972 року клопотання про передання кримінального провадження до запитуваної держави (України) надсилають із засвідченим перекладом українською мовою, однак матеріали кримінального провадження, що додають до клопотання, не перекладають. У зв'язку з проблемами щодо залучення допомоги перекладачів переклад матеріалів кримінальних проваджень українською стороною нерідко затягується [277, с. 128]. З огляду на те, що в ч. 1 ст. 595 КПК України встановлено строк у 20 днів для розгляду клопотання іноземних органів про перейняття кримінального провадження без права продовження таких, то їхнє порушення може слугувати підставою для висновків про порушення процедури отримання доказів [273].

Також необхідно зауважити про відсутність у чинному КПК України вимоги щодо необхідності виконання всіх можливих слідчих (розшукових) дій на території України. Крім того, до України також надходять матеріали кримінальних проваджень з іноземних держав, у яких не проведено всіх

процесуальних дій і правоохоронні органи України вимушені звертатися із запитами про надання міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях, що були передані з-за кордону.

Держава, яка передає право на кримінальне переслідування, зобов'язана відповідно до свого кримінально-процесуального законодавства розпочати кримінальне провадження та виконати відповідний обсяг слідчих дій, що підтверджує законність кримінального переслідування цією країною та можливість його продовження в країні громадянства особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Однак, згідно з даними проведеного анкетування, вимогу про виконання в межах переданого кримінального провадження відповідного обсягу слідчих дій, зафіксованого в міжнародних документах, майже не виконують (додаток А). У деяких випадках є надходження з іноземних держав до Офісу Генерального прокуратура України кримінальних проваджень, розслідування за якими проведено не в повному обсязі, не додано матеріали кримінального провадження, що містять докази винуватості зазначеної особи у вчиненні інкримінованої дії. Такі доручення про здійснення кримінального переслідування підлягають поверненню ініціатору запиту, оскільки вони не відповідають вимогам Європейської конвенції 1959 року та двостороннім договорам України.

Отже, постає необхідність у доповненні відповідною нормою чинний КПК України. Оскільки, по-перше, це буде свідчити про «законність кримінального переслідування цією країною і можливість його продовження в країні громадянства обвинуваченого». По-друге, проведення всіх можливих слідчих дій на території України звільнить іноземні компетентні органи від необхідності звертатися з клопотаннями про виконання у справі процесуальних дій, що своєю чергою суттєво зменшить час розслідування таких злочинів [91, с. 71–72]. На підставі викладеного пропонуємо доповнити ст. 599 КПК України «Порядок і умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави» частиною 4, виклавши її в такій редакції: «До направлення клопотання про передання кримінального провадження

компетентному органу іншої держави слідчий, прокурор або суд зобов'язаний ужити заходів щодо проведення всіх процесуальних дій, проведення яких можливе на території України без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності» [9; 15].

2.4. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні

Міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні в Україні здійснюють у кількох взаємозалежних напрямках. Одним з них є визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб (англ. Extradition for criminal prosecution or serving a sentence). Притаманний цій діяльності процесуальний порядок визначено в главі 46 КПК України (ст. 602–614). До них належать: виконання та визнання вироку суду іноземної держави на території України; визнання та виконання вироків судів України на території іноземних держав; передача засудженої судом України особи для відбування покарання в іншу державу; прийняття громадянина України, засудженого іноземним судом, для відбування покарання в Україні.

Кримінально-правовий зміст виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи на території України в науковій літературі пов'язують з: 1) правовим статусом особи, який враховують у принципах чинності кримінального закону за колом осіб, як: а) засудженої особи, стосовно якої був ухвалений вирок іноземним судом або міжнародною судовою установою (ч. 4 ст. 10 КК України, ч. 2, 3 ст. 602 КПК України); б) особи, яка є громадянином України, іншої держави чи взагалі немає громадянства будь-якої держави (ч. 1 ст. 606 КПК України); 2) реалізацією певних форм кримінальної відповідальності, визначених у вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи; 3) чинністю кримінального закону в просторі, яка обумовлена:

а) вчиненим особою діянням; ознаки цього діяння визначено в ч. 4 ст. 10 КК України та ч. 1 ст. 606 КПК України, пов'язують з: ухваленим унаслідок його вчинення вирок; визнанням цього діяння злочином певного виду, передбаченим КК України; можливістю визнання вчиненого діяння злочином певного виду, передбаченим КК України, за умови, що цей злочин міг бути вчинений на території України; б) перебуванням засудженої особи поза межами України (згідно з ч. 1 ст. 606 КПК України така особа може бути прийнята для відбування покарання в Україні); в) вчиненням особою злочину на території України та/або іншої держави [22].

Поняття інституту визнання та виконання рішень іноземних судів і міжнародних судових органів А. В. Підгородинська запропонувала визначати як систему правових норм, що регулюють відносини у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, діяльність уповноважених на те суб'єктів, яка полягає в проведенні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень, з метою поширення юридичної сили рішення іноземного суду або міжнародного судового органу (або іншого компетентного органу, у разі визначення його повноважним національним законодавством) на територію Запитуваної держави та застосування всіх можливих законних засобів для їх реалізації відповідно до законодавства Запитуваної держави та прийнятих міжнародно-правових зобов'язань [174].

Відповідно до ч. 1 ст. 602 КПК України, вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [136].

2024 року до судів України надійшло 5 запитів про визнання і виконання вироку суду іноземної держави в порядку ст. 602 КПК України, з яких 3 – задоволено, 1 – відмовлено; про узгодження вироку суду іноземної держави із законодавством України в порядку ст. 609 КПК України надійшло 12 запитів, з яких 5 розглянуто [98].

2023 року до судів України надійшов 1 запит про визнання і виконання вироку суду іноземної держави в порядку ст. 602 КПК, його було задоволено; про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із

законодавством України (ст. 609 КПК) надійшло 20 запитів, з яких 14 розглянуто, 3 повернуто, 10 задоволено, 1 – відмовлено [99]. 2022 року до судів України надійшло 2 запити про визнання і виконання вироку суду іноземної держави в порядку ст. 602 КПК, з яких 1 – задоволено, 1 – відмовлено; про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України в порядку ст. 609 КПК надійшло 35 запитів, з яких 23 задоволено, 1 повернуто, 2 – відмовлено [100]. Передачу засуджених осіб у цей період не здійснювали.

Питання виконання покарання в міжнародному праві здебільшого регулює національне право держави винесення вироку. Зокрема, підстави і порядок виконання вироків судів іноземних держав визначено в ст. 602 КПК України, у якій зазначено, що запит про виконання вироку суду іноземної держави, крім запиту про передачу засудженої особи, Міністерство юстиції України розглядає протягом тридцяти днів з моменту надходження запиту, цей строк може бути подовжено до трьох місяців, якщо запит і додаткові матеріали надійшли іноземною мовою. Під час розгляду запиту про виконання вироку суду іноземної держави Міністерство юстиції України з'ясовує наявність підстав, передбачених міжнародним договором України, для його задоволення. З цією метою Міністерство юстиції України може запитувати необхідні матеріали й інформацію в Україні або в компетентного органу іноземної держави. Встановивши відповідність запиту про визнання і виконання вироку суду іноземної держави умовам, передбаченим міжнародним договором України, Міністерство юстиції України направляє до суду клопотання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави й передає наявні матеріали [136]. Крім того, порядок визнання та виконання вироків судів іноземних держав детально регламентовано в розділі IX «Визнання та виконання в Україні вироків судів іноземних держав» і розділі X «Визнання та виконання вироків судів України на території іноземних держав» [104].

Правовими підставами для визнання та виконання вироків судів іноземних держав є також міжнародні договори, ратифіковані Україною. У разі

виконання покарання в іншій державі, наприклад, громадянином якої є засуджений, це питання регулюють також з огляду на міжнародні договори, які є основним джерелом міжнародного права, а також міжнародні конвенції. Наприклад, Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 року [87], Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року № ETS-70 [86]. Зокрема, у ст. 22 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року передбачено, що кожна Договірна Сторона інформує будь-яку іншу Сторону про всі обвинувальні вироки й подальші заходи щодо громадян останньої Сторони за цими вироками. Міністерства юстиції повідомляють таку інформацію одне одному принаймні раз на рік. У Європейській конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року № ETS-70 визначено, що Європейське судове рішення в кримінальній справі означає будь-яке остаточне рішення, винесене кримінальним судом Договірної Сторони за результатами кримінального провадження. Водночас «вирок» означає встановлення санкції [86]. Відповідно до ст. 2 Конвенції від 28 травня 1970 року № ETS-70, виконанню підлягають такі категорії рішень: а) санкції, що передбачають позбавлення волі; б) штрафи та конфіскації; с) позбавлення прав.

Стаття 6 Європейської конвенції від 28 травня 1970 року № ETS-70 встановлює перелік підстав відмови у виконанні вироків іноземних судів. В інших випадках іноземний вирок виконують, причому відповідно до ст. 4 виконання санкції забезпечує інша Договірна Держава, якщо тільки відповідно до її закону діяння, за яке було встановлено санкцію, було б правопорушенням і було б кримінально караним, якби його було вчинено на її території. Якщо вирок виносять щодо двох і більше правопорушень, не всі з яких підпадають під зазначені вище вимоги, держава вироку обумовлює, яка частина санкції належить до правопорушень, що відповідають цим вимогам.

Відповідно до ст. 37 санкція (у межах Конвенції «вирок» означає накладення санкції (ст. 1), накладена в державі винесення вироку, не підлягає забезпеченню виконання в державі, що запитує, крім як на підставі рішення суду держави виконання вироку (проте кожна Договірна Держава може уповноважити інший орган приймати схожі рішення, якщо санкція, що підлягає виконанню, є лише штрафом або конфіскацією і якщо такі рішення можуть бути оскаржені до суду).

Стаття 40 Європейської конвенції від 28 травня 1970 року № ETS-70 встановлює необхідність суду або зазначеного вище уповноваженого органу переконатися, що: а) санкція, забезпечення виконання якої вимагається, накладена рішенням Європейського суду у кримінальній справі; б) вимоги ст. 4 задоволено; в) забезпечення виконання не суперечить основним принципам правової системи держави виконання вироку; г) у разі судового рішення, винесеного за відсутності обвинуваченого, або судового наказу вимог розділу 3 частини II цієї Конвенції дотримано. Також кожна Договірна Держава може доручити суду або уповноваженому органу розглянути інші умови забезпечення виконання, передбачені цією Конвенцією. Стаття 44 цієї Конвенції передбачає, що будь-яка держава-учасниця може будь-коли зробити заяву про своє право відповідно до цієї Конвенції здійснювати виконання пов'язаного з позбавленням волі покарання, навіть якщо термін такого покарання перевищує максимальний строк, передбачений його національним законодавством для покарання такого самого характеру [86]. Це означає, що Конвенція надає можливість визнання іноземного вироку в повному обсязі.

Також питання виконання вироку врегульовано в ст. 5 Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 року, у якій визначено, що держава, яка постановила вирок, може звертатися до держави, на території якої правопорушник має постійне мешкання, з клопотанням: а) здійснювати лише нагляд; в) здійснювати нагляд і, у разі необхідності, звернути вирок до виконання; с) взяти на себе всю відповідальність за виконання вироку. Термін

«вирок» вважають таким, що охоплює всі судові рішення, прийняті в разі, якщо «правопорушник»: а) був визнаний судом винним зі встановленням випробного строку без постанови вироку; б) отримав відстрочений виконанням вирок, який передбачає позбавлення волі, або вирок, виконання якого було призупинено, повністю або частково, під час постанови вироку або після цього [87].

Урахування характеру й тривалості покарання, призначеного державою, яка винесла вирок, є обов'язком країни – виконавця покарання. Ці вимоги відображено також у низці конвенцій, зокрема Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року [125], яка є чинною для 45 держав – членів Ради Європи й 17 інших держав, зокрема Австралії, Канади, США, Ізраїлю, Японії. Загальні правила здійснення передачі засуджених осіб регламентовано в ст. 2, 4, 5, 6, 7 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року [125]. У ст. 9 і 10 містяться положення, що регламентують процедуру виконання вироку суду іноземної держави, згідно з якими компетентна влада держави виконання вироку продовжують виконувати вирок безпосередньо або після ухвалення власної постанови відповідно до умов, викладених у ст. 10, тобто держава виконання вироку пов'язана змістом і тривалістю покарання, визначеними державою винесення вироку. Однак, якщо це покарання за змістом або тривалістю не сумісне із законодавством держави виконання вироку або якщо того вимагає закон, ця держава може через судову або адміністративну постанову узгодити це покарання з покаранням або мірою, передбаченими власним законом за аналогічний злочин. За змістом це покарання чи міра, наскільки це можливо, відповідає покаранню чи мірі, призначеним вироком, що підлягає виконанню.

Відповідно до ст. 15 Конвенції про передачу засуджених осіб, держава виконання вироку припиняє виконання вироку одразу після того, як держава винесення вироку повідомляє їй про будь-яке рішення або міру, унаслідок яких вирок не підлягає виконанню. Держава виконання вироку надає державі винесення вироку інформацію щодо виконання вироку: а) коли вона вважає виконання вироку закінченим; б) якщо засуджений втік з-під варти до

завершення виконання вироку; в) якщо держава винесення вироку запитує спеціальний звіт. Отже, Конвенція про передачу засуджених осіб – це міжнародно-правовий акт, який містить норми про виконання іноземного вироку без його перегляду, що є фактичним визнанням іноземного вироку.

Крім того, Україна є учасницею більшості основних конвенцій про злочини міжнародного характеру. Щодо визнання та виконання іноземних договорів необхідно насамперед зазначити про Міжнародну конвенцію про боротьбу з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 року [154]. У ст. 6 цієї Конвенції встановлено, що країни, які допускають принцип міжнародного рецидиву, визнають за дотримання умов, встановлених їхнім законодавством щодо належності як обставини, що створює рецидив, іноземні судові вироки, винесені в силу вчинення однієї з дій, передбачених у ст. 3.

На підставі ст. 3 Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин від 20 грудня 1988 року держави забезпечують, щоб їхні компетентні органи могли враховувати як обставини, що обтяжують відповідні правопорушення, попереднє засудження, передусім за аналогічні правопорушення, за кордоном або у своїй країні [114].

Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності в п. 2 (а) ст. 7 встановлює, що кожна Сторона вживає законодавчих та інших необхідних заходів, які дають змогу їй задовольняти прохання про конфіскацію конкретного майна, що є доходами або знаряддями, а також про конфіскацію доходів, що полягає у вимозі сплатити грошову суму, яка відповідає вартості доходів [120]. У п. 1 ст. 13 зазначено, що Сторона, яка отримала від іншої сторони запит про конфіскацію знарядь або доходів, що знаходяться на її території, забезпечує виконання ухвали про конфіскацію, винесеної судом запитуючої сторони щодо цих знарядь або доходів.

Відповідно до ст. 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, держави-учасниці вживають у максимально можливому ступені в межах їх внутрішніх правових систем такі заходи, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації:

доходів від злочинів або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; майна, устаткування чи інших засобів, використовуваних чи призначених для використання під час учинення злочинів. Держава-учасниця, отримуючи прохання про конфіскацію, відповідно до п. 1(b) ст. 13 цієї Конвенції, направляє своїм компетентним органам постанову про конфіскацію, винесену судом на території держави, яка запитує, для виконання в тому обсязі, який зазначений у проханні, і тією мірою, у якій вона стосується доходів від злочинів, майна, обладнання, що знаходяться на території запитуваної держави, або інших засобів [116] (постанову про конфіскацію, винесену судом на території запитуваної держави, розглядають тільки з позиції винесеного в порядку кримінального судочинства під час ухвалення вироку суду).

Відповідно до ст. 54 та 55 Конвенції ООН проти корупції 2003 року, держава, яка отримала прохання про конфіскацію, повинна або передати постанову про конфіскацію, винесену в запитуваній державі, для безпосереднього виконання своїм компетентним органам (п. 1 (b) ст. 55), або направити це прохання своїм компетентним органам з метою отримання ухвали місцевого суду про конфіскацію, і в разі винесення такої ухвали привести її до виконання (п. 1(a) ст. 55) [115]. Отже, у разі звернення ухвали про конфіскацію до безпосереднього виконання йдеться про фактичне визнання вироку іноземного суду. Конвенція передбачає низку положень, що мають сприяти поверненню викрадених активів. Зокрема, вона накладає на держави зобов'язання вживати відповідних законодавчих заходів для того, щоб дозволити своїм компетентним органам повертати конфісковане майно, коли вони діють на прохання, направлене іншою державою-учасницею, з огляду на права сумлінних третіх сторін (п. 2 ст. 57). У разі розкрадання публічних коштів Конвенція зобов'язує державам-учасницям повертати конфісковане майно державі-учасниці, яка запитує, на її запит за умови наявності остаточного судового рішення, винесеного в державі-учасниці, що запитує (п. 3(a) ст. 57). Водночас у такому разі не йдеться про дослідження судового

рішення в країні виконання, відповідно, якщо його виконують, це означає, що його фактично визнано.

У ст. 7 Конвенції ООН «Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами» 1949 року зазначено, що іноземні вироки, ухвалені стосовно злочинів, передбачених цією Конвенцією, беруть до уваги, оскільки це допускається внутрішнім законодавством для встановлення факту рецидиву [118].

Щодо України всі ці норми означають, що вироки судів іноземних держав – учасниць відповідного договору у справах про «конвенційні» злочини мають бути визнані. Проте слід зауважити, що всі окреслені вище конвенції ООН залишають внутрішньому законодавству держав-учасниць право встановлювати умови та процедуру обліку іноземного вироку.

Україна є учасницею спеціальних двосторонніх договорів (Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка про передачу засуджених осіб від 25 червня 2016 року [56]; Договір між Україною та Йорданським Хашимітським Королівством про передачу засуджених осіб від 27 листопада 2019 року [58]; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про передачу засуджених осіб від 1 червня 2021 року [52]; Договір між Україною та Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, від 19 лютого 1998 року [70]; Договір між Україною та Королівством Марокко про передачу засуджених осіб від 21 жовтня 2019 року [62]) та інші типові договори України про передачу засуджених осіб, які детально регламентують питання передачі засуджених осіб і виконання вироку. Водночас поняття «виконання вироку» передбачає, що вирок іноземної держави визнаний Україною, яка в особі її компетентних органів, у цьому випадку – судових, відповідно до свого внутрішнього законодавства лише вирішує питання, пов'язані з виконанням вироку.

Під час ухвалення рішення про видачу Міністерство юстиції має керуватися положеннями конвенцій стосовно питань про відмову в передачі

особи, умови передачі особи. Вирішуючи питання, пов'язані з виконанням вироку суду іноземної держави, суд повинен керуватися не лише нормами чинного законодавства й положеннями відповідних міжнародних договорів, а й ураховувати вимоги Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у ст. 5 якої йдеться про те, що ніхто не може бути позбавлений волі, за певними винятками, зокрема у випадках законного ув'язнення особи після її засудження компетентним судом [123]. З цього положення випливає, що для відбування особою, засудженою іноземною державою, покарання на території країни виконання вироку має діяти правова база для визнання такого вироку суду. Конвенція про передачу засуджених осіб від 1983 року в ст. 9, 11 передбачає дві окремі процедури визнання та виконання вироків іноземних держав – продовження відбування покарання та заміну покарання. Ці процедури різняться за своєю природою. У разі продовження виконання держава виконання вироку пов'язана змістом і тривалістю покарання, визначеними державою винесення вироку, а в разі заміни вироку застосовують процедуру, передбачену законодавством держави виконання вироку [125].

У разі заміни вироку компетентний орган влади: а) пов'язаний викладом фактів тією мірою, якою вона безпосередньо чи опосередковано впливає із судового рішення, винесеного в державі винесення вироку; б) не може замінити міру покарання, пов'язану з позбавленням волі, грошовим стягненням; в) зараховує повний строк позбавлення волі, відбутий засудженим; г) не погіршує міру кримінального покарання засудженого та не пов'язаний жодним мінімальним покаранням, яке може бути передбачене законодавством держави виконання вироку за вчинений чи вчинені злочини. Слід зауважити, що двосторонні договори України визначають лише процедуру продовження виконання вироку іноземної держави (з можливістю приведення покарання у відповідність до законодавства виконавця вироку).

На практиці, наприклад, у справах про визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України, спостерігається тенденція до зниження судами покарання, призначеного державою, яка винесла вирок. Про

це свідчить проведене анкетування (додаток А). Зазначене пов'язано насамперед зі складністю застосування норм кримінального законодавства, поряд з визнаними принципами та нормами міжнародного права, зокрема в питаннях визнання, приведення у відповідність до чинного законодавства та виконання вироку іноземних держав. Крім того, може бути така обставина, коли відсутність аналогічного злочину в законі держави виконання вироку виявляють не на стадії до передачі, а лише після передачі засудженого до держави виконання вироку. У цьому випадку, відповідно до рекомендацій Європейського комітету Ради Європи з питань злочинності, належним виходом з цієї ситуації має бути не звільнення особи з-під варти, а скасування передачі та повернення особи до держави винесення вироку [77].

Під час передачі засудженого суд держави виконання вироку позбавлений можливості досліджувати правильність його змісту. Відповідно до п. 16 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року № 13 «Норми міжнародних договорів, які визначають ознаки складу кримінально караного діяння, не можуть бути застосовані судами України безпосередньо, оскільки такі договори [89; 117; 133; 155] прямо встановлюють обов'язок держави забезпечити виконання передбачених договором обов'язків шляхом встановлення покарання за певні злочини внутрішнім (національним) законом» [198]. Виключно за матеріалами справи, не ставлячи під сумнів встановлені факти та юридичну кваліфікацію, не вивчаючи законність процесуального порядку його ухвалення (це сфера відання держави винесення вироку), суд вирішує лише питання щодо обсягу виконання покарання.

Держава, яка приймає засудженого за вироком в іншій державі, погоджується виконувати вирок такої держави з вилученням із загального правила положення про виконання вироків власних судів. Отже, договори про передачу ґрунтуються на визнанні вироків, винесених в інших країнах.

Суд держави, якій передано засудженого для відбування покарання у вигляді позбавлення волі, виносить рішення (переважно ухвалу) про порядок

відбуття покарання та вид виправної установи, а також погоджує винесений термін позбавлення волі з передбаченим національним законодавством. Отже, вирок іноземного суду визнають так, ніби він був винесений національним судом [14].

Крім того, у двосторонніх договорах про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах містяться переважно норми, що встановлюють визнання та виконання рішень у кримінальних справах у частині відшкодування збитків. Зокрема, ст. 49 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах визначено, що Договірні Сторони визнають і виконують на своїй території рішення, винесені на території іншої Договірної Сторони, рішення судів з кримінальних справ у частині, що стосується відшкодування шкоди, заподіяної злочином [49].

Системний аналіз чинних міжнародних договорів України засвідчує, що на території України можуть визнавати й виконувати не лише вирок іноземного суду, а й інші судові рішення, винесені за результатами розгляду кримінального провадження: накази про покарання, ухвали (постанови) про застосування примусових заходів медичного характеру чи про умовно-дострокове звільнення особи від відбування покарання. Це дає змогу стверджувати про неправильність позначення в главі 46 КПК України групи рішень іноземних судів вужчим за змістом поняттям «вирок», що призводить до внутрішньої термінологічної неузгодженості КПК України з міжнародними договорами [145].

Суть діяльності з визнання та виконання рішення суду іноземної держави полягає у вирішенні українським судом питання про можливість поширення юридичної сили вироку іноземного суду на територію України. Крім того, необхідність вирішення цього питання постає також у зв'язку зі здійсненням міжнародного співробітництва у формі передачі засуджених для відбування покарання.

Комплексний характер і міжгалузеву правову природу інституту передачі особи для відбування покарання в державі, громадянином якої ця особа є, відзначають у науковій літературі [31, с. 46], обґрунтовуючи це тим, що «його нормативно-правове регулювання здійснюють на основі норм міжнародного, конституційного та кримінально-процесуального законодавства, що визначає особливості його змісту й механізму реалізації на практиці» [161, с. 104], а також передбачає аналіз правозастосовником у процесі підготовки та виконання відповідних запитів норм кримінального (у частині порівняння та адаптації кримінально-правових норм національного й зарубіжного законодавства щодо інкримінованого діяння та виду призначеного особі покарання), кримінально-виконавчого (у частині умов і порядку відбування покарання засудженим), кримінального процесуального (у частині виконання вироку суду іноземної держави), цивільного (з питань цивільно-правових зобов'язань про відшкодування шкоди та реалізації способів забезпечення виконання зобов'язань) і цивільно-процесуального права (у частині процедури пред'явлення позову в кримінальному провадженні). Слід зауважити, що передача засуджених для відбування покарання не повинна охоплювати випадки передачі осіб міжнародним судовим органам [30]. Відмінність цього правового механізму полягає в такому: передачу запитують тільки у зв'язку з порушенням особою міжнародних законів з прав людини, що підпадають під юрисдикцію такого судового органу, зокрема: злочинів геноциду, агресії, проти людства, воєнних; особу передають не іншій (запитуючій) державі, як у разі передачі для відбування покарання, а міжнародній організації, яка наділена спеціальними судовими повноваженнями (Міжнародний кримінальний суд); передача може стосуватися, зокрема, і громадян тієї держави, яка її здійснює [33].

Правову основу цього напряму міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні становлять насамперед міжнародні договори, як багатосторонні, так і двосторонні, аналіз яких здійснено в науковій літературі [237]. Передачу можуть здійснювати з огляду на принцип взаємності (ст. 544

КПК України). Основним міжнародним договором з цих питань є Конвенція про передачу засуджених осіб, що була укладена в Страсбурзі 21 березня 1983 року й набула чинності для України 1 січня 1996 року. Учасниками Конвенції є 46 європейських держав, а також 22 держави, які не є членами Ради Європи, зокрема Австралія, Ізраїль, Індія, Канада, Мексика, США, Японія. Також чинними для України є 34 двосторонні міжнародні договори про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, які укладені з Королівством Марокко, Йорданським Хашимітським Королівством, Арабською Республікою Єгипет, Республікою Узбекистан, Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка, Азербайджанською Республікою, Республікою Казахстан, Грузією, Республікою Вірменія, Республікою Таджикистан, Китайською Народною Республікою, Ісламською Республікою Іран, Корейською Народно-Демократичною Республікою, Туркменістаном, Федеративною Республікою Бразилія, Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією.

Умови передачі особи для відбування покарання в іноземній державі визначено в ч. 1 ст. 606 КПК України, зокрема: 1) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку; 2) якщо вирок набрав законної сили; 3) якщо на час отримання запиту про передачу засуджений має відбувати покарання впродовж щонайменше шести місяців або якщо йому ухвалено вирок до ув'язнення на невизначений строк; 4) якщо на передачу згоден засуджений або, з огляду на його вік чи фізичний або психічний стан, на це згоден законний представник засудженого; 5) якщо кримінальне правопорушення, унаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або було б злочином у разі вчинення на її території, за вчинення якого може бути призначено покарання у виді позбавлення волі; 6) якщо відшкодовано майнову шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а в разі наявності – також процесуальні витрати; 7) якщо держава ухвалення вироку й держава виконання вироку згодні на передачу засудженого [136].

У ст. 2 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року умовами передачі засуджених є: а) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку; б) якщо рішення є остаточним; с) якщо на час отримання запиту про передачу засуджена особа має відбувати покарання впродовж щонайменше шести місяців або якщо їй винесено вирок до ув'язнення на невизначений строк; d) якщо на передачу згодна засуджена особа або коли, з огляду на її вік або фізичний або психічний стан, одна із двох держав вважає це за необхідне, законний представник засудженої особи; е) якщо дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок, є кримінальним злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або була б кримінальним злочином у разі вчинення на її території; f) якщо держава винесення вироку й держава виконання вироку згодні на передачу засудженої особи [125].

Відповідно до ч. 1 ст. 605 КПК України, підставою для розгляду питання про передачу засудженої особи для відбування покарання є запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, звернення засудженого, його законного представника або близьких родичів чи членів сім'ї, а також інші обставини, передбачені законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [136].

Отже, умовами передачі особи для відбування покарання в іноземній державі є: 1) набуття вироком відносно цієї особи законної сили і якщо вичерпано можливості для оскарження; 2) кримінальна караність діяння, за яке засуджено передану особу, передбачена за законодавством обох держав; 3) призначення як покарання позбавлення волі на строк не менше ніж 6 місяців, зазначеного у відповідному міжнародному договорі; 4) наявність заяви чи звернення засудженого, його родичів або представника; 5) дотримання процедури направлення та розгляду запиту про передачу засудженого для відбування покарання в державі, громадянином якої він є; 6) передача не завдасть шкоди її суверенітету, безпеці або публічному порядку; 7) якщо

засуджений виконав фінансові зобов'язання, що випливають із судового рішення; 8) згода держави ухвалення вироку й держави виконання вироку.

Спеціальними засадами передачі засуджених є: принцип згоди чи клопотання засудженого на передачу, вираженої в письмовій формі; принцип забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених, яких передають, на різних етапах передачі; принцип взаємності; принцип «подвійного інкримінування»; принцип «подвійної карності»; принцип пропорційності покарання; принцип гуманізму.

Завданнями цього інституту є: надання правової допомоги в межах здійснення міжнародного співробітництва між державами; надання можливості засудженому відбувати покарання в державі його громадянства чи постійного місця проживання зі збереженням соціально корисних зв'язків; скорочення злочинності іноземних громадян в Україні; сприяння соціальній реабілітації засуджених; реалізація міграційної політики України стосовно засуджених іноземних громадян; скорочення матеріальних витрат на утримання засуджених іноземних громадян; забезпечення досягнення мети покарання та невідворотності його застосування щодо переданих засуджених осіб [14].

Повноваженнями щодо виконання та направлення запитів про передачу засуджених для відбування покарання наділено Міністерство юстиції України та його територіальні органи, які здійснюють взаємодію з компетентними органами іноземних держав, міжнародними органами й організаціями з метою забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема з питань передачі особи для відбування покарання в іноземній державі, проводить перевірки іноземних запитів щодо правової допомоги на відповідність міжнародним договорам і законодавству України, організує їх своєчасний розгляд та виконання.

Відповідно до п. 6 ст. 606 КПК України, недотримання умов, визначених у ч. 1 ст. 606 КПК України, є підставою для відмови в передачі засудженого для подальшого відбування покарання. У разі прийняття такого рішення готують висновок, у якому наводять обґрунтовані підстави відмови. Відповідно до

розділу XI Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва в кримінальному провадженні під час судового провадження рішення про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання або про відмову в передачі оформлюють у формі наказу, його підписує Міністр юстиції або уповноважена ним посадова особа [199].

Увагу слід зосередити на підставах відмови в передачі особи для відбування покарання. КПК України не містить переліку підстав, за наявності яких надають відмову в задоволенні запиту про передачу. Частина 4 ст. 606 КПК України встановлює, що Міністерство юстиції України в разі недотримання умов, передбачених ч. 1–3 ст. 606 КПК України, може відмовити в передачі або прийнятті засудженого, якщо інше не передбачено цим Кодексом або міжнародним договором України [136]. Підстави для відмови переважно передбачені в міжнародних договорах, що регламентують напрям міжнародно-правового співробітництва у сфері кримінального провадження.

Одна з підстав відмови в передачі особи для відбування покарання передбачає, що жодне з діянь, за яке особу засуджено, не визнають злочином за законодавством держави, громадянином якої є засуджений. Ця підстава є імперативною для всіх напрямів міжнародно-правового співробітництва, її розглядають з позицій кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права. Порівняння конструкцій складів злочинів передбачає аналіз сутності інкримінованого особі діяння, аналіз загальних і спеціальних норм кримінального законодавства, які мають інколи бланкетний характер.

Нормативні приписи п. 5 ч. 1 ст. 606 КПК України поширює законодавець лише на випадки передачі осіб, які відбувають покарання, у вигляді позбавлення волі. Ця обставина знижує потенціал і штучно звужує реальні можливості цього напряму міжнародного співробітництва судів та

пенітенціарних систем у сфері кримінального судочинства. Це засвідчує, що в національному законодавстві України поки що не враховано особливості передачі засуджених до позбавлення волі умовно. Поза увагою українського законодавця також залишаються питання передачі неповнолітніх та осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Невирішеним є питання передачі засуджених, до яких було застосовано інші заходи кримінально-правового характеру. У ч. 2 ст. 605 КПК України йдеться лише про можливість застосування положень ст. 605–612 під час вирішення питання про передачу особи, до якої судом застосовані примусові заходи медичного характеру [136]. Проте питання щодо можливості передачі особи, до якої судом застосовані примусові заходи медичного характеру, викликає певні зауваження, адже відповідно до рішення ЄСПЛ від 3 вересня 2015 року у справі «Берланд проти Франції» [287] Суд зазначив, що проголошення особи неосудною з підстав наявності психічного розладу та вжиття пов'язаних із цим заходів процесуального примусу не є «покаранням» у значенні п. 1 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, проте його розглядають як запобіжний (превентивний) захід. Такий захід медичного характеру може бути призначено лише у випадку, коли психіатричний висновок встановлює наявність в особи психічного розладу, що свідчить про її неосудність і становить ризик для безпеки людей чи дотримання публічного порядку [166]. За цими провадженнями щодо передачі осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування була прийнята державами – учасницями СНД Конвенція про передачу осіб, які страждають на психічні розлади, для примусового лікування [126], у якій урегульовано підстави та порядок прийняття компетентними органами країн СНД рішення про передачу осіб для застосування примусових заходів медичного характеру. Проте кримінально-процесуального механізму реалізації цієї Конвенції не було. Проте 12 січня 2023 року Україна вийшла з цієї Конвенції [189]. Наразі процедура передачі осіб, які страждають психічними розладами, законом не регламентована, що ускладнює реалізацію зазначених питань.

Також низка питань постає у зв'язку із запровадженням інституту «дізнання» та кримінального проступку. Зокрема, у листопаді 2018 року Законом України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у грудні 2019 року до законодавчих актів України було внесено зміни й доповнення [191]. Після прийняття цього Закону в українському кримінальному законодавстві з'явилася нова родова категорія «кримінальне правопорушення», що охоплює два різновиди протиправних дій: «злочин» і «кримінальний проступок». Відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України, кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [134]. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 45 КК України, особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [134]. З огляду на ці обставини, урахування в чинному кримінальному процесуальному законодавстві лише покарання у вигляді позбавлення волі для подальшого розвитку розглянутого напряму міжнародного співробітництва є контрпродуктивним і не відповідає реаліям сьогодення.

Наступною підставою для відмови є відсутність згоди засудженого, його законного представника чи близьких родичів або членів сім'ї. У разі якщо засуджений не здатний самотійно виявляти свою волю, згоду на процедуру передачі має дати його законний представник, яким може бути як близький родич засудженого, так і адвокат. Слід пам'ятати, що добровільність згоди засудженого може бути перевірена компетентними органами іноземної держави. Однак слід зауважити, що відповідно до ч. 1 ст. 3 Додаткового протоколу до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб

від 18 грудня 1997 року після отримання запиту від Держави винесення вироку Держава виконання вироку може згідно з положеннями цієї статті погодитися на передачу засудженої особи без згоди цієї особи в тих випадках, коли вирок, винесений щодо останньої, або адміністративне рішення як результат вироку містить наказ про висилку або депортацію, або ж будь-який інший захід, результатом якого є те, що такій особі більше не буде дозволено залишатися на території Держави винесення вироку після того, як вона буде звільнена з в'язниці [77]. Отже, положення ч. 3 ст. 606 КПК України підлягають доповненню словосполученням «в інших випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Ця позиція зумовлена тим, що оскільки Україна є учасницею Додаткового протоколу до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб від 18 грудня 1997 року, згідно з яким особу може бути передано в державу громадянства для подальшого відбування покарання за відсутності згоди такої особи, у разі якщо вирок винесено щодо останньої, містить наказ про висилку або депортацію чи будь-який інший захід, результатом якого є те, що такій особі більше не буде дозволено залишатися на території держави винесення вироку.

Тому вважаємо, що згода засудженого або його клопотання, виражене в письмовій формі, не завжди є обов'язковою умовою здійснення передачі, а його відсутність не завжди може бути підставою для відмови в передачі, що потребує коригування ч. 4 ст. 606 КПК України.

Стаття 606. Умови передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання

«3. Згода засудженого чи його законного представника повинна бути висловлена в письмовій формі з усвідомленням усіх правових наслідків такої згоди. Засуджений чи його законний представник мають право на отримання правової допомоги у вигляді юридичної консультації щодо наслідків своєї згоди. Згода засудженої особи не вимагається, якщо на момент вирішення питання згідно з положеннями цієї глави вона перебуває на території держави

свого громадянства, а також *в інших випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України*».

Наступною підставою для відмови в передачі особи для відбування покарання, є «неможливість виконання призначеного засудженому покарання в іноземній державі», що поділяють на такі види залежно від причини невиконання покарання: а) закінчення строку давності або інша підстава, передбачена законодавством цієї держави; б) невизнання судом або іншим компетентним органом іноземної держави вироку суду України або визнання судом чи іншим компетентним органом іноземної держави вироку суду України без встановлення порядку й умов відбування засудженим покарання на території іноземної держави; в) неспівмірність умов і порядку відбування засудженим покарання, визначеного судом, з передбаченими законодавством іноземної держави. Ця підстава відмови в передачі особи для відбування покарання в державі її громадянства передбачає зіставлення норм кримінального та кримінально-виконавчого права, які регламентують умови й порядок відбування покарання іноземній державі, з національним законодавством. Відсутність у законодавстві іноземної держави додаткового покарання, призначеного засудженому за вироком суду України, спричиняє неможливість повністю виконати призначене покарання, а отже, передбачає несумісність умов відбування покарання.

Деякі міжнародні договори містять також підстави для відмови в передачі особи, такі як: вирок не остаточний, не набрав законної сили; проти засудженого порушено іншу кримінальну справу, за якою ще не винесено вирок; на момент отримання запиту про передачу строк позбавлення волі, який засудженому ще слід відбути, становить шість місяців (Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, від 1 березня 2001 року) [46]. Договір між Україною та Литовською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, передбачає як підставу для відмови в передачі особи для відбування покарання в іноземній державі невідшкодування заподіяної шкоди

від злочину або невиконання іншого грошового зобов'язання [45]. У ст. 5 Договору між Україною і Китайською Народною Республікою про передачу засуджених для відбування покарання зазначено, що в передачі може бути відмовлено, якщо одна зі Сторін вважає, що передача завдає шкоди суверенітету, безпеці, суспільному порядку або суперечить основним принципам законодавства своєї держави. Крім того, Сторона може на власний розсуд відхилити запит іншої Сторони про передачу засудженого [60].

Іншою підставою для відмови в передачі є те, що від іноземної держави не отримано гарантії виконання вироку в частині відшкодування збитків. Зокрема, в Ухвалі Радехівського районного суду Львівської області 14 квітня 2017 року підставами для відмови стали відсутність документів, що підтверджують відшкодування засудженим майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і документи, що підтверджують згоду держави ухвалення вироку на передачу засудженого та рішення Міністерства юстиції України про прийняття засудженого в Україну, що суперечить вимогам п. 6, 7 ч. 1 ст. 606 КПК України й ст. 3 Конвенції про передачу засуджених осіб. Крім того, відповідно до п. 6, 7 ч. 1 ст. 606 КПК України, засуджену судом України особу може бути передано для відбування покарання в іншу державу, а засудженого іноземним судом громадянина України прийнято для відбування покарання в Україні тільки за умов, якщо відшкодовано майнову шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а в разі наявності – також процесуальні витрати, якщо держава ухвалення вироку й держава виконання вироку згодні на передачу засудженого [270].

Ненадання компетентним органом іноземної держави гарантій виконання вироку також нерідко є підставою для відмови в передачі особи для відбування покарання в іноземній державі. Зокрема, в Ухвалі Тальнівського районного суду Черкаської області від 19 січня 2016 року в матеріалах клопотання немає документів, що підтверджують згоду держави ухвалення вироку на передачу засудженого та рішення Міністерства юстиції України про прийняття засудженого в Україну, що суперечить вимогам п. 7 ч. 1 ст. 606 КПК України та ст. 3 Конвенції про передачу засуджених осіб і є підставою для відмови [271].

Наявність у засудженого постійного місця проживання в Україні також може бути підставою для відмови у видачі. Наявність місця проживання в державі, куди передбачено передачу засудженого, має обов'язковий характер, оскільки так визначатимуть як підсудність розгляду судом питання про визнання вироку суду іноземної держави, так і порядок вирішення питань відшкодування шкоди та подальшої соціальної реабілітації засудженого. Однак якщо в засудженого іноземного громадянина є постійне місце проживання в Україні, то його передача для відбування покарання в іноземній державі недоцільна через можливість вирішення зазначених вище питань за місцем його постійного проживання.

Здійснений аналіз чинного нормативного регулювання передачі засуджених для відбування покарання в державі, громадянином якої він є, дає підстави запропонувати таке визначення цього поняття: передача засуджених – самостійний напрям міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, у межах якого на стадії виконання вироку відбувається передача засуджених до покарання у виді позбавлення волі для подальшого відбування покарання в державу їх громадянства з метою соціальної реабілітації. Вважаємо за доцільне імплементувати це визначення до тексту ст. 541 КПК України «Роз'яснення термінів» з метою правової визначеності нормативного регулювання розглянутого напрямку міжнародного співробітництва. Нормативні приписи, сформовані в контексті цього визначення, сприятимуть кращому розумінню та практичному застосуванню всіх процесуальних процедур. Значення цієї дефініції для здійснення як міжнародного співробітництва, так і кримінально-процесуальної діяльності полягає в тому, що поняття «передача засуджених» буде формалізовано законодавчим шляхом, усунувши тлумачення цієї процесуальної категорії неточним змістом.

Отже, передача засуджених, безсумнівно, є самостійним напрямом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а його правове регулювання постійно вдосконалюють. Наявність у цьому інституті власної нормативно-правової бази, конкретних завдань, безумовне дотримання загальноправових принципів під час його здійснення вказує на його сутність і

правову природу, що, на нашу думку, відповідає сучасному стану міжнародного співробітництва в цьому сегменті процесуальної та кримінально-виконавчої діяльності. Суть передачі засуджених полягає у вчиненні передбачених міжнародним договором і (або) національним законодавством процесуальних процедур, прийнятті підсумкових процесуальних рішень з метою здійснення переміщення особи з іноземної держави, у якій її засуджено, до держави її громадянства або постійного проживання.

Сутність діяльності з передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання полягає в такому:

1. Виконання покарання в міжнародному кримінальному праві – це система міжнародно-правових відносин у сфері дотримання міжнародних договорів у межах міжнародного співробітництва, спрямована на забезпечення правових наслідків засудження особи за винне кримінально каране діяння, що полягає, по-перше, у зверненні до виконання обвинувального судового рішення; по-друге, спрямування запиту про передачу засудженого; по-третє, механізмі передачі засудженого, порядку вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку; по-четверте, пов'язаних із виконанням вироку іноземної держави.

2. Наявна система виконання покарання в міжнародному праві, яка ґрунтується, по-перше, на загальних законодавчих вимогах щодо звернення до виконання вироків, по-друге, на кримінальному та кримінально-процесуальному механізмі видачі особи, по-третє, на міжнародно-правових стандартах передачі особи, засудженої до позбавлення волі.

3. Відбування покарання особою, засудженою іноземною державою, на території країни, громадянином якої вона є, свідчить про соціальну сутність передачі особи та сприяє її ефективній суспільно-соціальній реабілітації, відповідає інтересам засудженого, оскільки забезпечено спілкування з рідними та близькими рідною мовою, право на інформацію в системі національного права.

Висновки до розділу 2

1. Визначено, що міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні – це вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитованої держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться у запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС.

Аргументовано, що допустимість доказів, отриманих під час надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, визначається неухильним дотриманням сукупності обов'язкових процедур та умов міжнародних договорів, загальновизнаних норм і правил міжнародного права, законів України, дотриманням законодавства під час виконання запиту, а також дотриманням встановленого порядку направлення та оформлення запитів. Зауважено, що відомості, встановлені в процесі виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, стають доказами лише тоді, коли будуть перевірені, досліджені та оцінені щодо їх належності й допустимості.

Обґрунтовано позицію про те, що надання взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва обумовлена вимогами, визначеними в міжнародному договорі, відповідно до якого така допомога надається. Зауважено, що відмінною рисою взаємної правової допомоги в кримінальному провадженні є відсутність передачі

компетенції, що відрізняє її від інших форм міжнародного співробітництва: кримінального переслідування в порядку перейняття та видачі особи.

2. Висвітлено сучасний стан і перспективи реалізації кримінальних процесуальних норм щодо екстрадиції осіб для притягнення їх до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Проведено аналіз міжнародних правових актів, кримінального процесуального законодавства України та іноземних держав. Позитивно оцінюючи роль спеціального договірної інструментарію про екстрадицію як юридичної бази міжнародного співробітництва, констатовано, що підстави для видачі можуть передбачатися не лише в договорах про екстрадицію, а й у міжнародних конвенціях щодо боротьби з окремими видами злочинів.

Досліджено та здійснено класифікацію видів видачі (екстрадиції) осіб, які поділяються залежно від змісту національного кримінального процесуального законодавства й міжнародних договорів: 1) за призначенням видачі особи: а) видача підозрюваного для виконання завдань кримінального провадження; б) видача засудженого для виконання вироку; 2) залежно від спрямованості видачі з позиції конкретної держави: а) видача особи, яка перебуває на території України; б) видача особи, яка перебуває на території іноземної держави; 3) залежно від правової основи видачі осіб: а) на основі міжнародних договорів; б) на основі принципу взаємності; 4) залежно від процесу видачі осіб: а) остаточна видача; б) тимчасова видача осіб; 5) за порядком видачі осіб з урахуванням сучасних тенденцій у цій сфері: а) традиційний порядок видачі осіб; б) спрощений порядок видачі осіб.

Проаналізовано умови, які можуть перешкоджати видачі. Зокрема, акцентовано на наявності воєнного стану в Україні та пов'язаних з ним безпекових аспектах; відступі України від зобов'язань, передбачених Конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, які негативно позначаються на ефективності здійснення екстрадиції особи до України. Наголошено, що відмова компетентними органами іноземних держав у видачі з підстав відступлення від зобов'язань

Україною видається необґрунтованою та не відповідає реальній неможливості забезпечити права особи на всій території. Заявляючи про відступ від зобов'язань, держава лише зазначає, що окремі заходи, які вона вживає, можуть передбачати відступ від її зобов'язань за Конвенцією.

На підставі аналізу правових позицій Верховного Суду визначено, що ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є документом, на підставі якого здійснюється затримання особи за межами України, ухвалюється рішення про застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи з метою притягнення до кримінальної відповідальності та здійснюється доставка особи на території України до місця кримінального провадження. Причому затримана особа на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, може бути затриманою та утримуватись під вартою протягом усього часу, необхідного для екстрадиції та доставки її до місця кримінального провадження.

Сформульовано ключові положення спрощеного порядку видачі осіб, що зумовлені тенденціями розвитку практики міжнародного співробітництва. Визначено, що спрощений порядок видачі осіб – це заснована на положеннях національного законодавства та міжнародних договорів процедура взаємодії компетентних органів іноземних держав, спрямована на прискорення міжнародного співробітництва у сфері видачі осіб за згодою особи, що видається, без необхідності обов'язкового надання формального запиту про видачу та доданих до неї документів, з урахуванням зменшення формальностей під час перевірки допустимості видачі, що дозволяє здійснювати міжнародне співробітництво щодо видачі в найстисліші строки.

3. Розкрито механізм перейняття провадження в кримінальних справах, передбачений Європейською конвенцією про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73) від 15 травня 1972 року. Визначено, що перейняття кримінального провадження становить засновану на національному законодавстві й нормах міжнародного права діяльність компетентних органів

запитуваної сторони щодо виконання, відповідно до умов міжнародного договору, міжнародної угоди або принципу взаємності, запитів (клопотань) судових та інших компетентних органів запитуючої сторони про перейняття кримінального провадження (здійснення кримінального переслідування) з одночасною передачею останніх матеріалів кримінального провадження (розслідування).

На підставі аналізу Конвенції (ETS № 73) від 15 травня 1972 року та положень ч. 2 ст. 595 КПК України виокремлено умови перейняття кримінального провадження: 1) наявність правового зв'язку особи з Україною або з територією її перебування; 2) забезпечення гарантій щодо заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; 3) наявність «подвійної кримінальності»; 4) відсутність обставин, що свідчать про неможливість перейняття кримінального провадження.

Відповідно до норм міжнародного права та КПК України, перейняття кримінального провадження як інститут міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні поділяється на: 1) перейняття Україною матеріалів кримінального провадження від компетентного органу іншої держави та здійснення кримінального провадження для притягнення особи до кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, яке вона вчинила на території іншої держави, у разі, якщо видача такої особи є неможливою; 2) передача Україною кримінального провадження компетентному органу іншої держави щодо кримінального правопорушення, яке вчинила на території України особа, видача якої на територію України є неможливою, для притягнення її до кримінальної відповідальності.

Досліджено національне законодавство правових систем зарубіжних держав, з якими правоохоронні органи України співпрацюють з питань перейняття кримінального провадження, а саме: США, Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Австрійської Республіки, Ізраїлю, Італійської Республіки, Королівства Таїланд, Республіки Фінляндія,

Швейцарської Конфедерації, Республіки Польща, Чеської Республіки та Словацької Республіки. Окремо розглянуто перейняття кримінального провадження, що здійснюється в межах Європейського Союзу.

4. Визначено, що суть діяльності з визнання та виконання рішення суду іноземної держави полягає у вирішенні українським судом питання про можливість поширення юридичної сили вироку іноземного суду на територію України. Зміст виконання вироків судів іноземних держав обумовлений:

- 1) правовим статусом особи, який враховано в принципах чинності кримінального закону за колом осіб, а саме як: а) засудженої особи, стосовно якої було ухвалено вирок іноземним судом (ч. 4 ст. 10 КК України, ч. 2, 3 ст. 602 КПК України); б) особи, яка є громадянином держави виконання вироку (ч. 1 ст. 606 КПК України);
- 2) реалізацією певних форм кримінальної відповідальності, визначених у вироку іноземного суду;
- 3) чинністю кримінального закону в просторі, яка зумовлена: а) вчиненням особою діянням, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, якщо це діяння, згідно з КК України, визнається кримінальним правопорушенням або було б кримінальним правопорушенням у разі його вчинення на території України (ч. 4 ст. 10 КК України); б) перебуванням засудженої особи поза межами України (ч. 1 ст. 606 КПК України).

На підставі системного аналізу чинних міжнародних договорів України, що встановлюють порядок визнання та виконання рішень у кримінальному провадженні, встановлено, що на території України можуть визнаватись і виконуватись не лише вирок іноземного суду, а й інші судові рішення, винесені за результатами розгляду кримінального провадження: накази про покарання, ухвали (постанови) про застосування примусових заходів медичного характеру чи про умовно-дострокове звільнення особи від відбування покарання. Це свідчить про неузгодженість визначеної в нормах глави 46 КПК України термінології з міжнародними договорами.

З'ясовано, що передача осіб як одна із форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в передачі осіб,

засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання – виконання вироку. Видами передачі осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання до запитуваної держави; 2) передача осіб, які страждають на психічні розлади, для проведення примусового лікування; 3) передача осіб до МКС; 4) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, з міжнародного судового органу державі для відбування покарання. Передача осіб до МКС є одним з нових видів передачі осіб у межах міжнародного співробітництва. У процесі реалізації цього виду передачі осіб важливе значення мають норми Римського статуту та норми національного законодавства.

Встановлено, що передача засуджених відбувається за таких умов: особа є громадянином іншої держави, вирок суду набрав законної сили та є остаточним; діяння визнається злочином в обох державах; термін відбування покарання ще не закінчився і становить не менше шести місяців позбавлення волі; наявність згоди особи на передачу; наявність згоди держави на винесення вироку; наявність гарантій виконання вироку з боку органів іноземної держави; наявність гарантій забезпечення та поваги до прав засуджених; відшкодування шкоди.

На підставі комплексного аналізу норм міжнародного права визначено, що згода засудженого або його клопотання, виражене в письмовій формі, не завжди є обов'язковою умовою здійснення передачі, а його відсутність не завжди може бути підставою для відмови в передачі. З огляду на викладене, запропоновано внести зміни до положень ч. 4 ст. 606 КПК України.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

3.1. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час співробітництва з ним у кримінальному провадженні

Рішення про створення Міжнародного кримінального суду та прийняття його Статуту – початок якісно нового етапу в розвитку міждержавних відносин і міжнародного права. Істотний вплив на розвиток міжнародного кримінального правосуддя створило проведення після закінчення Другої світової війни міжнародних кримінальних процесів над головними військовими злочинцями в Нюрнберзі та Токію. Особи, які постали перед Нюрнберзьким і Токійським військовими трибуналами, були засуджені за вчинення військових злочинів, а також злочинів проти миру й людяності. Конкретний опис відповідних складів міститься в Статуті Міжнародного військового трибуналу від 8 серпня 1945 року [312, с. 30–36], значення якого в розвитку міжнародного кримінального права та міжнародної кримінальної юрисдикції складно переоцінити: він став першою вдалою спробою кодифікації міжнародних злочинів. У Нюрнберзі 1 жовтня 1946 року було проголошено вирок Міжнародного військового трибуналу [393], виходячи з якого вперше понесли суворе покарання головні посадові особи держави, визнані винними в найбільш серйозних посяганнях проти миру та безпеки всього людства. «Нюрнберг дав імпульс всебічному розвитку міждержавних відносин у правовій та гуманітарній сферах, але головне – це формування договірно-правової бази колективної безпеки та протидії новим військовим викликам і загрозам, вперше в історії людства та світової юридичної науки й практики визнали, що війна –

це суцільне зло і її наслідки не обмежені лише воюючими сторонами, а стосуються всього світу [301]. Тому розв'язання агресивної війни є не лише злочином міжнародного характеру, він є найтяжчим міжнародним злочином [148]. Таким чином, уперше у світовій історії було визнано, що існують злочини, за які винні особи можуть нести відповідальність перед усіма державами та людьми світу, злочини, які не мають строків давності й підлягають безумовному покаранню. До них, зокрема, належить геноцид і ведення агресивної війни. Дослідники, аналізуючи підсумки Нюрнберга, сходяться на думці, що Нюрнберзький процес передусім асоціюється з принципом індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб [375, с. 10].

Преамбула Статуту Організації Об'єднаних Націй проголошує намір держав-членів «позбавити майбутні покоління від злиднів війни». З цією метою Статут, завершуючи формування принципу незастосування сили та загрози її застосування (ч. 4 ст. 2), визначає: «Усі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй» [391]. Ця правова заборона має універсальний та імперативний характер (*juscogens*). Порушення норми *juscogens* тягне за собою відповідальність власне держави [291].

1948 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію A/RES/260A (III) від 9 грудня 1948 року № 260 «Попередження та покарання злочину геноциду» [388] та запропонувала Комісії міжнародного права внести принципи Статуту Нюрнберзького трибуналу до загальної кодифікації злочинів проти миру та безпеки [295, с. 323]. Зазначеною Резолюцією затверджено Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Стаття 1 Конвенції визнає геноцид злочином, який підлягає міжнародній юрисдикції: «...геноцид незалежно від того, чи відбувається він у мирний або військовий час, є злочином, який порушує норми міжнародного права і проти якого вони

зобов'язуються вживати заходів попередження, карати за його вчинення» [373]. До караних діянь належать: 1) геноцид; 2) змова з метою скоєння геноциду; 3) пряме та громадське підбурювання до здійснення геноциду; 4) замах на вчинення геноциду; 5) співучасть у геноциді.

Агресія як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності та незалежності іншої держави є найбільш серйозним випадком порушення принципу незастосування сили згідно з визначенням агресії Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року [27; 122].

1951 року було створено Комітет для складання проекту Статуту, але потім процес створення МКС було припинено на 40 років. Причиною такої тривалої паузи стала «холодна війна». Жодну зі сторін не влаштовувала перспектива ще одного міжнародного трибуналу, оскільки в міжнародному співтоваристві не було одностайності стосовно того, що є законним засобом політичної боротьби.

1989 року Тринідадта Тобаго звертаються до ООН з проханням відновити роботу над питанням щодо створення міжнародного кримінального суду, який має юрисдикцію, що поширюється на незаконний обіг наркотичних засобів. 1991 року США та Велика Британія виявляють інтерес до ідеї міжнародного кримінального суду у зв'язку з вторгненням Іраку до Кувейту. За їхнім задумом, міжнародний трибунал знаменував би завершення холодної війни та початок нового світового порядку як однополярного світу, де домінують Сполучені Штати [375, с. 14].

Водночас чи не найважливішим у цьому процесі початку 90-х років минулого століття стало зростання значної кількості неурядових організацій, правозахисних установ, їх перехід на новий професійний рівень роботи, а також розширення їхньої сфери діяльності стало повштохом для створення МКС [322, с. 133]. Унаслідок численних ініціатив та участі правозахисних організацій 1998 року в Римі 120 держав підписали Римський Статут. Статут ввів у дію ефективний механізм для встановлення та покарання винних осіб – МКС.

Він покликаний забезпечити невідворотність покарання особам, які визнані винними в серйозних порушеннях гуманітарного права, у вчиненні агресії та військових злочинів, у тих випадках, коли органи держав із якихось причин не змогли виконати це завдання. З прийняттям Римського статуту Міжнародного кримінального суду універсальна юрисдикція МКС поширюється на такі злочини: 1) злочин геноциду; 2) злочини проти людяності; 3) військові злочини; 4) злочин агресії (з 2010 р.). Міжнародний кримінальний суд, попри обговорення необхідності його створення, фактично був створений на підставі Римського статуту лише 1998 року і почав свою роботу 1 липня 2002 р.

Таким чином, МКС став першим постійним міжнародним судом з кримінальних справ, створеним на основі міжнародного договору. Крім того, МКС є постійно діючим судом із досить широкою юрисдикцією з можливістю ініціювати розгляд справ у Суді Радою Безпеки ООН, Прокурором МКС чи державою-учасницею Римського Статуту, а також країною, яка його не ратифікувала, проте визнала юрисдикцію МКС над конкретною ситуацією [18].

Отже, викладене вище відрізняє МКС від Нюрнберзького, Югославського та Руандійського трибуналів, оскільки вони були трибуналами, створеними для конкретного розгляду злочинних порушень, вчинених на одній території чи в межах одного збройного конфлікту. Своєю чергою МКС не є частиною жодної міжнародної організації. Це відрізняє його від Міжнародного суду ООН, який є органом ООН, хоча і діє незалежно. Зокрема, компетенція Міжнародного суду ООН полягає у здійсненні правосуддя між державами. Тим часом завданням МКС є притягнення до відповідальності винних осіб за вчинення ними тяжких міжнародних злочинів. Злочини, які розглядає МКС: злочини геноциду, військові злочини, злочини проти людяності, злочини агресії Нова модель міжнародного кримінального правосуддя у вигляді МКС відображає своєрідний глобальний консенсус щодо міжнародних злочинів [362, с. 74]. В результаті підсудні МКС постають перед судом всього людства, що, по суті, має зменшити можливість політичної заангажованості МКС. З іншого боку, Суд, займаючись

розглядом справ обвинувачених у скоєнні злочинів геноциду, військових злочинів і злочинів проти людяності, таврує їх ганьбою як ворогів людства (*hostes humani generis*). Причому політичний характер судових процесів не означає, що Суд не керується чинними нормами міжнародного кримінального права [358, с. 693].

Як зазначено в низці документів ООН, МКС «є основним елементом системи міжнародного кримінального правосуддя, яка включає національні суди, міжнародні суди та змішані суди, у яких є як національний, так і міжнародний компоненти. Ці органи міжнародного правосуддя тісно пов'язані із зусиллями щодо встановлення та підтримки міжнародного миру та безпеки» [369]. Міжнародний кримінальний суд є першим постійним органом, який наділений владою розглядати питання щодо винуватості або невинуватості осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів проти безпеки миру та людяності. Слід зауважити, що як міжнародний судовий орган МКС має юрисдикцію щодо територіальності, часу та кола осіб [221].

З Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/260A (III) від 9 грудня 1948 р. [373] починає діяти принцип універсальної юрисдикції в міжнародному праві. «Принцип універсальності є унікальним правовим явищем: на відміну від інших видів міжнародної юрисдикції, універсальна юрисдикція не виходить з ідеї суверенітету чи згоди держави, а, навпаки, прагне її подолати. Відповідно до цього, універсальна юрисдикція часто визначається як юрисдикція, яку держава може здійснювати навіть проти волі держав, які мають територіальну або інші форми юрисдикції» [132]. Цей принцип не відкидає принципів національної юрисдикції в кримінальних справах (територіальності, особи суб'єкта, особи об'єкта, захисту національних інтересів), а дозволяє розглянути справу також на наднаціональному рівні [19].

У міжнародному праві термін «юрисдикція» тлумачать у трьох аспектах. По-перше, як поширення суверенної влади держав-учасниць на будь-які об'єкти чи певні ділянки території, тобто як вияв територіального верховенства; по-друге, як державні заходи у сфері протидії транснаціональним

та міжнародним злочинам; по-третє, як комплекс процесуальних заходів, що належать до компетенції національних і міжнародних судових органів [254]. На сьогодні розуміння юрисдикції як правової характеристики виключно держави є обмеженим. Зокрема, дефініція універсальної юрисдикції в міжнародному праві передбачає, що юрисдикція усвідомлюється як властивість суб'єктів міжнародного права, що виявляється в здійсненні правового регулювання відносин і можливості його забезпечення за допомогою вжиття заходів виконавчого та примусового характеру [164].

У міжнародно-правовій доктрині існує розмежування «горизонтального» (inter-state) та «вертикального» (supra-state) співвідношення юрисдикції національних і міжнародних кримінальних судів. Зокрема, юридичну модель «горизонтальних» та «вертикальних» взаємовідносин національних і міжнародних судових органів було запропоновано Міжнародним трибуналом для колишньої Югославії (МТКЮ) на території колишньої Республіки Югославії 1997 року у рішенні в справі Тихомира Блашкіча [363]. У своєму рішенні суд зауважив, що «зазвичай індивіди, які є суб'єктами суверенної компетенції держав, можуть бути засуджені лише національними судами. Якщо ж національний суд має намір переслідувати особу, яка підпадає під юрисдикцію іншої держави, зазвичай це ґрунтується на договорах про правове співробітництво (treaties of judicial cooperation) або якщо таких договорів немає – на добровільній міждержавній співпраці (voluntary interstate co-operation). Таким чином, відносини між національними судами різних держав є «горизонтальними» за своєю природою. У 1993 році Рада Безпеки вперше заснувала міжнародний кримінальний трибунал, наділений юрисдикцією над особами, що проживають у суверенних державах, чи то держави (що входили до складу) колишньої Югославії, чи треті країни, що додатково погодилися з приматом міжнародного трибуналу над національними судами [363]. Таким чином був встановлений «вертикальний» зв'язок, принаймі в частині, що стосується судових повноважень, які стосуються судових повноважень міжнародного трибуналу...» [178].

Як було зазначено, «горизонтальний» взаємозв'язок судових органів держав, згідно з концепцією субсидіарності, передбачає перевагу територіальної та екстратериторіальної юрисдикції перед універсальним принципом. Седрік Рінгерт називає її ще «горизонтальною комплементарністю» [376], причому Ф. Джессбергера зазначає: «Попри те, що горизонтальний взаємозв'язок між юрисдикцією двох держав відрізняється від вертикальних взаємовідносин між державою та МКС, принцип комплементарності може бути поступово впроваджений у практику міждержавних відносин» [347]. Що стосується «вертикальних» взаємовідносин судів національного та міжнародного рівня, то з цього питання в доктрині немає єдиної думки, проте, на думку окремих дослідників, субсидіарний характер міжнародної кримінальної юрисдикції обумовлений запровадженням принципу комплементарності Міжнародного кримінального суду [178].

На сьогодні в міжнародно-правовій практиці існує три основні моделі взаємовідносин органів національного та міжнародного кримінального правосуддя. Статут Нюрнберзького трибуналу встановлював виняткову юрисдикцію суду над головними військовими злочинцями Другої світової війни з-поміж вищих посадових осіб Німеччини. Щодо інших осіб, винних у вчиненні тяжких злочинів під час війни, юрисдикція надавалася країнам, де було скоєно відповідні злочини [311]. На відміну від Нюрнберзької моделі, Статути трибуналів *ad hoc* встановлюють «паралельну юрисдикцію» – термін, який використовується для позначення як юрисдикції самого трибуналу, так і можливостей національних судових органів здійснювати юрисдикцію. Як приклад можна взяти Статут Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії [392]. Він виходить із пріоритету юрисдикції Трибуналу над національними судами: «Юрисдикція Міжнародного трибуналу має пріоритет щодо юрисдикції національних судів. На будь-якому етапі судового розгляду Міжнародний трибунал може офіційно просити національні суди передати провадження в справі Міжнародному трибуналу відповідно до Статуту» (ст. 9). Також Статут закріплює зобов'язання держав співпрацювати з

Трибуналом, здійснюючи різноманітні процесуальні заходи, зокрема: упізнання та встановлення місцезнаходження осіб; зняття показань і проведення дій зі збору доказів; вручення документів; арешт та затримання осіб; видачу та передачу обвинувачених Міжнародному трибуналу (ст. 29). Аналогічні положення містяться в Статуті Міжнародного Кримінального трибуналу щодо Раунди (ст. 8), Статутах Спеціального суду з Сьєрра-Леоне (ст. 8), Спеціального трибуналу по Лівану (ст. 4), а також у Статуті Міжнародного остаточного механізму для кримінальних трибуналів (ст. 5), заснованого Радою Безпеки у 2010 р. [385]. Паралельна юрисдикція, у тому вигляді, у якому вона закріплена в установчих актах міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, не є небездоганною, адже трибунали мають особливий правовий статус, що впливає з їх заснування на основі резолюцій Ради Безпеки ООН в якості підвідомчих органів Ради, а отже, вони є обов'язковими для держав-учасниць ООН. Пріоритет, яким наділені трибунали, став причиною гострої полеміки, оскільки, на думку держав, розмиває поняття державного суверенітету [178]. Правомірність створення трибуналів *ad hoc* на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН обговорюється в міжнародно-правовій доктрині [348]. Наприклад, Бенджамін Ференц, представник сторони обвинувачення, який брав участь на Нюрнберзькому процесі, після заснування МТКЮ ставив питання: «Як можуть право вето та прокурорські повноваження Ради Безпеки бути пов'язані зі справедливим та неупередженим судовим розглядом?» [333]. Піддаючи критиці політичну заангажованість Трибуналу щодо Югославії, Ганс Кёхлер зазначив, що «будучи створений Радою Безпеки, він ніколи не був в змозі встановити свої повноваження як справжній та незалежний суд... що було продемонстровано в багатьох випадках і за багатьма фактами». Серед них вчений виокремив: відмову Трибуналу розслідувати поведінку персоналу та посадових осіб країн НАТО у зв'язку з можливими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права внаслідок бомбардувань Югославії у 1999 році; застосування «подвійних стандартів» під час кваліфікації дій колишніх командирів Визвольної Армії Косово у грудні 2005 року; звинувачення сербських вищих посадових осіб

одразу після зустрічі прокурора МТКЮ Карли дельПонте з головами європейських країн; а також «дивні» заяви Прокурора про сприяння вступу Хорватії до Європейського Союзу, що свідчить про нездатність її Канцелярії розмежовувати політику та судове провадження [348].

Розрізняють юрисдикцію МКС, її обмеження щодо предмета, часу, території та кола осіб, а також поділяють за видами (обов'язкова та факультативна частини). Держава, яка є учасником Статуту МКС, автоматично визнає юрисдикцію суду, така юрисдикція називається обов'язковою, на відміну, наприклад, від Міжнародного суду ООН, де була потрібна спеціальна угода з обох сторін у кожному конкретному випадку. Крім цього, відповідно до п. 3 ст. 12 Статуту МКС, юрисдикція МКС може бути визнана і державою, яка не є учасником Статуту, шляхом подання заяви Секретарю. Предметна (*ratione materiae*) юрисдикція МКС обмежується найсерйознішими злочинами, такими як злочини геноциду, спрямовані проти людяності, військові злочини та злочини агресії (ч. 1 ст. 5 Статуту МКС). Юрисдикція МКС за колом осіб (*ratione personae*) поширюється на осіб, які досягли віку 18-ти років на момент вчинення злочину (ст. 25, 26 Статуту МКС), так само як і в законодавстві більшості країн. Отже, використовуючи імунітет неповнолітніх, військові начальники мають можливість використовувати їх для вчинення злочинів [221].

МКС наділений юрисдикцією (*ratione temporis*), відповідно до ст. 11 Статуту, лише стосовно злочинів, учинених після набрання ним чинності. Слід зауважити, що, на відміну від трибуналів *ad hoc*, які мали юрисдикцію щодо певного кола осіб, території та вже вчинених злочинів, у МКС немає обмежень у часі, за винятком відсутності зворотної сили Статуту. Необмеженою є юрисдикція МКС щодо територіальності (*ratione loci*), на відміну від трибуналів МТКЮ та Міжнародного трибуналу щодо Руанди, оскільки МКС є універсальним судом. Вона поширюється не лише на держави – учасниці МКС, а й на особу, яка вчинила злочини на території цих держав, навіть якщо вона є громадянином держави, яка не є учасником Статуту. Тобто Статут не передбачає отримання згоди держави, громадянином якої є особа, у разі якщо

ця особа вчинила злочини на території держави – учасниці Статуту й навпаки. Слід зазначити, що США виступали за те, щоб юрисдикція МКС обмежувалася громадянами держав – учасниць Статуту.

На користь діяльності МКС щодо непорушення принципу суверенітету можна віднести його комплементарну юрисдикцію, тобто, відповідно до ст. 1 Статуту (преамбула), МКС доповнює національні суди, а отже, держави відіграють центральну роль у вирішенні кримінальних справ стосовно злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС. Принцип комплементарності є одним із фундаментальних принципів діяльності МКС [327, с. 123], згідно з яким Суд доповнює національні кримінальні системи та діє лише тоді, коли держава не може або не бажає проводити розслідування та кримінальне переслідування щодо можливих міжнародних злочинів. У зв'язку з цим постає питання про об'єктивний характер встановлення цим органом факту небажання чи нездатності держави здійснювати переслідування, що ускладнює реалізацію принципу комплементарності, який є основним компонентом співробітництва між МКС і державами – учасницями Римського статуту. Формула комплементарності є принципово новою формою співвідношення міжнародної та національної кримінальної юрисдикції [282]. У літературі виокремлюють дві основні моделі юрисдикції – залежно від того, чи мають перевагу національні або міжнародні суди. Ці моделі доповнюють концепцією комплементарності, яка є організаційним принципом *sui generis* [178]. Комплементарність є фундаментальним принципом, на якому будується кореляція правових порядків Міжнародного кримінального суду й держав – учасниць Статуту. Отже, у випадках збігу юрисдикцій між органом національної юстиції та Міжнародним кримінальним судом перший із них має пріоритет. МКС не ставить за мету замінювати національні суди й діє лише тоді, коли вони не діють [19].

Історія розроблення та прийняття Римського статуту засвідчує, що принцип комплементарності спочатку був основою інтенсивних дискусій на тему відносин юрисдикції суду та національних судових органів [366]. З 1994 року та протягом чотирьох років у межах підготовчого комітету Комісії

міжнародного права проходило обговорення майбутньої формули компліментарності [16; 367]. Ураховували дві основні позиції: перша – презумпція державного суверенітету, яка зводилася до того, що суд не повинен втручатися в разі ефективного й сумлінного національного кримінального переслідування; друга – встановлення пріоритету юрисдикції МКС над національною кримінальною юрисдикцією. Необхідного консенсусу було досягнуто 1997 року за наступним формулюванням: «Суд не повинен здійснювати юрисдикцію щодо злочину, за винятком випадків, коли держава не спроможна або не бажає проводити розслідування або кримінальне переслідування». Вона і була запропонована учасникам Римської конференції 1998 року та прийнята без істотних змін. Її запропонували й учасникам Римської конференції 1998 року та прийняли без істотних змін [395].

Додатковий характер МКС засвідчено в преамбулі Римського статуту: «... акцентуючи на тому, що Міжнародний кримінальний суд, заснований на підставі цього Статуту, доповнює національні органи кримінальної юстиції...». Найважливіші практичні наслідки принципу комплементарності розшифровано в статтях: 1 – «суд»; 17 – «питання прийнятності»; 18 – «попередні постанови щодо прийнятності»; 19 – «протести щодо юрисдикції суду чи прийнятності справи до провадження»; 20 – «*Ne bis in idem*»; та 53 – «початок розслідування». Головна проблема недосконалості юридичних формулювань і вільної інтерпретації принципу комплементарності МКС полягає в тому, що вона неминуче тягне за собою можливість застосування «подвійних» стандартів і, як наслідок, набуває політичного характеру [323]

Американський дослідник Б. Леаноз виокремлює фактори, що породжують додаткові ризики політизації діяльності МКС і використання практики «подвійних стандартів»: по-перше, на відміну від трибуналів після Другої світової війни, юрисдикція МКС поширюється на збройні конфлікти, які продовжуються, що означає можливість працювати в обстановці безперервного насильства, учасники якого постійно змінюють своїх друзів і ворогів. Втрутившись у воєнний конфлікт, МКС стає безпосереднім учасником

політичної боротьби; по-друге, офіційно Суд є незалежним органом міжнародної кримінальної юстиції та має право закликати до відповіді будь-якого учасника конфлікту. Однак насправді з'ясовується, що Суд має повноваження, які можна порівняти з правами будь-якого туриста за кордоном. Прикладом цього може бути ситуація із затриманням у червні 2012 року в Лівії чотирьох співробітників МКС. Робота офісу прокурора МКС безпосередньо залежить від співпраці з урядами, починаючи з отримання віз для своїх співробітників і закінчуючи виконанням ордера на арешт. Тому офісу прокурора доводиться будувати взаємовигідні відносини з урядами держав, на території яких були вчинені злочини або громадян яких обвинувачують у їх вчиненні. Переслідування по Суду представників офіційної влади не сприяє розвитку взаємовигідних відносин; по-третє, вся робота Суду побудована відповідно до тези, що міститься в преамбулі Римського статуту: «Міжнародний кримінальний суд, заснований на підставі цього Статуту, доповнює національні органи кримінальної юстиції», а також у ст. 1: «МКС... доповнює національні системи кримінального правосуддя». Така позиція відображає принцип комплементарності, який є наріжним каменем Римського статуту й основою діяльності МКС. Попри те, що концепція та формулювання принципу комплементарності в Римському статуті видаються цілком зрозумілими, його значення щодо подолання практики безкарності продовжують обговорювати. Цей принцип обмежує можливості МКС і запобігає його свавіллю під час ініціювання розслідування та здійснення кримінального переслідування, що забезпечує екстраординарне становище «суду останнього рівня». Така позиція називається «пасивною комплементарністю» [351, с. 122].

З іншого боку, принцип комплементарності можна розглядати як механізм, що надає МКС додаткові повноваження, а не обмежує його можливості. Уперше ця думка була озвучена професором Вільямом Берком-Уайтом, який запровадив поняття позитивної (або превентивної) комплементарності (*proactive complementarity*) [298]. Згідно з його поглядами,

МКС має використати принцип комплементарності для активнішої та безпосередньої участі в зусиллях національних судових органів щодо переслідування осіб, винних у вчиненні тяжких міжнародних злочинів. Ця концепція передбачає, що МКС як центральний інститут міжнародної кримінальної юстиції стає її каталізатором.

Стратегія позитивної (або превентивної) комплементарності дає можливість МКС користуватися перевагами відправлення правосуддя через інститути національних кримінально-правових систем поряд із використанням міжнародної експертної оцінки їхньої діяльності. Документ МКС, що містить неофіційні експертні висновки [343] про практичне використання принципу комплементарності, підтримує діяльність головного прокурора щодо налагодження зв'язків із національними судово-правовими системами держав-учасниць для надання їм правової допомоги в здійсненні судочинства. Акцентовано, що такі відносини не суперечать положенням Римського статуту, а також можуть сприяти розвитку довгострокових спільних стратегій подолання практики безкарності. Далі в документі йдеться, що головний прокурор, окрім надання правової допомоги державам-учасницям у здійсненні судочинства, міг би також здійснювати організацію навчання представників держав-учасниць, що свідчить на користь нової концепції комплементарності. Документ визнає, що МКС, можливо, виявиться не спроможним діяти нейтрально й неупереджено, якщо братиме надто активну участь у проведенні розслідувань і здійсненні судочинства на національному рівні. Проте така позиція Суду відкриває перспективи справедливого й ефективного відправлення кримінального правосуддя на національному рівні, що переважає ризики політизації діяльності МКС, оскільки він докладає всіх зусиль, щоб захистити себе від такого розвитку подій [351, с. 125].

На конференції Ліги арабських держав головний прокурор МКС запевнив її учасників, що «в Суду немає друзів, у Суду немає ворогів. Є єдиний для всіх закон». У своїй заяві головний прокурор відверто заявив, що не припускає думку про політичні мотиви діяльності МКС. Розподіл на тих, хто залишається

чи не залишається у сфері політики, є змістом політичного, передусім коли це здійснюють з метою віднести певних осіб до категорії міжнародних злочинців. За словами головного прокурора: «Закон встановлює відмінність між солдатом чи терористом, поліцейським і злочинцем». З огляду на наявність такої влади розрізнати солдата й терориста, поліцейського та злочинця, МКС є потужною зброєю в політичній боротьбі, виступаючи як захисник «спільних зв'язків, що об'єднують усі народи» [383]. Також слід зазначити, що перед тим як розпочати розгляд справи, МКС має не лише встановити свою юрисдикцію в цій справі, а й визначити її прийнятність (ст. 17 Статуту). Наприклад, справа не може бути прийнята до провадження МКС у тих випадках, коли її розслідують або стосовно неї порушено кримінальне переслідування державою, яка має щодо неї юрисдикцію, а також в інших випадках, викладених у ст. 17 Статуту МКС.

Римський статут МКС створив модель юрисдикції, яка не узгоджується із жодною з наявних моделей національної кримінальної юрисдикції, ні з наявною в межах трибуналів *ad hoc* міжнародною кримінальною юрисдикцією: його основою є визнання концепції Міжнародного кримінального суду як органу, що доповнює національні судові органи.

Стаття 17 відображає найважливіші елементи відносин суду й національних судових органів і визначає умови прийнятності справи до провадження у МКС. Стаття тлумачить юрисдикцію МКС від протилежного, визначаючи обставини, необхідні для здійснення юрисдикції судом. Відповідно до ст. 17.1, справа не може бути прийнята до провадження в тих випадках, коли: а) її розслідують або стосовно неї порушено кримінальне переслідування державою, яка має щодо неї юрисдикцію, за винятком випадків, коли ця держава не бажає або не спроможна вести розслідування чи порушити кримінальне переслідування належно; б) справа розслідувана державою, яка має юрисдикцію щодо неї, і ця держава вирішила не порушувати стосовно особи, якої це стосується, кримінального провадження, за винятком випадків, коли це рішення стало результатом небажання або нездатності держави порушити кримінальне провадження належно; в) особа, якої це стосується, уже

мала судимість за поведінку, яка є предметом цієї заяви, і проведення судового розгляду судом не дозволено на підставі п. 3 ст. 20; г) справа не є достатньо серйозною, щоб виправдовувати подальші дії з боку суду [221].

Окреслені умови слід розглядати в сукупності, тобто всі вони повинні бути дотримані для того, щоб суд міг прийняти справу до розгляду. Пункти 2 і 3 ст. 17 визначають критерії небажання та нездатності держави здійснювати судовий розгляд на національному рівні. Для визначення небажання держави такими критеріями є: судовий розгляд проводять з метою убезпечити відповідну особу від кримінальної відповідальності; необґрунтована затримка з проведенням судового розгляду, яка не сумісна з наміром віддати відповідну особу правосуддю; компетентний національний судовий орган не є незалежним і неупередженим. Критерієм, що визначає нездатність держави здійснити судове переслідування, є повне або суттєве руйнування чи відсутність судової системи, коли держава не має можливості вести судову процедуру.

Стаття 18 Статуту є іншим виявом принципу комплементарності. Вона вимагає, щоб перед тим як справу розглядатимуть у суді за ініціативою прокурора, він повинен повідомити всі держави, які беруть участь у Статуті, і ті держави, які зазвичай здійснювали б юрисдикцію щодо цих злочинів. Лише в разі звернення Ради Безпеки ООН (ст. 13(b)) не потрібна нотифікація. В інших випадках держава, яка має юрисдикцію, може інформувати суд, що вона розслідувала або розслідує справу. У цьому випадку прокурор передає розслідування до компетенції держави, за винятком тих випадків, коли Палата попереднього провадження дозволяє проведення розслідування прокурору.

Стаття 19 регулює порядок подання протестів щодо прийнятності справи до провадження судом, ст. 20 виключає дублювання кримінального переслідування та судочинства на національному й міжнародному рівнях, а ст. 53 – допустимість розслідування відповідно до норм статті 17. Низка положень, що конкретизують визначення прийнятності справи до провадження судом, містяться також у Правилах процедури та доказування (глава 3) [187].

Згідно з положеннями Римського статуту, можна виокремити такі етапи провадження в Міжнародному кримінальному суді, які ґрунтуються на принципі комплементарності: 1) порушення розслідування, яке здійснює прокурор, якщо справа була передана державою-учасницею; Радою Безпеки або за власною ініціативою; 2) направлення прокурором повідомлення про намір порушити розслідування всім державам-учасницям і тим державам, які зазвичай здійснювали б юрисдикцію щодо злочину. Ці держави протягом місяця мають поінформувати суд про те, чи розслідували/розслідують вони це діяння. У цьому випадку прокурор передає справу державі; 3) за наявності достатніх підстав для порушення розслідування прокурор звертається до Палати попереднього провадження з проханням дати відповідну санкцію (звернення здійснюють навіть у тому випадку, якщо справу розслідує держава); 4) Палата попереднього провадження може дозволити прокурору проводити розслідування або відмовити йому, що може оскаржити в апеляційній палаті або заінтересована держава, або прокурор; 5) за наявності достатніх доказів прокурор звертається до Палати попереднього провадження з проханням видачі ордера на арешт або наказу про явку до суду; 6) після надання особи в розпорядження суду або після її добровільної явки до суду Палата попереднього провадження проводить слухання з питання затвердження обвинувачень, за результатами якого президія може створити Судову палату, що відповідатиме за проведення подальшого розгляду.

Відповідно, принцип комплементарності найяскравіше виявляється на першому етапі судового розгляду, яким є порушення розслідування та визначення прийнятності справи до провадження судом.

Головним внутрішнім органом у структурі Міжнародного кримінального суду, який запускає механізм принципу комплементарності, є канцелярія (офіс, бюро) прокурора. Її очолює Прокурор, якого обирають терміном на дев'ять років (з 16 червня 2021 року – Карім Хан). Відповідно до статті 13 Статуту, суд має правові підстави для здійснення юрисдикції в трьох випадках: а) унаслідок передачі ситуації державою-учасницею; б) у разі передачі ситуації Радою

Безпеки ООН на підставі глави VII Статуту ООН; в) за ініціативою *proprio motu* прокурора. Право *proprio motu* надає останньому широкі можливості щодо порушення судового провадження, проте для їх реалізації необхідна санкція Палати попереднього провадження (ст. 15).

Держави-учасниці Римського статуту передали на розгляд суду ситуації, пов'язані з подіями, що відбулися на їх території (Уганда, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка та Малі) (*self-referral states*). Рада Безпеки ООН передала суду ситуації в регіоні Дарфур (Судан) і Лівії. Палата попереднього провадження санкціонувала прокурору розпочати розслідування за власною ініціативою в контексті ситуації в Кенії, Кот-д'Івуарі та Грузії [381].

Щодо провадження співробітництва України з МКС слід зазначити, що Верховна Рада України двічі у своїх заявах зверталася до МКС з визнанням його юрисдикції. Перша заява – «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» від 25 лютого 2014 року № 790VII. Друга – «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 4 лютого 2015 року № 145VIII [202]. Після повномасштабної агресії РФ проти України з 24 лютого 2022 року розгляд ситуації щодо України було активізовано. 28 лютого 2022 року прокурор МКС оголосив, що проситиме дозволу на відкриття розслідування ситуації в Україні на основі попередніх висновків офісу, які випливають з його попереднього вивчення та охоплюють будь-які нові ймовірні злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС.

2 березня 2022 року прокурор МКС оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні на підставі отриманих звернень. Відповідно до загальних параметрів юрисдикції, визначених цими зверненнями, обсяг ситуації охоплює будь-які минулі та поточні факти вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи геноциду, вчинених на будь-якій частині території України будь-якою особою з 21 листопада 2013 року [321]. 17 березня 2023 року II Палата попереднього провадження (Pre-Trial Chamber II) МКС видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні – В. В. Путіна, президента рф, і М. О. Львової-Бєлової, уповноваженого з прав дитини в адміністрації президента рф на підставі клопотань прокуратури від 22 лютого 2023 року. Палата попереднього провадження визнала, що є достатні підстави вважати, що кожен підозрюваний несе відповідальність за воєнний злочин у виді незаконної депортації населення (дітей) і незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до рф на шкоду українським дітям [379].

Отже, є єдине досудове провадження, у якому об'єднано попередню ситуацію, з 21 листопад 2013 року до 24 лютого 2022 року, що триває від початку повномасштабної агресії, хоча в повідомленні на сайті МКС ідеться про «...ситуацію, що охоплює будь-які минулі та поточні факти вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи геноциду, вчинених на будь-якій частині території України будь-якою особою з 21 листопада 2013 року» [379], в офіційних рішеннях ідеться про здійснення провадження тільки щодо воєнних злочинів [321].

Відповідно до п. 1 ст. 625 КПК України, процесуальні дії на території України на підставі та на виконання прохання Міжнародного кримінального суду може проводити Прокурор Міжнародного кримінального суду або уповноважені ним працівники Міжнародного кримінального суду, які зазначені у відповідному проханні Міжнародного кримінального суду, крім процесуальних дій, виконання яких в Україні здійснюють за погодженням із прокурором або з дозволу слідчого судді, суду [136]. Крім того, у ч. 6 ст. 124 розділу VIII Конституції України зазначено, що Україна може визнати

юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом МКС, що узгоджується з положеннями ст. 17–20 Статуту, у яких висвітлено принцип комплементарності. Положення цих статей передбачають, що національні суди відіграють визначальну роль у розслідуванні та судовому переслідуванні за злочини, що підпадають під їхню юрисдикцію (позитивна комплементарність). Суд здійснює свою юрисдикцію лише в тому випадку, якщо держава не бажає або не здатна вести розслідування чи порушити кримінальне переслідування належно (негативна комплементарність). Крім Статуту, принцип комплементарності закріплений ще в низці актів, що стосуються діяльності Суду. Канцелярія Прокурора під час аналізу даних про міжнародні злочини керується Правилами відбору справ та пріоритетів 2016 року [360] і Правилами попереднього розслідування 2013 року [361]. Обидва документи зосереджують увагу на комплементарності, оскільки саме первинна оцінка прийнятності стає основою всіх подальших рішень. Є згадка про принцип комплементарності й у розділі III «Протести та попередні постанови згідно зі статтями 17, 18 і 19» Правил процедури та доказування. Також окремі питання, що стосуються взаємодосяжності, уточнено в попередніх рішеннях Суду. У Резолюції «Комплементарність» зазначено, що учасники Конференції визнають: головну відповідальність держав у розслідуванні та припиненні серйозних злочинів, які викликають занепокоєння світової спільноти (п. 1); необхідність здійснення додаткових заходів на національному рівні щодо організації допомоги з боку світової спільноти (п. 3); бажаність надання державами допомоги одна одній у зміцненні національного правопорядку й організації розслідування та кримінального переслідування міжнародних злочинів на національному рівні (п. 5) [374].

Коментуючи запровадження концепції позитивної комплементарності, зарубіжні дослідники обстоюють різні підходи. З одного боку, передбачено, що «ідея інформування держав щодо попереднього розслідування МКС має змусити внутрішні органи нарощувати внутрішні зусилля для проведення власних національних розслідувань» [319]; позитивна комплементарність є

інструментом для зміцнення внутрішньої юрисдикції [384], що дає змогу державам «активно проводити власні розслідування для того, щоб не задіяти юрисдикцію МКС та не привертати надмірної уваги з боку світової спільноти» [296]. Кетрін Маршалл стверджує, що позитивна комплементарність повинна на практиці мати суттєвий ефект, оскільки «безпосереднє сприяння Міжнародного кримінального суду може впливати на запобігання вчиненню міжнародних злочинів, а також зміцнення національних судових установ» [355]. До речі, ця функція «попередження» зумовила виникнення в зарубіжній доктрині такого терміна, як «запобіжна» («proactive») стосовно позитивної комплементарності. У статті В. Бурк-Уайта «Proactive Complementarity: the International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice», опублікованій ще до прийняття Стратегії 2009 року, під час розгляду проблеми ефективності МКС автор пропонує на рівні взаємодії національних судових установ і суду провадити політику «запобіжної (proactive) комплементарності», яка передбачає розумний розподіл тягаря судового переслідування тяжких міжнародних злочинів між національними судовими органами та МКС [299].

Водночас у доктрині обстоюють і критичні оцінки концепції позитивної комплементарності: наприклад, Хітомі Такемура виокремлює кілька її проблемних аспектів [329]. По-перше, він акцентує на тому, що політика позитивної комплементарності, поєднана з поточною практикою self-referral (практика, коли держави самі передають ситуацію на розгляд Суду, відмовляючись тим самим від комплементарності МКС), «кидає тінь на неупередженість МКС»; по-друге, у контексті перших ситуацій в МКС (Уганда, ДРК) він має сумнів щодо сумлінності self-referral; головна проблема позитивної комплементарності, на його думку, полягає в можливості використання амністій як інструментів миробудування на постконфліктних територіях. Водночас Кевін Хеллер стверджує, що позитивна комплементарність викликає серйозні побоювання щодо забезпечення справедливого суду та процесуальних прав обвинувачених на національному

рівні. Річ у тім, що «активне» переслідування у власних державах для високопосадовців, посадових осіб може виявитися політично мотивованим або бути упередженим. «Для більшості обвинувачених Міжнародний кримінальний суд у Гаазі, де гарантуються найвищі стандарти справедливого судового розгляду, а в списку покарань немає смертної кари, видається значно привабливішою за національне судочинство» [341].

До компетенції МКС належать лише злочини, які були вчинені або на території держави-учасниці, або громадянином держави-учасниці (держава, на території якої відбулося це діяння, або якщо злочин було вчинено на борту морського чи повітряного судна, держава реєстрації цього морського або повітряного судна; держава, громадянином якої є особа). Якщо не дотримано ні особистих, ні територіальних принципів, Суд не може діяти. Це положення гарантує право держав вирішувати, піддавати чи ні своїх громадян чи свою територію юрисдикції Суду [18; 19].

Отже, Міжнародний кримінальний суд потребує реформування з метою забезпечення його незалежності й неупередженості під час виконання ним функцій щодо запобігання вчиненню міжнародних злочинів і притягнення до відповідальності винних. Для того щоб зміцнювати свою легітимність в інших регіонах, зазначає Т. Хансен, видається очевидним, що Суд має показати, що він не обмежується переслідуваннями злочинів, які вчиняють у слабших державах [340]. Слід зазначити, що необхідно до певної межі враховувати традиційні способи притягнення до відповідальності, вирішення конфліктів і боротьби з безкарністю, до яких звикли народи відповідного регіону [359, с. 343]. Ефективна робота МКС безпосередньо залежить від позитивного співробітництва з державами, які мають перевагу переслідування осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів, для забезпечення принципу взаємодоповнюваності. Потрібно також створювати регіональні міжнародні кримінальні установи для ефективнішої боротьби з міжнародними злочинами

Наявні складнощі мають багатоплановий характер, однак передусім вони стосуються суперечностей норм Статуту й норм конституційного права держав,

які його підписали, а саме: 1) МКС доповнює національні системи кримінального правосуддя (ст. 1), формування та правове регулювання діяльності яких належать до виключної компетенції суверенних держав; 2) ст. 20 Статуту допускає винятки з принципу *ne bis in idem* («не можна судити двічі за те саме»), що суперечить конституційним нормам більшості держав (зокрема, ст. 61 Конституції України, яка не допускає жодних винятків з цього); 3) конституції більшості країн закріплюють імунітет від кримінального переслідування глав держав (зокрема, ч. 1 ст. 105 Конституції України передбачає, що Президент України користується правом недоторканності на період виконання повноважень), а ст. 27 Статуту встановлює, що «імунітети чи спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи, чи то згідно з національним чи міжнародним правом, не повинні перешкоджати здійсненню Судом її юрисдикції щодо такої особи»; 4) більшість країн на конституційному рівні закріпили неприпустимість видачі своїх громадян для реалізації кримінального переслідування, а ст. 59 і 89 Статуту накладають на держави обов'язок передавати Суду своїх громадян; 5) конституції низки країн закріплюють право підсудного на розгляд справи судом присяжних, що не передбачає Статут.

Безперечно, юрисдикція Суду є додатковою до юрисдикції держави залежно від недієздатності або упущення внутрішньої судової системи. Очевидно, що МКС створено для можливості припинення безкарності, якою часто користуються особи, винні в учиненні тяжких міжнародних злочинів у галузі прав людини. Отже, МКС є певним прогресом у галузі міжнародної правової безпеки й особливою еволюцією міжнародного права, оскільки він створив інструменти, яких до цього не було для захисту справедливості та прав людини на міжнародному рівні, навіть попри певну політизованість його діяльності.

3.2. Проблеми реалізації окремих положень Римського статуту під час міжнародного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом у кримінальному провадженні

Наслідки збройної агресії РФ проти України спричинили проблеми притягнення злочинців до відповідальності, які своїми протиправними діями завдали чималих збитків різного характеру українському народу, мають потрапити під юрисдикцію МКС. З початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну станом на 15 березня 2025 року Офіс Генерального прокурора задокументував 21 209 злочинів проти національної безпеки. Також зареєстровано 160 091 воєнний злочин Росії [168], такі злочини слід кваліфікувати як за кримінальним законодавством України, так і за нормами міжнародного права. Однак для національної системи правосуддя, згідно з вимогами кримінального та кримінального процесуального законодавства, під час розслідування міжнародних злочинів виникають певні проблеми, що є цілком об'єктивними, оскільки найтяжчі міжнародні злочини, вчинені під час збройної агресії, обумовлені їх прив'язкою до норм міжнародного права й потребують спеціального механізму притягнення винних осіб до відповідальності [274]. Україна з об'єктивних причин не може забезпечити судове переслідування осіб, які вчинили міжнародні злочини на її території (наприклад, через їх переховування на території інших країн). У такому разі Україна може звернутися за допомогою МКС, що отримає юрисдикцію стосовно всіх подій на території України. Для забезпечення наявності такої юрисдикції Україні під час ратифікації Римського статуту необхідно звернутися до п. 3 ст. 12 цього документа, поширивши визнання юрисдикції Суду на всі злочини, вчинені на території України з 22 лютого 2014 року [36, с. 107].

Римський статут набув чинності для України 1 липня 2002 року. Утім лише 21 серпня 2024 року його було ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного

кримінального суду та поправок до нього» (від 21 серпня 2024 року № 3909-IX) [215].

МКС відрізняється від національних судів тим, що в його розпорядженні немає ні сил поліції, ні власних збройних сил. І хоча він видається дуже сильним інститутом, оскільки може виносити обвинувальні акти та переслідувати в кримінальному порядку осіб, підозрюваних у порушенні міжнародного кримінального права, у якій точці світу вони не перебували б, він не має права здійснювати акти судової влади, наприклад, заарештувати осіб, щодо яких винесено обвинувальний акт. Крім того, у процесі розслідування, судового розгляду та виконання судових рішень МКС змушений покладатися на співпрацю з державами щодо допомоги в розслідуванні, зборі доказів, виконанні арештів, передачі обвинувачених і виконанні судових рішень.

З метою створення нормативно-правового підґрунтя для здійснення співробітництва з МКС на належному рівні КПК України було доповнено розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Відповідно до ч. 2 ст. 617 КПК, співробітництво між Україною та МКС здійснюється в порядку, визначеному КПК і Римським статутом, з огляду на особливості, передбачені розділом IX-2 КПК. За слушним зауваженням М. І. Смирнова, під час співробітництва з МКС застосовують як норми розділу IX-2 КПК України, так і норми розділу IX КПК. Розділ IX КПК України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» регламентує загальні положення, порядок й особливості міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [233].

Розділ IX-2 КПК України передбачає такі форми співробітництва з МКС: 1) виконання МКС функцій на території України; 2) надання допомоги МКС шляхом проведення процесуальних дій на території України; 3) отримання допомоги від МКС шляхом проведення процесуальних дій; 4) тимчасова передача особи до МКС для проведення процесуальних дій; 5) передання кримінального провадження до МКС; 6) перейняти кримінального провадження від МКС щодо злочинів проти відправлення ним правосуддя; 7) затримання на

прохання МКС; 8) тимчасовий арешт на прохання МКС; 9) арешт і передача на прохання МКС; 10) тимчасове звільнення особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; 11) передача особи до МКС у спрощеному порядку; 12) організація передачі особи до МКС; 13) транзитне перевезення особи, яку передають до МКС; 14) виконання вироків і рішень МКС [19].

Інші форми співробітництва з МКС передбачені ст. 93 Римського статуту МКС, у якій визначено, що держави-учасниці відповідно до положень ч. 1 ст. 93 та згідно з процедурами, передбаченими їхнім національним законодавством, виконують прохання Суду про надання допомоги у зв'язку зі здійсненням розслідувань або кримінального переслідування шляхом:

- a) ідентифікації та встановлення місця перебування осіб чи предметів;
- b) отримання доказів, зокрема показань під присягою, і збирання доказів, зокрема думок експертів і висновків експертизи, необхідних Суду;
- c) допиту будь-якої особи, стосовно якої здійснюють розслідування або кримінальне переслідування;
- d) вручення документів, зокрема судових документів;
- e) сприяння добровільній явці осіб як свідків або експертів до Суду;
- f) тимчасової передачі осіб, відповідно до п. 7;
- g) проведення огляду місць або об'єктів, зокрема ексгумації та огляду поховань;
- h) проведення обшуків і накладення арешту;
- i) надання записів і документів, зокрема офіційних записів, документів;
- j) захисту потерпілих і свідків та збереження доказів;
- k) виявлення, відслідковування та заморожування або арешт доходів, майна й активів, а також знарядь злочинів з метою подальшої конфіскації без шкоди для прав *bona fide* третіх сторін;

надання будь-яких інших видів допомоги, не заборонених законодавством запитуваної держави, з метою сприяння здійсненню розслідування та кримінального переслідування за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду.

Найбільш проблематичною є ситуація, пов'язана з видачею ордера на арешт щодо глав держав, а також низка питань, що впливають із цього, які можуть бути зведені до таких: наявність імунітету в глав держави;

допустимість видачі ордера на арешт щодо них; юридичний обов'язок держав, главою яких є глава держави й інших держав, які не є учасниками Римського статуту, співпрацювати із Судом.

Слід зазначити, що позитивним аспектом регламентації процедури передачі особи Римським статутом МКС слід вважати те, що в ньому розмежовано поняття «екстрадиція» та «передача». Стаття 102 передбачає, що екстрадиція – доставляння особи однією державою в іншу згідно з положеннями міжнародного договору, конвенції чи актів національного законодавства; передача – доставляння особи державою до Суду відповідно до Статуту. Таке положення, яке роз'яснює використовувані терміни, має надзвичайно важливе значення для практики видачі осіб трибуналам [32]. Конституційний Суд України теж здійснив розмежування термінів «екстрадиція» та «передача» у своєму висновку у справі про відповідність Конституції України Римському статуту МКС. КСУ звернув увагу на те, що часто в разі загального використання цих термінів їх застосовують як синоніми, однак аналіз міжнародно-правових документів засвідчує, що в міжнародних відносинах «видача» (або «екстрадиція») і «передача» – не ідентичні. Якщо перше стосується співробітництва держав і видачі осіб однією державою іншій, то в другому випадку йдеться про видачу особи МКС [30].

Процесуальні основи передачі осіб у МКС визначено в п. 1 ст. 89 Римського статуту (передача осіб Суду): Суд може подати прохання про арешт і надання особи в його розпорядження разом з матеріалами, що підкріплюють це прохання, зазначеними в ст. 91, будь-якій державі, на території якої може перебувати ця особа, і звертається до цієї держави з проханням про співпрацю в провадженні арешту та надання такої особи в її розпорядження.

Направлення прохань до держави про передачу особи ст. 91 Римського статуту поділяє на два випадки: перший – про арешт і надання в розпорядження Суду особи, щодо якої Палата попереднього провадження видала ордер на арешт; другий – про арешт і надання в розпорядження Суду особи, яка вже визнана винною.

У першому випадку прохання містить або підкріплюється: інформацією з описом розшукуваної особи, достатньою для встановлення цієї особи, та інформацією щодо ймовірного місцеперебування цієї особи; копією ордеру на арешт; такими документами, заявами або інформацією, які можуть бути необхідними в запитуваній державі для виконання процедури надання в розпорядження, за винятком того, що ці вимоги не повинні бути більш обтяжливими, ніж ті, що застосовують щодо прохань про видачу відповідно до договорів або інших угод між запитуваною державою та іншими державами, і мають бути, якщо це можливо, менш обтяжливими, з огляду на особливий характер Суду.

У другому випадку – копією будь-якого ордеру на арешт цієї особи; копією судового рішення про визнання винним; інформацією, що засвідчує, що особа, яку розшукують, є саме тією особою, про яку йдеться в судовому рішенні про визнання винною; а якщо розшукуваній особі винесено вирок, копією вироку та, у разі винесення вироку у вигляді позбавлення волі, заявою про те, який термін покарання вже відбуто та який термін ще залишається відбутися.

Необхідно мати на увазі, що як альтернатива запиту ордеру на арешт прокурор Суду може звернутися до Палати попереднього провадження з проханням видати наказ про явку цієї особи. Якщо Палата задовольняє прохання, наказ про явку вручають безпосередньо цій особі. У такому випадку процес співробітництва продовжується, але питання про передачу осіб не виникають.

О. О. Чубінідзе критично зазначає, що згідно з принципом універсальної юрисдикції будь-яка держава має юрисдикцію для суду над обвинуваченим у вчиненні міжнародного злочину. Держава місця тримання під вартою приймає рішення про переслідування обвинуваченого самостійно або про передачу його МКС, реалізуючи своє право й одночасно обов'язок щодо кримінального переслідування обвинуваченого як альтернативу його видачі іншій державі. У зв'язку з цим і з огляду на принцип доповнюваності, нелогічним видається

повне ігнорування позиції держави місця тримання під вартою – держави, яка посідає ключове місце в здійсненні Судом юрисдикції [281].

За деяких обставин під час вирішення питань передачі осіб державі-учасниці необхідно проконсультуватися з МКС: коли особа, яку розшукують для надання в розпорядження, звертається з протестом до національного суду на основі принципу *non bis in idem* (жодна особа не може бути засуджена двічі за один і той самий злочин), щодо злочину, у зв'язку з яким ця особа була визнана винуватою (п. 2 ст. 89); якщо розшукувана особа є об'єктом судового переслідування або відбуває покарання в державі, яку запитують, за злочин, інше ніж те, у зв'язку з яким порушено клопотання про надання в розпорядження Суду (п. 4 ст. 89), тощо.

Держави-учасниці визначають орган державної влади, який міг би отримати запити щодо співробітництва (Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ тощо). Ідеться про органи, наділені відповідними повноваженнями для розгляду таких запитів.

Після початку розслідування за фактами вчинення міжнародних злочинів Палата попереднього провадження на запит прокурора Суду видає ордер на арешт, попередньо переконавшись, що для цього є достатні підстави. Суд може передати прохання про арешт і передачу особи разом з матеріалами, що підкріплюють це прохання, будь-якій державі, на території якої може перебувати ця особа, і звертається до цієї держави з проханням про співпрацю у виконанні арешту й передачу такої особи [101].

Прохання про арешт і передачу певної особи надсилають письмово. У невідкладних випадках прохання можуть надсилати будь-яким засобом, здатним забезпечити доставляння письмового повідомлення, за умови підтвердження цього прохання дипломатичними або іншими відповідними каналами, які можуть бути визначені кожною державою-учасницею під час ратифікації або прийняття Статуту Суду [26]. Коли це доцільно, прохання МКС про передачу можуть надсилати через Інтерпол і будь-яку іншу відповідну регіональну організацію.

Ордер на арешт видають палати досудового провадження. Національна влада повинна його виконувати, застосовуючи національні процедури, але Статут враховує мінімум вимог щодо цих процедур [38]. Під час співробітництва з МКС необхідно мати на увазі, що санкцію на арешт дають з боку МКС і держава має визнати ордер на арешт, який видав МКС. Компетентний орган держави не може розглядати питання про те, чи видано ордер на арешт належно. Отримавши прохання про попередній арешт або про арешт і передачу особи Суду, держава – учасниця Статуту зобов'язана негайно вжити заходів для виконання прохання відповідно до своїх законів.

Запитувана держава негайно інформує секретаря про готовність особи, яку вимагає Суд, до передачі. Особу передають Суду в строки і в порядку, погоджені владою запитуваної держави із секретарем Суду. Якщо умови не дозволяють зробити передачу особи у встановлений термін, влада запитуваної держави та секретар погоджують новий строк і порядок для передачі цієї особи. Секретар підтримує контакти з владою відповідної держави у зв'язку з процедурами передачі осіб.

Загальновідомо, що конституції різних держав для високопосадовців передбачають привілеї та імунітети [245]. Імунітет захищає від кримінального переслідування, є також значна кількість положень про імунітети в межах міжнародного права [244].

Стаття 98 («Співпраця щодо відмови від імунітету та згоди на передачу») у ч. 2 передбачає, що «Суд не повинен звертатися з проханням про передачу, яка вимагала б від запитуваної держави дій, не сумісних з її зобов'язаннями за міжнародними угодами, відповідно до яких для передачі будь-якої особи вимагається отримання згоди направляючої держави, у справі отримання згоди на передачу» імунітет діє щодо державної чи дипломатичної особи. Щодо високопосадовців, стосовно яких надійшло прохання про передачу до суду, держава самостійно вирішує питання про позбавлення імунітету. Відмова держави-учасниці в позбавленні особи імунітету та передачі її до МКС серйозно впливає на подальшу співпрацю із Судом.

17 березня 2023 року Палата попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт двох осіб у зв'язку із ситуацією в Україні: Володимира Путіна та Марії Львової-Белової [380]. МЗС Росії заявили, що рішення МКС не мають для РФ жодного значення, адже з правового погляду РФ не є учасницею Римського статуту й не зобов'язана дотримуватися рішень МКС [24].

Зазначимо, що злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС, належать до категорії найсерйозніших міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів. Відповідно до ст. 8 Римського статуту, до воєнних злочинів належать «серйозні порушення Женевських конвенцій» від 12 серпня 1949 року. Тому тісним є зв'язок у контексті визначення воєнних злочинів між Римським статутом і Женевськими конвенціями 1949 року. Водночас 196 держав ратифікували Женевські конвенції 1949 року, 59 підписали їх [345], що, безперечно, зробило їх частиною звичайного міжнародного права. Стаття 1, спільна для цих конвенцій, і відповідна їй стаття 1 Протоколу I до них встановлюють зобов'язання дотримуватися та забезпечувати дотримання МГП: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються за будь-яких обставин дотримуватися і змушувати дотримуватися цієї Конвенції» [78] (у Протоколі I це зобов'язання сформульовано так: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються дотримуватися цього Протоколу та забезпечувати його дотримання за будь-яких обставин»). Отже, відповідно до цього положення договірні держави мають не лише дотримуватися, а й забезпечувати дотримання Женевських конвенцій та Протоколу I.

Оскільки це положення засвідчує особливий характер правової системи МГП, де немає зобов'язань, що набирають чинності на основі взаємності, воно означає, що держави, які не є учасниками Статуту, повинні співпрацювати з МКС.

Якщо положення міжнародного права, що мають на увазі взаємність, є обов'язковими для дотримання кожною державою-учасницею, лише коли свої зобов'язання виконують інші сторони-учасниці, то абсолютний характер

стандартів МГП означає, що вони є зобов'язаннями, які мають бути прийняті стосовно до всієї міжнародної спільноти, і кожен член міжнародної спільноти має право вимагати виконання цих норм.

Міжнародний суд ухвалив у своєму рішенні від 27 червня 1986 року у справі про Нікарагуа, що уряд Сполучених Штатів має зобов'язання в силу положення статті 1 Женевських конвенцій «дотримуватися» Конвенції та навіть «примушувати дотримуватися» їх «за будь-яких обставин», оскільки таке зобов'язання впливає не тільки в конвенціях, а й із загальних принципів гуманітарного права, які знайшли конкретний вияв у Конвенціях» [357].

Загальна ст. 1 ґрунтується на звичайному праві та проголошує, що кожна держава незалежно від того, чи ратифікувала вона договір, має зобов'язання, яке мають виконувати. Керуючись саме цією теоретичною базою, Міжнародний суд заявив: «Сполучені Штати мають зобов'язання не заохочувати осіб чи групи осіб, які беруть участь у конфлікті в Нікарагуа, діяти, порушуючи положення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій». Оскільки Сполучені Штати поширювали керівництва щодо ведення воєнних дій серед нікарагуанських антиурядових сил (контрас), заохочуючи їх до дій, які суперечили загальним принципам МГП, вони, очевидно, порушили своє зобов'язання не заохочувати порушення гуманітарного права, тому що обов'язок дотримуватися та забезпечувати дотримання МГП є подвійним зобов'язанням, покладеним на всі держави. «Дотримуватися» означає, що держави повинні докладати всіх зусиль для того, щоб забезпечити дотримання норм міжнародного гуманітарного права своїми організаціями та всіма іншими, які перебувають у сфері їхньої юрисдикції. «Забезпечити дотримання» означає, що всі держави, незалежно від того, чи є вони сторонами в конфлікті, повинні зробити всі можливі кроки для того, щоб норми МГП дотримувалися всіх осіб і, зокрема, сторін у цьому конфлікті [356].

Положення загальної ст. 1 про забезпечення дотримання означає, що держави можуть уживати заходів у разі порушень норм МГП. Такого висновку можна дійти на підставі ст. 89 Додаткового протоколу I, у якій йдеться, що: «У

разі серйозних порушень конвенцій або цього Протоколу Високі Договірні Сторони зобов'язуються вживати заходів як спільно, так й індивідуально у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй та відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй» [372]. Тому сфера застосування цієї статті доволі широка: вона не тільки сприяє реалізації норм МГП, а й вимагає реакції на поведінку, що порушує МГП. Оскільки така реакція повинна ґрунтуватися на співпраці з Організацією Об'єднаних Націй та за повного дотримання Статуту ООН, зобов'язання вжити заходів є, очевидно, у край важливим і дозволяє третім державам вдаватися до відповідних дій, стаття логічно передбачає зобов'язання співпрацювати, коли необхідним є судове переслідування за серйозні порушення Женевських конвенцій.

Водночас Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року в ст. 31 закріплює імунітет дипломатичного агента від кримінальної юрисдикції держави перебування [394]. У п. 2 ст. 21 Конвенції про спеціальні місії від 8 грудня 1969 року йдеться про привілеї та імунітети глав урядів, міністрів закордонних справ й інших осіб високого рангу, які беруть участь у спеціальній місії держави, що надсилає, якими вони користуються в державі, що приймає, або в третій державі [114]. По-перше, у жодній з названих конвенцій не йдеться про імунітет глави держави. По-друге, навіть якщо підвести під формулювання «інші особи високого рангу» главу держави, то й у цьому випадку його наділяють імунітетом лише в державі, що приймає, або в третій державі в межах спеціальної місії. Ми ж говоримо про вчинення міжнародних злочинів у державі не свого громадянства та здійснення кримінальної юрисдикції судового органу, а не окремої держави. По-третє, у преамбулах обох конвенцій стверджується, що імунітети надають не для особистих вигод, а для ефективного виконання покладених на посадових осіб функцій, що дає змогу говорити про функціональний характер імунітетів, що надають. По-четверте, практика судових розглядів щодо глав держав не є чимось новим для окремих органів міжнародного кримінального правосуддя. Як приклад можна зазначити про судовий процес у Міжнародному трибуналі

для колишньої Югославії щодо президента Югославії Слободана Мілошевича, якому 1999 року було пред'явлено обвинувачення [382], а також видачу ордера на арешт для голови Ліберії Чарльза Тейлора 2003 року, з метою проведення щодо нього судового розгляду [387].

Наприклад, у справі «Демократична Республіка Конго проти Бельгії» Міжнародний суд дійшов висновку про те, що, видавши та розіславши через міжнародні канали ордер на арешт щодо міністра закордонних справ Конго Абдулая Йеродіа Ндомбасі, Бельгія порушила норму звичайного міжнародного права, що стосується абсолютної недоторканності й імунітету від кримінальної юрисдикції міністра закордонних справ [293], попри те, що його обвинувачували у вчиненні воєнних злочинів і злочинів проти людяності. На думку Міжнародного суду, у міжнародному праві міцно утвердилося положення, згідно з яким деякі посадові особи, такі як глава держави, глава уряду й міністр закордонних справ (на кшталт дипломатичних агентів і консульських посадових осіб) користуються в інших державах імунітетами як від цивільної, так і кримінальної юрисдикції [293]. Насамперед слід зазначити, що в цьому випадку йдеться про імунітет від кримінальної юрисдикції іншої держави. Крім того, Міжнародний суд у цій справі зробив виняток із цього положення, зазначивши, що наявність імунітетів, якими користується відповідно до міжнародного права міністр закордонних справ, не є перешкодою для його переслідування за певних обставин. Як одну з таких обставин він згадує випадки притягнення до кримінальної відповідальності в міжнародних кримінальних судах, які мають відповідну юрисдикцію [293].

Крім того, у справі президента Судану Омара Хасана Аль-Башира [288] юрисдикція МКС не викликає сумнівів, оскільки вона впливає зі ст. 13 Римського статуту, що передбачає можливість здійснення Судом юрисдикції в разі передачі ситуації РБ ООН. Отже, поділяючи позицію професора міжнародного кримінального права університету Флоренції та університету Женеви П. Гаети, можна дійти висновку, що норми звичайного міжнародного

права про персональні імунітети глав держав не застосовують у разі здійснення кримінальної юрисдикції МКС.

З огляду на те, що президент рф В. Путін не має імунітету від кримінальної юрисдикції, а можливість здійснення МКС юрисдикції щодо ситуацій, переданих Радою Безпеки ООН, впливає з постанов Римського статуту й цілком узгоджується з нормами Статуту ООН, можна стверджувати, що видача ордера на його арешт є правомірною. Однак відкритим залишається питання про наявність юридичного зобов'язання в росії та держав, які не є учасниками Римського статуту, співпрацювати з МКС у справі затримання та передачі президента Путіна в разі його перебування на їх території. Для відповіді на це питання насамперед доцільно проаналізувати резолюцію РБ ООН, на підставі якої було передано ситуацію Прокурору МКС.

Попри те, що правові зобов'язання створюються на основі принципу необхідності «забезпечити дотримання» і «за будь-яких обставин», з чотирьох Женевських конвенцій все ж таки не цілком зрозуміло, які кроки мають зробити держави та які для цього передбачено процедури. Однак одним із завдань установи МКС є судове переслідування за серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року. Держави, які не є учасниками Статуту, але є учасниками Женевських конвенцій, зобов'язані «примушувати дотримуватися» їх «за будь-яких обставин»; це охоплює розширене зобов'язання співпрацювати з МКС. У будь-якому випадку обов'язок співробітництва слід тлумачити як вимогу, звернуту до держав, які не є учасниками Статуту, принаймні докласти зусиль, щоб не блокувати дії МКС щодо покарання за порушення Женевських конвенцій або запобігання таким порушенням.

Дотримання норм про імунітет не означає, що особа, яка вчинила злочин, не може бути притягнута до відповідальності. Це призвело б до порушення принципу невідворотності покарання, що є одним з основних принципів міжнародного кримінального права. Держави постають перед проблемами конфлікту зобов'язань про імунітети, що впливають зі звичайних і договірних норм міжнародного права. Глави держав, які не є учасниками Римського

статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом доти, доки їхні держави не вживуть інших заходів для позбавлення їх імунітету. Міжнародні злочини можуть вчиняти як держави, так і фізичні та юридичні особи. МКС притягує до відповідальності лише фізичних осіб. Однак необхідно зазначити, що МКС, як й інші міжнародні судові установи (наприклад, Міжнародний трибунал з колишньої Югославії притягнув до відповідальності колишнього президента Сербії та Союзної Республіки Югославія Слободана Мілошевича, Міжнародний трибунал з Руанди – в. о. президента Руанди та Прем'єр-міністра Руанди, Спеціальний суд із Сьєрра-Леоне – колишнього президента Ліберії Чарльза Тейлора), у своїх рішеннях і вироках не обмежується лише покаранням фізичних осіб. Притягуючи до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів конкретних фізичних осіб, які одночасно є й посадовими особами відповідної держави (ст. 27 Статуту закріпила принцип неприпустимості посилення на посадове становище особи), він тим самим опосередковано дає оцінку діяльності цієї держави, оскільки зазначені особи уособлюють державу.

Отже, хоча Міжнародний кримінальний суд на підставі свого Статуту має право притягувати до міжнародної кримінально-правової відповідальності лише фізичних осіб, здійснений аналіз положень Статуту та практики Міжнародного кримінального суду дає підстави дійти принципово важливого висновку про те, що, обвинувачуючи вищих посадових осіб держави у вчиненні міжнародних злочинів і виносячи щодо цих осіб обвинувальні вироки, МКС тим самим опосередковано дає негативну міжнародно-правову оцінку як офіційним органам, так і самій державі, які допустили неправомірні дії своїх представників.

Під час співробітництва з МКС постають питання й щодо тимчасової передачі осіб до МКС. По-перше, особу, яку утримують під вартою або яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі в державі, тимчасово передають для проведення слідчих дій – впізнання, проведення допиту тощо. Мета цієї передачі – отримання доказів. Такі положення передбачено і в національному законодавстві. Зокрема, ст. 625 КПК України містить положення, що Особу, яку

тримають під вартою або яка відбуває покарання у виді позбавлення волі на території України, може бути тимчасово передано на прохання Міжнародного кримінального суду для давання показань або участі в інших процесуальних діях під час розгляду справи Міжнародним кримінальним судом, причому така передача можлива лише за наявності письмової згоди такої особи. Центральний орган України до прийняття рішення про тимчасову передачу особи узгоджує з Міжнародним кримінальним судом строк та інші умови такої передачі. Під час узгодження умов тимчасової передачі враховують строки тримання особи під вартою або призначеного їй покарання у виді позбавлення волі, а також вимоги глави 18 КПК України [136]. Під час тимчасової передачі особа може бути передана суду за умови дотримання певних умов, а саме: якщо особа дає свою усвідомлену згоду на таку передачу, а запитувана держава не заперечує проти передачі з дотриманням таких умов, які влаштовують і цю державу, і суд. Положення про прийнятність тимчасової передачі з іноземної держави до МКС потребує уточнення. Зокрема, теоретично можлива тимчасова передача осіб у МКС у разі, якщо передача ускладнена проблемами (за наявності підстав для відтермінування та інших, вирішення яких потребує тривалого часу). Видається доцільним під час проведення розслідування та пред'явлення обвинувачення тимчасово передати особу до Суду, якщо МКС дає гарантію після досягнення цієї мети передати особу в державу для подальшого розв'язання проблеми.

Також слід зауважити, що Римський статут забезпечує потерпілим від міжнародних злочинів одну з найбільш передових схем їх участі в розгляді та відшкодуванні завданих їм збитків. Потерпілі, які бажають брати участь у судовому розгляді, повинні спершу подати письмову заяву секретареві МКС, який надсилає його відповідній палаті (п. 1 правила 89 процедур доказування) [342]. У цій заяві потерпілому необхідно описати, як він постраждав від злочину і хто, на його думку, є злочинцем (Регламент Суду від 26 травня 2004 року, п. 2 (с), (d) положення 86) [365]. У кожному випадку палата оцінює, чи відповідає заявник критеріям потерпілого відповідно до правила 85 Правил процедури та доказування (п. 2 правила 89 процедур

доказування) [342]. Пункт 3 ст. 68 Римського статуту надає потерпілим право подати свої «думки та побоювання» до суду, коли їх «особисті інтереси (...) виявляються порушеними». Потерпілими, згідно з правилом 85 Правил процедури та доказування, визнаються «фізичні особи, яким завдано шкоди внаслідок вчинення будь-якого злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду» або «організації чи установи, які зазнали безпосередніх збитків, заподіяних якомусь виду їхнього майна». Однак це правило не поширюється на некомерційні організації. Попри те, що використання терміна «потерпілий», здавалося б, безпосередньо вказує на заподіяння особі шкоди злочином, що підпадає під юрисдикцію МКС, рішення про те, чи справді відповідну особу можна визнати як «потерпілого» для участі в судочинстві та відшкодування шкоди, що приймає відповідна палата [187]. Якщо палата визнає, що порушено «особисті інтереси» потерпілих, вона може вважати за доцільне дозволити їм «представити свої думки та побоювання» в процесі судового розгляду [221]. На практиці участь означає, що законний представник потерпілого правомочний бути присутнім під час розгляду та брати в ньому участь; робити вступні та заключні заяви; за дозволом Суду здійснювати допит свідка чи експерта, які дають показання в Суді, або обвинуваченого; за дозволом Суду свідчити чи подавати докази. Проте ступінь, у якому потерпілі можуть бути залучені до певного процесу в МКС, занходить на стадії розроблення в судовій практиці Суду (правило 91 Правил процедури та доказування).

Чинний КПК України не містить положень щодо роз'яснення такого права потерпілому. Тому з метою забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів щодо участі їх у процесуальних діях під час судового розгляду в МКС необхідно п. 13-1 ч. 1 ст. 56 КПК доповнити приписом щодо наявності в потерпілого такого процесуального права. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити частину 1 ст. 56 КПК України частиною 13-1, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 56. Права потерпілого

1. Протягом кримінального провадження потерпілий має право:

13-1) подавати через Офіс Генерального прокурора письмові заяви секретарю Міжнародного кримінального суду про участь у судовому розгляді в разі завдання шкоди внаслідок вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду».

Слід констатувати, що еволюція міжнародного кримінального права тісно пов'язана зі створенням і розвитком міжнародної системи кримінального правосуддя. Основна мета цієї галузі права – регулювати й забезпечувати індивідуальну кримінальну відповідальність за порушення правил, що мають основне значення для міжнародної спільноти, за вчинення міжнародних злочинів, а також накладати на держави зобов'язання щодо запобігання та припинення таких злочинів. Компетенція МКС полягає в притягненні до відповідальності винних осіб за вчинення ними тяжких міжнародних злочинів. Злочини, що розглядає МКС: злочини геноциду, воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини агресії. Отже, МКС, незалежний судовий орган, який володіє універсальною юрисдикцією, має стримувальний ефект і в майбутньому може позбавити незліченну кількість людей від жаху й страждань, які можуть спричинити такі злочини. Також слід зазначити, що брак дієвих засобів притягнення до кримінальної відповідальності, наприклад, вищих посадових осіб держав, негативно впливає на функціонування країн, забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина. Реальна ж можливість кримінального переслідування буде важливим стримувальним фактором щодо радикалізованих осіб, представників влади держав, змушувати їх зважати на національне законодавство країн і міжнародне кримінальне право.

Висновки до розділу 3

1. На основі комплексного опрацювання наукових джерел і положень Римського статуту визначено, що юрисдикція МКС поділяється на предметну (обмежується найбільш серйозними злочинами, такими як злочини геноциду,

спрямовані проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії), персональну (поширюється на осіб, які досягли 18-річного віку на момент вчинення злочину), часову (поширюється лише на злочини, вчинені після набрання чинності Римським статутом) та територіальну (поширюється не лише на держав – учасниць Римського статуту, а й на осіб, які вчинили злочини на території цих держав, навіть якщо вони є громадянами держави, яка не є учасницею Статуту).

Констатовано, що компліментарність є фундаментальним принципом, на якому базується кореляція правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту. У разі збігу юрисдикцій між органом національної юстиції та МКС перший з них має пріоритет. МКС не ставить за мету замінювати національні суди, а діє лише тоді, коли вони не можуть забезпечити реалізацію своїх повноважень. Принцип компліментарності може розглядатися як механізм, що надає МКС додаткові повноваження, а не обмежує його можливості.

Проблемою визнано врегулювання питання щодо суперечностей норм Римського статуту та норм конституційного права держав, які його підписали, а саме: 1) МКС доповнює національні системи кримінального правосуддя (ст. 1 Статуту), формування та правове регулювання діяльності яких належить до виключної компетенції суверенних держав; 2) ст. 20 Статуту допускає виключення з принципу «*ne bis in idem*» (не можна судити двічі за те саме), що суперечить конституційним нормам значної кількості держав (зокрема, ст. 61 Конституції України, яка не допускає жодних винятків з такого правила); 3) конституції більшості країн світу закріплюють імунітет від кримінального переслідування глав держав (зокрема, ч. 1 ст. 105 Конституції України передбачено, що Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень), а ст. 27 Статуту встановлено, що «імунітети чи спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи, чи то згідно з національним чи міжнародним правом, не повинні перешкоджати здійсненню судом його юрисдикції щодо такої особи»;

4) більшість країн на конституційному рівні закріпили неприпустимість видачі своїх громадян реалізації кримінального переслідування, а ст. 59 та 89 Статуту накладають на держави обов'язок передавати суду своїх громадян;

5) конституції багатьох країн закріплюють право підсудного на розгляд справи судом присяжних, що не передбачено Статутом.

2. Досліджено реалізацію окремих положень Римського статуту в умовах міжнародного співробітництва з МКС, зокрема можливі юридичні колізії між національним законодавством і положеннями Римського статуту, що регулюють питання видачі ордера на арешт щодо діючих глав держав; можливість відмови в співробітництві з МКС з боку держав, які не є учасниками Римського статуту, що може призвести до затримок та ускладнень у судових процесах.

Проаналізовано співвідношення ст. 8 Римського статуту та Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо визначення воєнних злочинів. Наголошено, що ст. 1 загальна для Женевських конвенцій та відповідна їй ст. 1 Протоколу I до них встановлюють зобов'язання Договірних Сторін не лише дотримуватися, а й забезпечувати дотримання Женевських конвенцій та Протоколу I, що передбачає розширене зобов'язання співпрацювати з МКС.

З огляду на значення імунітетів, якими користуються відповідно до міжнародного права державні чи дипломатичні особи, та з урахуванням положень, що впливають зі ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року, п. 2 ст. 21 Конвенції про спеціальні місії від 8 грудня 1969 року, визначено, що норми звичайного міжнародного права про персональні імунітети діючих глав держав не застосовуються в разі здійснення кримінальної юрисдикції МКС. Проте наразі відсутні ефективні засоби притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держав, навіть за вчинення ними найбільш тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, які передбачені звичайними та договірними нормами міжнародного права. Глави держав, які не є учасниками Римського статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом

доти, доки їхні держави не приймуть інших заходів для позбавлення їх імунітету.

Доведено, що положення Римського статуту забезпечують потерпілим від міжнародних злочинів одну з найбільш прогресивних моделей участі в кримінальному процесі та механізм відшкодування завданої шкоди. Водночас чинний КПК України не містить спеціальних норм, які б гарантували потерпілому роз'яснення права на таку участь. У зв'язку з цим, з метою належного забезпечення процесуальних прав потерпілих від воєнних злочинів у контексті їх залучення до участі в процесуальних діях під час судового розгляду в МКС запропоновано доповнити ч. 1 ст. 56 КПК України пунктом 13-1, яким передбачити право потерпілого на роз'яснення та реалізацію зазначеного процесуального права.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено результати, що спрямовані на розв'язання комплексу теоретичних, правових і прикладних проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні з розробленням науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема:

1. На підставі аналізу монографічних досліджень виокремлено низку проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: по-перше, відсутність чітких критеріїв у визначенні видів і змісту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що призводить до різного тлумачення сутності й механізму такого співробітництва, а отже, ускладнює його виконання; по-друге, існування різних підходів щодо визначення юридичної сили доказів, отриманих у межах угод (меморандумів) про взаємну допомогу.

Зазначено, що міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні – це заснована на нормах міжнародного та національного кримінального процесуального законодавства або на принципі взаємності взаємодія уповноважених органів та посадових осіб різних держав і міжнародних організацій щодо надання один одному процесуальної допомоги в межах кримінального провадження. Воно складається з таких основних форм (видів): 1) направлення та виконання міжнародних запитів щодо надання правової допомоги; 2) видача особи для кримінального переслідування чи виконання вироку (екстрадиція); 3) перейняття кримінального провадження; 4) передача особи, засудженої до позбавлення волі для відбування покарання в державі, громадянином якої вона є; 5) визнання та виконання вироків судів іноземних держав; 6) передача засуджених осіб; 7) співробітництво з МКС.

2. Доведено, що в межах механізму правового регулювання міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні здійснюється в таких правових

формах: 1) шляхом укладання двосторонніх та багатосторонніх угод і договорів щодо надання правової допомоги в кримінальному провадженні або на основі принципу взаємності, згідно з яким уповноважений центральний орган видає письмове зобов'язання стосовно того, що в майбутньому держава зобов'язується здійснювати певні процесуальні дії (Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1959 р.; Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р.; Конвенція про передачу засуджених осіб, 1983 р.; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, 1972 р. тощо); 2) шляхом участі України в міжнародних організаціях, які займаються питаннями боротьби зі злочинністю (Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 р.; Рамкова угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility); 3) шляхом укладання угод з окремими державами або міжнародними організаціями або участі в багатосторонніх конвенціях, спрямованих на спільну діяльність у боротьбі зі злочинністю та на оптимізацію розслідування злочинів (Конвенція Ради Європи про пошук, відмивання, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом, 2005 р.; Конвенція про припинення та попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, 2004 р.; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р. тощо).

Визначено, що принцип взаємності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в письмовому зобов'язанні уповноважених на те державних органів України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій. З метою належної законодавчої регламентації міжнародного співробітництва в

кримінальному провадженні запропоновано доповнити ст. 541 КПК України пунктом 11 «Принцип взаємності».

3. З'ясовано, що суб'єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є компетентні органи держав, а також міжнародні правоохоронні організації (їх органи чи установи) (ООН, Інтерпол, Європол, OLAF тощо), які відповідно до положень міжнародних договорів, міжвідомчих міжнародних договорів України, кримінального процесуального кодексу України та законів України уповноважені здійснювати кримінальне провадження в межах своїх повноважень. З огляду на зазначене, запропоновано: а) ч. 1 ст. 541 КПК України викласти в такій редакції: «4) запитуюча сторона – держава, компетентний орган якої звертається із запитом, або міжнародна судова установа, або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа), уповноважені здійснювати кримінальне провадження»; «5) запитувана сторона – держава, до компетентного органу якої направляється запит, або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа), уповноважені здійснювати кримінальне провадження»; б) ст. 542 КПК України «Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» доповнити ч. 2 такого змісту: «2. Положення цього Кодексу щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з іншими державами, їх компетентними органами застосовуються також у відносинах з міжнародними правоохоронними організаціями (їх уповноваженими органами чи установами) під час здійснення ними кримінального провадження, а також з міжнародними судовими установами»; в) ст. 543 КПК України «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» викласти в такій редакції: «1. Порядок направлення запиту до іншої держави, міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи), порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи, або міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи) про таку допомогу і порядок виконання такого запиту

визначаються цим Кодексом і чинними міжнародними договорами України»; г) доповнити ст. 3 КПК України («Визначення основних термінів Кодексу») пунктом 16.3 такого змісту: «Міжнародна правоохоронна організація (її органу чи установи) – об'єднання суверенних держав міжурядового характеру, засноване на підставі міждержавних договорів або іншим шляхом, створене на основі міждержавної угоди (статуту, меморандуму або іншого установчого документа), що має постійні органи, наділені міжнародною правосуб'єктністю та здійснює з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права діяльність із забезпечення правового захисту особи, суспільства, держави та світової спільноти від кримінальних правопорушень. До міжнародних правоохоронних організацій належать міжнародні організації щодо співробітництва між правоохоронними органами та органи міжнародного кримінального правосуддя».

4. Взаємну правову допомогу під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні визначено як вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права та міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитованої держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться в запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС.

Аргументовано, що допустимість доказів, отриманих під час надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, визначається неухильним дотриманням сукупності обов'язкових процедур та умов міжнародних договорів, загальновизнаних норм і правил міжнародного права, законів України, дотриманням законодавства під час виконання запиту, а також

дотриманням встановленого порядку направлення та оформлення запитів. Зауважено, що відомості, встановлені в процесі виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, стають доказами лише тоді, коли будуть перевірені, досліджені та оцінені щодо їх належності й допустимості.

5. Встановлено, що інститут видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: 1) є комплексним правовим явищем, оскільки включає міжнародну та внутрішньодержавну правові системи, що взаємодіють між собою та доповнюють одна одну; 2) заснований на принципах і нормах міжнародного й національного права та становить процедуру видачі особи, яка є підозрюваною у вчиненні злочину або засудженою, для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку державою, на території якої знаходиться така особа, державі, на території якої було вчинено злочин, а також державі, громадянином якої є така особа. Причому процедурі передачі передують розшук, затримання та арешт цієї особи; 3) урегульований міжнародними договорами та внутрішньодержавним законодавством і використовується в тій частині, яку держави-учасниці вважають для себе прийнятною та необхідною для боротьби з міжнародними й національними злочинами. Водночас держава має право відмовити у видачі за наявності відповідних умов; 4) застосовується державами, що співпрацюють, для притягнення осіб до кримінальної відповідальності, які вчинили злочини, або для застосування до таких осіб покарання, призначеного судом; 5) поширюється лише на суб'єктів, що підлягають видачі: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, якими можуть бути лише фізичні особи.

Залежно від змісту національного кримінального процесуального законодавства та міжнародних договорів запропоновано такі види видачі (екстрадиції) осіб: 1) за призначенням видачі особи: а) видача підозрюваного для виконання завдань кримінального провадження; б) видача засудженого для виконання вироку; 2) залежно від спрямованості видачі з позиції конкретної

держави: а) видача особи, яка перебуває на території України; б) видача особи, яка перебуває на території іноземної держави; 3) залежно від правової основи видачі осіб: а) на основі міжнародних договорів; б) на основі принципу взаємності; 4) залежно від процесу видачі осіб: а) остаточна видача; б) тимчасова видача осіб; 5) за порядком видачі осіб з урахуванням сучасних тенденцій у цій сфері: а) традиційний порядок видачі осіб; б) спрощений порядок видачі осіб.

Констатовано, що принципи видачі – це основні засади, визнані міжнародним співтовариством і національним законодавством, які визначають основні риси цієї процедури. Принципи видачі осіб пов'язані з підставами відмовитися від видачі осіб. До таких принципів належать: принцип захисту прав людини, принцип взаємної поваги держав, принцип захисту суверенітету держав, принцип подвійної підсудності, принцип невідворотності покарання, принцип спеціалізації, принцип невидачі власних громадян і принцип *Non bis in idem* (не двічі за одне й те саме).

6. На підставі аналізу наукових джерел, національних і міжнародних нормативно правових актів визначено, що національне законодавство багатьох зарубіжних держав містить положення, які тим або іншим чином стосуються передачі кримінального переслідування (судочинства). Деякі держави регулюють цей інститут у загальних рисах та відносять його до обсягу надання правової допомоги в кримінальному провадженні, інші деталізують і виокремлюють його нарівні з іншими видами міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства (видача, правова допомога в кримінальних справах, визнання та виконання рішень закордонних судових органів).

У зв'язку з наявністю проблем практичного характеру щодо проведення досудового розслідування на території України в кримінальних провадженнях, перейнятих з іноземних держав, обґрунтовано необхідність у визнанні підставою для повернення такого кримінального провадження ініціатору звернення в разі невиконання всіх процесуальних дій, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної

відповідальності. Аналогічне положення запропоновано внести в чинний КПК України, зокрема доповнити ст. 599 КПК України положенням про необхідність вжиття заходів щодо проведення всіх процесуальних дій, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

7. На підставі системного аналізу чинних міжнародних договорів України встановлено, що на території України можуть визнаватись та виконуватись не лише вироки іноземного суду, а й інші судові рішення, винесені за результатами розгляду кримінального провадження: накази про покарання, ухвали (постанови). Це свідчить про невідповідність визначення в главі 46 КПК України групи рішень, що призводить до внутрішньої термінологічної неузгодженості КПК України з міжнародними договорами.

Передача засуджених – самостійний напрям міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, у межах якого на стадії виконання вироку відбувається передача засуджених до покарання у виді позбавлення волі для подальшого відбування покарання в державу їх громадянства з метою соціальної реабілітації.

Зазначено, що передача осіб як одна із форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в передачі осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання – виконання вироку. Видами передачі осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання до запитуваної держави; 2) передача осіб, які страждають на психічні розлади, для проведення примусового лікування; 3) передача осіб до МКС; 4) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, з міжнародного судового органу державі для відбування покарання. Передача осіб до МКС є одним з нових видів передачі осіб у межах міжнародного співробітництва. У процесі реалізації цього виду передачі осіб важливе значення мають норми Римського статуту та норми національного законодавства.

Передача засуджених відбувається за таких умов: 1) особа є громадянином іншої держави, вирок суду набрав законної сили та є остаточним; 2) діяння визнається злочином в обох державах; 3) термін відбування покарання ще не закінчився і становить не менше шести місяців позбавлення волі; 3) наявність згоди особи на передачу; 4) наявність згоди держави винесення вироку; 5) наявність гарантій виконання вироку з боку органів іноземної держави; 6) наявність гарантій забезпечення та поваги до прав засуджених; 7) відшкодування шкоди.

Спеціальними засадами передачі засуджених є: принцип згоди чи клопотання засудженого на передачу, виражені в письмовій формі; принцип забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених, що передаються, на різних етапах передачі; принцип взаємності; принцип «подвійного інкримінування»; принцип «подвійної карності»; принцип пропорційності покарання; принцип гуманізму.

На підставі комплексного аналізу норм міжнародного права визначено, що згода засудженого або його клопотання, виражене в письмовій формі, не завжди є обов'язковою умовою здійснення передачі, а його відсутність не завжди може бути підставою для відмови в передачі, що потребує коригування ч. 4 ст. 606 КПК України.

8. Компліментарність визнано фундаментальним принципом, на якому базується кореляція правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту. У разі збігу юрисдикцій між органом національної юстиції та МКС перший з них має пріоритет. МКС не ставить за мету замінювати національні суди, а діє лише тоді, коли вони не можуть забезпечити реалізацію своїх повноважень. Принцип компліментарності може розглядатися як механізм, що надає МКС додаткові повноваження, а не обмежує його можливості.

9. Компетенція МКС полягає в притягненні до відповідальності винних осіб за вчинення ними тяжких міжнародних злочинів. Злочини, що розглядає МКС: злочини геноциду, воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини агресії.

Визначено, що найбільш проблематичною є ситуація, пов'язана з кримінальним переслідуванням щодо діючих глав держав, а також низка питань, що впливають із цього, зокрема: наявність імунітету у діючих глав держави; допустимість видачі ордера на арешт щодо них МКС; юридичний обов'язок держав, главою яких є глава держави та інших держав, які не є учасниками Римського статуту, співпрацювати з МКС.

Відсутність ефективних засобів притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держав за вчинення ними міжнародних злочинів, які впливають із звичайних і договірних норм міжнародного права призводить до конфлікту зобов'язань щодо імунітетів від кримінального переслідування МКС. Глави держав, які не є учасниками Римського статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом доти, доки їхні держави не приймуть інших заходів для позбавлення їх імунітету.

Міжнародні злочини можуть вчинятись як державами, так і фізичними та юридичними особами. МКС притягує до відповідальності лише фізичних осіб. Водночас у своїх рішеннях та вироках МКС не обмежується лише покаранням фізичних осіб. Притягуючи до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів конкретних фізичних осіб, які одночасно є посадовими особами відповідної держави, суд опосередковано дає оцінку діяльності цієї держави, оскільки зазначені особи уособлюють собою державу. З огляду на зазначене, з метою забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів щодо участі їх у процесуальних діях під час судового розгляду в МКС, запропоновано доповнити ст. 56 КПК України ч. 13-1, виклавши її в такій редакції: *«13-1) подавати через Офіс Генерального прокурора письмові заяви секретарю Міжнародного кримінального суду про участь у судовому розгляді в разі завдання шкоди в результаті вчинення злочину, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду».*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 19 с.
2. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.
3. Атаманов О. М. Набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 83–94. URL: [https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2020_25\(3\)_83-94.pdf](https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2020_25(3)_83-94.pdf)
4. Ахтирська Н. М., Костюченко О. Ю. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т, 2023. 335 с.
5. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ : Логос, 2019. 576 с.
6. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження щодо корупційних правопорушень: суб'єкти та повноваження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Т. 3. Вип. 34. С. 67–70.
7. Бараннік Р. В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. № 2. 2017. С. 11–18.
8. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони* : матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52

9. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.

10. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика*: матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.

11. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку*: матеріали круглого столу до Міжнар. дня прав людини (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.

12. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>

13. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>

14. Бекетов О. О. Особливості визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб як форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. № 15. С. 287–294. URL: legalnovels.in.ua/journal/15_2021/38.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.36>

15. Бекетов О. О. Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 889–892.

URL: lsey.org.ua/10_2022/225.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/225>

16. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.

17. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 693–696. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>

18. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.

19. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>

20. Березняк В. С. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2009. 20 с. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/ard/2009/09bvspu.zip>.

21. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття «екстрадиція» у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 373–375.

22. Берзін П. С. Особливості передбачених кримінальним кодексом України ситуацій поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 103–115.

23. Беспалько І. Л., Вапнярчук В. В. Особливості процесу доказування в кримінальному процесі Сполучених Штатів Америки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 39–49.

24. Богданьок О. У МЗС Росії назвали «юридично нікчемним» рішення МКС щодо арешту Путіна. *Суспільне. Новини*. URL: <https://susplne.media/417579-u-mzs-rosii-nazvali-uridicno-nikcemnim-risenna-mks-sodo-arestu-putina/>

25. Бортницька В. В. Процесуальний порядок застосування спрощеного порядку видачі осіб з України та особливості затримання особи, яка перебуває у розшуку. *Актуальні проблеми оперативнорозшукової діяльності та використання спеціальної техніки* : тези доп. круглого столу, присвяч. «Тижню права» (6 грудня 2018 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2018. С. 139–143.

26. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві. Київ : Ліра-К, 2017. 292 с.

27. Визначення агресії : Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 груд. 1974 р. URL: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/29>

28. Виноградова О. І. Принцип міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. *Право України*. 1999. № 4. С. 90–94.

29. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 22 с.

30. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року № 3-в/2001. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 4. С. 35–44.

31. Вихрист С. М. Видача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2003. 18 с.

32. Волощук О. Т., Колесник В. Ю. Екстрадиція та передача осіб міжнародним кримінальним трибуналам і судам: проблеми розмежування. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-63-1.06>

33. Габлей Н. Г. Право засудженої особи на передачу для відбування покарання в державу свого громадянства. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 ч. 2. С. 96–101.
34. Гавриш Т. С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги у кримінальних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 21 с.
35. Гальчинський С. Як Україна співпрацює з Європолем та Євроюстом. *Юридична газета*. 2020. № 23. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhнародne-pravo-investiciyi/yak-ukrayina-spivprasyue-z-evropolom-ta-evroyustom.html>
36. Гнатовський М., Кучер О., Кориневич А. Міжнародний кримінальний суд: ефективність, функціонування та переваги для України. *Український часопис міжнародного права*. 2014. № 4. С. 98–107.
37. Гребенюк В. М. Договірні відносини України у сфері взаємодопомоги у кримінальних справах (теорія і практика) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ : НАУ ІДП ім. В. М. Корецького, 1997. 20 с.
38. Гринчак В. А., Земан І. В., Когутич І. І., Марін О. К. Міжнародне кримінальне право (співробітництво держав у протидії злочинності) : підручник. Харків : Право, 2019. 460 с.
39. Грищук Г. М. Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.08. Луцьк, 2017. 252 с.
40. Грошевий Ю. М., Тітко І. А. Допит у рамках міжнародного співробітництва: окремі аспекти. *Вибрані праці*. Харків, 2011. С. 486.
41. Деякі питання взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів (ЕСА) з питань виконання розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони,

та додатків до нього : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лип. 2021 р. № 702. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2021-п#Text>

42. Договір з Республікою Таджикистан про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 2 квіт. 2004 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762_022#Text

43. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних сімейних та кримінальних справах : міжнар. док. від 11 серп. 1978 р.

URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/mijdvost.html>

44. Договір між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : міжнар. док. від 23 трав. 1995 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_627#Text

45. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах :

міжнар. док. від 7 лип. 1993 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002#Text

46. Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання :

міжнар. док. від 1 берез. 2001 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/051_019#Text

47. Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах : міжнар. док. від 9 січ. 1995 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text

48. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : міжнар. док. від 10 листоп. 1994 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text

49. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : міжнар. док. від 24 трав. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text

50. Договір між Україною і Республікою Узбекистан про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах : міжнар. док. від 5 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_013#Text

51. Договір між Україною та Азербайджанською Республікою про передачу засуджених осіб про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 24 берез. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_002#Text

52. Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 1 черв. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818_001-21#Text

53. Договір між Україною та Аргентинською Республікою про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 6 серп. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/032_004-18#Text

54. Договір між Україною та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 8 квіт. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/434_030

55. Договір між Україною та Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 14 лют. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_006#Text

56. Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шри-Ланка про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 25 черв. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144_009#Text

57. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах : міжнар. док. від 15 лют. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_659#Text

58. Договір між Україною та Йорданським Хашимітським Королівством про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 27 листоп. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400_001-19#Text

59. Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про видачу правопорушників : міжнар. док. 11 трав. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364_027#Text

60. Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених осіб для відбування покарання : міжнар. док. від 21 лип. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_041#Text

61. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою, про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання : міжнар. док. від 12 листоп. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408_013#Text

62. Договір між Україною та Королівством Марокко про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 21 жовт. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504_004-19#Text

63. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах : *міжнар. док. від 22 листоп. 1995 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text

64. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : міжнар. док. від 3 жовт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_012#Text

65. Договір між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників : міжнар. док. від 3 жовт. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_011#Text

66. Договір між Україною та Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 17 верес. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_032#Text

67. Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах : міжнар. док. від 27 берез. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192_021#Text

68. Договір між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : міжнар. док. від 4 листоп. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591_007#Text

69. Договір між Україною та Республікою Таджикистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 2 квіт. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762_022#Text

70. Договір між Україною та Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 19 лют. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_005#Text

71. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 22 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019#Text

72. Договір між Україною та Туркменістаном про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання : міжнар. док. від 23 берез. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795_052#Text

73. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 2 груд. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_023#Text

74. Договірні-правові відносини між Україною та Фінляндією : міжнар. док. від 8 трав. 2020 р. URL: <https://finland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3264-dogovirno-pravovi-vidnosini>

75. Додатковий Протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 17 берез. 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_037#Text

76. Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : міжнар. док. від 15 жовт. 1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_034#Text

77. Додатковий протокол до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 18 груд. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_335#Text

78. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : міжнар. док. від 8 черв. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

79. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи : міжнар. док. від 28 січ. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text

80. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : міжнар. док. від 15 трав. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text

81. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 8 листоп. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text

82. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : міжнар. док. від 17 берез. 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_035#Text

83. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом : міжнар. док. від 27 січ. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text

84. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 20 квіт. 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text

85. Європейська конвенція про видачу правопорушників : міжнар. док. від 13 груд. 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

86. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків : міжнар. док. від 28 трав. 1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341#Text

87. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками : міжнар. док. від 30 листоп. 1964 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_007#Text

88. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах : міжнар. док. від 15 трав. 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text

89. Єдина конвенція про наркотичні засоби : міжнар. док. від 30 берез. 1961 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU61K02U?ed=1961_03_30

90. Завидняк І. Правове регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Юридичний вісник*. 2021. № 5. С. 100–106. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2021/14.pdf

91. Задоя К. П. Проблеми гармонізації та застосування положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 3. С. 56–73.

92. Запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Резолюція ООН від 9 груд. 1948 г. № A/RES/260(III). URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/260\(III\)](https://docs.un.org/en/A/RES/260(III))

93. Звіт НАБУ друге півріччя 2023 року. URL: <https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47192/zvit2023p.pdf>

94. Звіт про діяльність державного бюро розслідувань за 2023 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik.pdf>

95. Звіт про діяльність державного бюро розслідувань за 2024 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2024-rik.pdf>

96. Звіт про результати діяльності Національного антикорупційного бюро України за II півріччя 2024 року. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/48751/dodatky_za_ii_pivrichchia_2024_roku.pdf

97. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Судова статистика. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit

98. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2024 рік. Судова статистика. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024

99. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік. Судова статистика. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023

100. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік. Судова статистика. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

101. Зелінська Н. Правовий спадок Нюрнберга: до 65-річчя з дня оголошення вироку Міжнародного воєнного трибуналу. *Право України*. 2011. № 10. С. 340–348.

102. Зуєв В. В. Місце НАБУ серед центральних (уповноважених) органів України в рамках міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (Одеса, 21 квіт. 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк. Одеса : Юрид. літ., 2017. С. 91–94.

103. Зуєв В. В. Тенденції міжнародного співробітництва України у кримінальному провадженні *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 608–616. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/146.pdf

104. Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань

міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : наказ Міністерства юстиції України від 19 серп. 2019 р. № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#Text>

105. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : наказ МВС України від 17 серп. 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>

106. Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : наказ Міністерства юстиції України від 19 серп. 2019 р. № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#n17>

107. Калганова О. А. Процесуально-правові засади участі іноземних громадян у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 215 с.

108. Касьяненко Д. І., Герасимова Г. В. Міжнародне співробітництва у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 681–684.

109. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2022. 285 с.

110. Коваль О. І. Зміст запиту про міжнародну правову допомогу. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 213–218. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/238/224>

111. Коваль О. І. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2024. 248 с.

112. Конвенцію Ради Європи щодо запобігання тероризму : міжнар. док. 16 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text

113. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Фінляндія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно : міжнар. док. від 14 жовт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_621#Text

114. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : міжнар. док. від 20 груд. 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

115. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

116. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : міжнар. док. від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

117. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден : міжнар. док. від 16 груд. 1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text

118. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами : міжнар. док. від 2 груд. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text

119. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу : міжнар. док. від 29 трав. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238#Text

120. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : міжнар. док. від 8 листоп. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text

121. Конвенція про екстрадицію : міжнар. док. від 26 груд. 1933 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33#Text

122. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : міжнар. док. від 9 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text

123. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33#Text
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

124. Конвенція про кіберзлочинність : міжнар. док. від 23 листоп. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

125. Конвенція про передачу засуджених осіб : міжнар. док. від 21 берез. 1983 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text

126. Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування : міжнар. док. від 28 берез. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_028#Text

127. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : міжнар. док. від 10 груд. 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

128. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : міжнар. док. від 16 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

129. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : міжнар. док. від 16 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

130. Конвенція, основана на статті К.3 Договору Європейського Союзу про заснування Європейської поліцейської установи (Конвенції Європолу) : міжнар. док. від 3 листоп. 1998 р. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/konvencia_evropol.pdf

131. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

132. Кос'яненко С. О. Принцип aut dedere aut judicare у міжнародному праві : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Одеса, 2024. 234 с.

133. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : міжнар. док. від 27 січ. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
134. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>
135. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошового, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
136. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
137. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.]. Харків : Право, 2012. Т. 2. 458 с.
138. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.
139. Курбатова І. С. Міжнародне співробітництво прокуратури України під час кримінального провадження в порядку перейняття. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 87–91.
140. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.
141. Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 22 с.
142. Лисенко В. Міжнародне співробітництво податкової міліції України у здійсненні протидії податковим злочинам. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 3. С. 104–108.
143. Максименко В. Україна – суб'єкт правової допомоги зарубіжним державам у кримінальних справах. *Право України*. 1998. № 11. С. 149–152.

144. Максимів Л. В. Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Науковий інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 272–276.

145. Маланюк А. Г. Особливості трактування терміна «вирок» у провадженні з визнання та виконання вироків судів іноземних держав. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 164–170.

146. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 237 с.

147. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.

148. Матвєєва Ю. І. 2024. Права людини та верховенство права: значення в умовах війни. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. С. 102–113. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.2.12>

149. Меморандум про взаєморозуміння між національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ держави Катар щодо співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю : міжнар. док. від 5 квіт. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_003-21#Text

150. Меморандум: ДБР та Офіс Генерального інспектора USAID посилюватимуть партнерство щодо розслідувань можливої корупції чи шахрайства з коштами міжнародної допомоги. URL: <https://dbr.gov.ua/news/memorandum-dbr-ta-usaid-posilyuvatimut-partnerstvo-shhodo-rozsliduvan-mozhливоi-korupcii-chi-shahrajstva-z-koshtami-mizhnarodnoi-dopomogi>

151. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Права та суспільство*. 2017. № 2 . С. 217–221.

152. Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах : міжнар. док. від 23 трав. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926_001-92#Text

153. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців : міжнар. док. від 4 груд. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text

154. Міжнародна конвенція про боротьбу з підробкою грошових знаків : міжнар. док. від 20 квіт. 1929 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU29004>

155. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників : міжнар. док. від 17 груд. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text

156. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : наук.-практ. посіб. / [С. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. М. Толкаченко та ін.] ; за заг. ред. Л. О. Фролової. Київ : Алерта, 2013. 348 с.

157. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні / [В. В. Зуєв, І. В. Гловюк, А. В. Підгородинська та ін.] ; за ред. В. О. Тулякова. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2022. 2020 с.

158. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#o72

159. Міжнародні стандарти та національна кримінально-правова політика у сфері охорони інформаційної безпеки : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова, М. В. Карчевського, М. В. Шепітька. Харків : Право, 2023. 152 с.

160. Міжнародні угоди та нормативно-правова база. *Бюро економічної безпеки України* : [сайт]. URL: <https://esbu.gov.ua/diialnist/mizhnarodne-spivrobitnytstvo-ta-ievropeiska-intehratsiia/mizhnarodni-uhody-ta-normatyvno-pravova-baza>

161. Мудрак Д. Поняття видачі правопорушників та передачі засуджених осіб у міжнародному праві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 8. С. 98–105.

162. Нестеренко С. С. До визначення поняття екстрадиції у міжнародному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 311–315.

163. Никифоренко Ю. Л. *Переїняття кримінального провадження від іноземних держав* : дис. ... на здобуття ступеня д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 261 с.

164. Нігрєєва О. О. Універсальна юрисдикція у міжнародному праві : матеріали 70-ї наук. конф., присв. 150-й річниці Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова (Одеса, 25–27 листоп. 2015 р.). Одеса : Астропринт, 2015. 284 с.

165. Нотифікація України Генеральному секретарю ООН від 1 берез. 2022 р. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf>

166. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2023 року. <https://ips.ligazakon.net/document/VSS01061>

167. Омаров А. А. Проблемні питання застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 250–253.

168. *Офіс Генерального прокурора* : [офіц. сайт]. URL: <https://gp.gov.ua>

169. Оцінка досягнення цілей угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf

170. Павлик А. Г., Лікаренко А. О., М'якінченко А. О. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 441–446. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/98>

171. Пашковський М. І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 21 с.

172. Перелік двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги та правового співробітництва у цивільних та

кримінальних справах (по країнах). *Міністерство юстиції України* : [офіц. сайт]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/perelik-dvostoronnih-ta-bagatostoronnih-mijnarodnih-dogovoriv-u-sferi-pravovoi-dopomogi-ta-pravovogo-spivrobotnitstva-u-tsilnih-ta-kriminalnih-spravah-po-krainah>

173. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів при перейнятті кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 190–193. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/2-2015>

174. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.

175. Підгородинська А. В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 114–118.

176. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>

177. Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру : постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 1994 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-94-п#Text>

178. Попко В. В. Принцип комплементарності у міжнародному кримінальному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 82. С. 164–174.

179. Посібник зі статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. 31 серп. 2024 р. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_ukr

180. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL:

[https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)

181. Посольство України в Фінляндській Республіці та Ісландії (за сумісництвом). URL: <https://finland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/3264-dogovirno-pravovi-vidnosini>

182. Постанова ВС ККС від 2 берез. 2023 р. у справі № 382/1118/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109433419>

183. Постанова ВС ККС від 20 жовт. 2020 р. у справі № 204/4728/15-к. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/629>

184. Постанова ВС ККС від 4 листоп. 2021 р. у справі № 326/1385/18. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/7395>

185. Постанова ОП ККС ВС від 4 лют. 2022 р. у справі № 991/3440/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103466876><https://reyestr.court.gov.ua/Review/103466876>

186. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення дотримання прав і свобод засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також щодо яких компетентним органом іноземної держави було прийнято рішення про їх видачу в Україну (екстрадицію) для притягнення до відповідальності або виконання вироку» від 21 листоп. 2023 р. № 3480-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/b9126fc5-3d37-4f54-8631-d6f3b05a13b3>

187. Правила процедури і доказування Міжнародного кримінального суду. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>

188. Про введення воєнного стану в Україні : *Указ Президента України* від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

189. Про вихід з Конвенції про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування : Закон України від 12 січ. 2023 р. № 2856-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2856-20#Text>

190. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення дотримання прав і свобод засуджених, переданих в Україну для відбування покарання, а також осіб, стосовно яких компетентним органом іноземної держави було прийнято рішення про їх видачу в Україну (екстрадицію) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку : Закон України від 21 листоп. 2023 р. № 3480-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-20#Text>

191. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

192. Про внесення змін до деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання додаткових міжнародних зобов'язань Бюро економічної безпеки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 жовт. 2023 р. № 934-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2023-p#Text>

193. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 3 трав. 2022 р. № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

194. Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#n35>

195. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

196. Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та

Європейського Союзу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовт. 2017 р. № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2017-п#Text>

197. Про заснування Європейського бюро боротьби із шахрайством (OLAF) : Рішення комісії від 28 квіт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-99#Text

198. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 груд. 2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

199. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : наказ Міністерства юстиції України від 19 серп. 2019 р. № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#Text>

200. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю і забезпечення публічного порядку та безпеки : від 7 лют. 2025 р. № 136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-2025-п#Text>

201. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лют. 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

202. Про заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «Д» та «», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : постанова Верховної Ради України від 4 лют. 2015 р. № 145VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/145-19>

203. Про заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : постанова Верховної Ради України від 21 трав. 2015 р. № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>

204. Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. : Закон України від 1 груд. 2022 р. № 2783-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20#Text>

205. Про інформацію : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

206. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 жовт. 2004 р. № 1906-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

207. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

208. Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва : наказ Офісу Генерального прокурора від 12 верес. 2023 р. № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#top>

209. Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : постанова Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2002 р. № 1371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-п#Text>

210. Про посилення транскордонного співробітництва, зокрема у боротьбі з тероризмом і транскордонною злочинністю : рішення Ради (ЄС) від 23 черв. 2008 р. № 2008/615/ЮВС. URL: <http://data.europa.eu/eli/dec/2008/615/oj>

211. Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. Закон України від 22 верес. 1995 р. № 339/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339/95-вр#Text>

212. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

213. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3449-17>

214. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України від 16 січ. 1998 р. Офіційний вісник України. 1998. № 3. Ст. 88.

215. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#n2>

216. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : Закон України від 12 лип. 2017 р. № 2129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-19#n2>

217. Про роботу органів прокуратури. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>

218. Прокуратура направила до Польщі клопотання про перейняття кримінального переслідування стосовно екскерівника Укравтодору. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-napravila-do-polshhi-klopotannya-pro-pereinyattya-kriminalnogo-peresliduvannya-stosovno-ekskerivnika-ukravtodoru>

219. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 22 листоп. 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text

220. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, ратифікований 4 лют. 2004 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

221. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

222. Рішення ЄСПЛ по справі «Penev v. Bulgaria» (заява № 20494/04) від 7 квіт. 2010 р. Case of Penev v. Bulgaria. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Penev%20v.%20Bulgaria%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-96610%22%5D%7D>

223. Рішення ЄСПЛ по справі «Sejdovic v. Italy» (заява № 56581/00) від 1 берез. 2006 р. Case of Sejdovic v. Italy. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Sejdovic%20v.%20Italy%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-72629%22%5D%7D>

224. Рішення ЄСПЛ по справі «Н. С. проти Італії» (N. C. v. Italy) від 18 груд. 2002 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-4891%22%5D%7D>

225. Рішення ЄСПЛ у справі «Авраїмов проти України» (заява № 71818/17) від 25 берез. 2021 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f72#Text

226. Рішення ЄСПЛ у справі «Іващенко проти України» (заява № 41303/11) від 10 верес. 2020 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f33#Text

227. Рішення ЄСПЛ у справі «Коктиш проти України» (заява № 43707/07) від 10 груд. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_872#Text

228. Савчук М. Правові основи міжнародного співробітництва під час досудового розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2018. Вип. 49. Т. 2. С. 158–161.

229. Свистуленко М. П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 16 с.

230. Сердюк В. В., Бабанли Р. Ш. Загальні засади міжнародного співробітництва при наданні міжнародної правової допомоги у кримінальних справах: процесуальний аспект. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 6 (9). С. 113–132.

231. Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 22 с.

232. Сірант М. Міжнародний кримінальний суд як головний орган із протидії агресії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 889. С. 192–197.

233. Смирнов М. І. Порядок співробітництва України з міжнародним кримінальним судом. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 4. С. 116-120. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.16>

234. Смирнов М. І. Застосування іноземного кримінально-процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 1. С. 109–112.

235. Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

236. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності* : зб. наук.пр. 2004. № 1. С. 187–196.

237. Смирнов М. І. Порядок тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на території іноземної держави. *Актуальні*

дослідження правової та історичної науки : матеріали міжнар. наук.-прак. інтер.-конф., м. Тернопіль, 11 бер. 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 34–37.

238. Сокоренко М. Черговий відступ-наступ на права людини та чому це не так. *Supreme Observer*. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/news/485/cherhovyi-vidstupnastup-na-prava-liudyny-ta-chomu-tse-ne-tak-?fbclid=IwY2xjawInDqpleHRuA2FlbQIxMAABHWtZGn8hiTkfv2MjoitFTb8aOVSpCPnpYXrluKEnSbqeFImuW28UNEDilg_aem_bvmZRh-WW-v8GVe7dO--eg/

239. Справа ЄСПЛ «Довженко проти України» від 12 січня 2012 р. (Заява № 36650/03) від 12 січня 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845#Text

240. Справа ЄСПЛ «Солдатенко проти України» (Заява № 2440/07) від 23 жовтня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_504#Text

241. Статистика про роботу органів прокуратури. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>

242. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу) від 13.06.1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text

243. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

244. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 339 с.

245. Сухонос В. В. Конституційно-правовий статус глави держави: порівняльний аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2012. 400 с.

246. Терещенко Ю. В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 168–175.

247. Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального правосуддя та його Факультативний протокол щодо доходів від злочинів : прийнято резолюцією 45/117 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року.

URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mutual_assistance.shtml

248. Типовий договір про видачу : прийнято резолюцією 45/116 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року. URL <https://ips.ligazakon.net/document/MU90364>

249. Типовий договір про видачу : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14 груд. 1990 р. № 45/116. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_687

250. Типовий договір про передачу кримінального судочинства : прийнято резолюцією 45/118 ГА ООН від 14 грудня 1990 р. URL: <https://www.un.org/ru/ga/45/docs/45res.shtml>

251. Третій додатковий протокол до європейської конвенції про видачу правопорушників від 10.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-10#Text

252. Третій додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 10.11.2010 р. : Протокол ратифіковано із заявами Законом № 2090-VIII від 07.06.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-10#Text

253. Тростянська Я. І. Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

254. Трояновський О. В. Міжнародна кримінальна юрисдикція в механізмі захисту прав людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 61. С. 417–424.

255. Угода між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 р. від 10.11.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_013#Text

256. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво в боротьбі зі злочинністю та міжнародним

тероризмом : міжнар. док. від 12.04.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_062#Text

257. Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом : ратифіковано Законом № 3433-IX від 08.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_001-23#Text

258. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами : Міжнар. док. від 30.08.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_085#Text

259. Угода між Кабінетом Міністрів України та Федеральним Урядом Республіки Австрія про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю : Міжнар. док. від 21.11.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/040_040#Text

260. Угода між країною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : Міжнар. док. від 14.12.2016 р. № 984_001-16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#n191

261. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : Міжнар. док. від 14.12.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text

262. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 груд. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text

263. Угода між Урядом України та Європейською Комісією про фінансування заходу «Програма технічного співробітництва 2019» : Міжнар. док. від 08.07.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-19#top

264. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у боротьбі із злочинністю : Міжнар. док. від 20.06.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_063#Text

265. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнар. док. від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n163

266. Угода про незаконний обіг на морі, укладена на виконання статті 17 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин : Міжнар. док. від 31.01.1995 р. (ETS № 156). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_045#Text

267. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції. Угоду ратифіковано Законом № 1839-VIII : Міжнар. док. від 08.02.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16#Text.

268. Угода про співробітництво у сфері попередження злочинів і в правоохоронній діяльності між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль : Міжнар. док. від 16.06.1994 р.

269. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 09 серпня 2021 року. Справа №127/19170/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98972631>

270. Ухвала Радехівського районного суду Львівської області 14 квітня 2017 року. Справа №451/486/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65995389>

271. Ухвала Тальнівського районного суду Черкаської області від 19.01.2016 р. Справа № 704/82/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55299458>

272. Фрідман-Козаченко М. М. Здійснення кримінального провадження у порядку перейняття. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, м. Ірпінь, 19 квіт. 2019 р. / Ун-т ДФС України ; Нац.

акад. внутр. справ ; Нац. академія служби безпеки України [та ін.]. Ірпінь, 2019. С. 248–251.

273. Фрідман-Козаченко М. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження (аналіз нормативно-правового регулювання). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 215–221.

274. Чернецька О. В. Співробітництво України і міжнародного кримінального суду у сфері відповідальності за злочини проти людяності. *Ірпінський юридичний часопис : науковий журнал*. 2023. Вип. 3 (12). С. 299–308.

275. Чернік С. Правові засади співробітництва України та європейського союзу в правоохоронній сфері. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. №3 (31). С. 84–89.

276. Четвертий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 20.09.2012 р. (Протокол ратифіковано із заявою та застереженнями Законом № 2090-VIII від 07.06.2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-12#Text

277. Чорноус Ю. М. Актуальні питання кримінального провадження у порядку перейняття. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 124–131.

278. Чорноус Ю. М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 95–101.

279. Чорноус Ю. М. Суб'єкти міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 193–197.

280. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.

281. Чубінідзе О. О. Універсальна юрисдикція в національному законодавстві: порівняльний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 4. С. 96–105. DOI: 10.18523/2617-2607.2019.4.96-105

282. Щербань Є. В Принцип комплементарності як конституційно-правова засада імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 58–65.

283. Щодо відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/schodo-vidstupu-vid-zobovyazan-za-konventsieyu-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod>

284. Act on Mutual Assistance in Criminal Matters, В.Е. 2535 [1992]. *International Labour Organization*. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=103542

285. Address of Louise Arbour, UN High Commissioner for Human Rights. British Institute of International and Comparative Law. 15 February 2006. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/address-of-louise-arbour-un-high-commissioner-for-human-rights/3407400C51033E7EC464390DF9D04962>

286. Affaire Thimothawesc. Belgique. (Requête no 39061/11). 4 avril 2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-172464"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

287. Affaire Berland c. FRANCE (Requête No. 42875/10). 3 septembre 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156521"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

288. Al Bashir Case. The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir. ICC-02/05-01/09. Pre-trial. URL: <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir>

289. Appeals Chamber, Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui, «Judgment on the Appeal of Mr Katanga Against the Decision of Trial Chamber II of 22 January 2010 Entitled “Decision on the Modalities of Victim Participation at Trial”», 16 July 2010, ICC-01/04-01/07-2288

290. Appeals Chamber, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, “Judgment on the Appeals of the Prosecutor and the Defence Against Trial Chamber I’s Decision on Victims’ Participation of 18 January 2008”, 11 July 2008, ICC-01/04-01/06-1432.

291. Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Provisional Measures, Order of 10 July 2002, I.C.J. Reports 2002, 238 p.

292. Arnell P. Extradition and Mental Health in UK Law. *Criminal Law Forum*. 2019. 30. P. 339–372. DOI: 10.1007/s10609-019-09369-7

293. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium). URL: <https://www.icj-cij.org/case/121>

294. Bassiouni Ch.M. International extradition: United States law and practice. 3rd rev. ed. New York : Oceana Publications Inc. Dobbs Ferry, 1996.

295. Bernaz N., Prouveze R. International and domestic prosecutions. *The pursuit of international criminal justice*. Antwerpen : Intersentia, 2010. P. 269–398.

296. Bjork Ch., Goebertus J. Complementarity in Action: The Role of Civil Society and the ICC in Rule of Law Strengthening in Kenya. *Yale Human Rights and Development Journal*. 2011. Vol. 14 (1). P. 208–212.

297. Bundesgesetz vom 4. Dezember 1979 über die Auslieferung und die Rechtshilfe in Strafsachen (Auslieferungs- und Rechtshilfegesetz – ARHG). Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002441>

298. Burke-White W. Proactive complementarity: The International Criminal Court and national courts in the rome system of international justice. *Harvard international lawj*. Cambridge, 2008. Vol. 49. No. 1. P. 53–108.

299. Burke-White W.W. Proactive Complementarity: the International Criminal Court and National Courts in the Rome System of International Justice. *Harvard International Law Journal*. 2008. Vol. 49 (1). P. 66–67.

300. Calcara G. Balancing International Police Cooperation: INTERPOL and the Undesirable Trade-off Between Rights of Individuals and Global Security.

Liverpool Law Review. 2020. Vol. 42. P. 111–142. DOI: 10.1007/s10991-020-09266-9

301. Calvocoressi P. Nuremberg: The Facts, the Law and the Consequences. London : Chatto and Windus, 1947. 176 p.

302. Case of *Allenet de ribemont v. France*. 10.02.1995 (*Application no. 15175/89*). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-57914\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

303. Case of *Chahal v. The United Kingdom* (Application No. 22414/93). 15 November 1996. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-58004\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

304. Case of *Čonka v. Belgium* (Application No. 51564/99. 5 February 2002. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-60026\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

305. Case of *Mattoccia v. Italy* (Application No. 23969/94) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-58764\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

306. Case of *Sanchez-Reisse v. Switzerland* 1986. (№107) (Application no. 9862/82). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-57571\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

307. Case of *Somogyi v. Italy* (Application No. 67972/01). 18 May 2004. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-61762\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

308. Case of *Minelli v. Switzerland* 25 March 1983 (Application No. 8660/79). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-57540\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

309. Case of *Nasrulloev v. Russia* (Application No. 656/06). 11 October 2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-82654\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

310. Case of *Soldatenko v. Ukraine* (Application no. 2440/07). 23 October 2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-89161\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

311. Cassese A. *International Criminal Law*. 2nd ed. 2008. P. 336;

312. Charter of the International Military Tribunal of August 8, 1945. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

313. *Codice di procedura penale Italiane – Edizione ottobre 2021. Lex Iuris*. URL: <https://www.studiocataldi.it/codiceprocedurapenale/codiceprocedurapenale.asp>

314. Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/FR/TXT/?uri=celex%3A32009D0371>

315. Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision. OJ L 190. 18.7.2002. P. 1–20.

316. Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2009. №. 328/43. P. 3–12.

317. Crime (International Co-operation) Act 1990. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/5>

318. Crime (International Co-operation) Act 2003. *Legislation.gov.uk*. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/32>

319. Dancy G., Montal F. Unintended Positive Complementarity: Why International Criminal Court Investigations Increase Domestic Human Rights Prosecutions. Minnesota, 2015. P. 1–58.

320. De Jonge B. Transfer of criminal proceedings: from stumbling block to cornerstone of cooperation in criminal matters in the EU. *ERA Forum*. 2020. No. 21. P. 449–464. doi: 10.1007/s12027-020-00616-8

321. Decision assigning the situation in Ukraine to Pre-Trial Chamber II / ICC-01/22-1 02 March 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/2210.3>

322. DeMars W. NGOs and transnational networks: Wildcards in world politics. London : Pluto Press, 2005. 256 p.

323. Die internationale Rechtshilfe in Strafsachen Wegleitung. Fedlex. La plateforme de publication du droit federal. URL: <https://www.rhf.admin.ch/dam/data/rhf/strafrecht/wegleitungen/wegleitung-straftsachen-d.pdf>

324. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of

personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA.

325. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime.

326. Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters. OJ L 130. 1.5.2014. P. 1–36.

327. Dutton Y. M., Alleblas T. Unpacking the Deterrent Effect of the International Criminal Court: Lessons from Kenya. *St. John's Law Review*. 2017. Vol. 91. No. 1. P. 105–175.

328. Eckelmans F. The ICC's Practice on Victim Participation. *Victims of International Crimes: An Interdisciplinary Discourse* / Ed. by T. Bonacker, C. Safferling. Springer, 2013. P. 189–220.

329. Emilie Hunter The International Criminal Court and Positive Complementarity: *The Impact of the ICC's Admissibility Law and Practice on Domestic Jurisdictions*. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34398/2014_Hunter.pdf?sequence=1&isAllowed=y

330. *Essays on the Rome Statute of the International Criminal Court* / P. Benvenuti, F. Lattanzi, W. Schabas (eds.)/ 1999. Vol. 1. P. 21–32.

331. European Court of Human Rights (10959/84) - Court (Chamber). Judgment (Merits) – CASE OF CHICHLIAN v. FRANCE. URL: https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_10959-84

332. Extradition To and From the United States: Overview of the Law and Contemporary Treaties. CRS Report (prepared for members and Committees of Congress). URL: <https://www.congress.gov/crs-product/98-958>

333. Ferencz B. B. An International Criminal Code and Court: Where They Stand and Where They're Going. *Columbia Journal of Transnational Law*. 1992. Vol. 30. P. 375–399.

334. Foreign requests for assistance in criminal investigations and prosecutions. 18 U.S.C. § 3512. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3512>

335. Frontex Analysis: Role of Border Guards in Countering Terrorism, 27.02.2018. Frontex: website. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/focus/frontex-analysis-role-of-border-guards-in-countering-terrorismP6kYwC>

336. Further notification on receipt of referrals and of Article 18 letters / ICC-01/22-7. 18 March 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/22-7>

337. Gaeta P. Does President Al Bashir Enjoy Immunity from Arrest? *Journal of International Criminal Justice*. 2009. Vol. 7. Issue 2. P. 315–332

338. Gemry J. et al. Metodyka pracy w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych / pod red. J. Gemry. Warszawa : Wydaw. C.H. Beck, 2013.

339. Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG). *Bundesministerium der Justiz*. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/irg/BJNR020710982.html>

340. Hansen T. O. The International Criminal Court and the Legitimacy of Exercise. *Law and Legitimacy*. 2015. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2394603

341. Heller K. J. The Shadow Side of Complementarity: The Effect of Article 17 of the Rome Statute on National Due Process. *International Criminal Law Forum*. 2006. Vol. 17 (3). P. 255.

342. ICC Rules of Procedure and Evidence. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>

343. Informal expert paper: The principle of complementarity in practice. Mode of access. URL: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc654724.pdf>

344. International Co-operation in Criminal Matters Act 75 of 1996. South African Government. URL: <https://www.gov.za/nr/node/696223>
345. International Humanitarian Law Databases. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/state-parties>
346. International Legal Assistance Law 5758–1998. *Verification Research, Training and Information Centre*. URL: http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Israel/IL_Law_Legal_Assistance_5758_1998.pdf
347. Jessberger F. Universality, Complementarity, and the Duty to Prosecute Crimes under International Law in Germany, in: *International Prosecution of Human Rights Crimes* / ed. W. Kaleck, M. Ratner, T. Singelstein, P. Weiss. 2007. P. 213.
348. Köchler H. *Universal Jurisdiction and International Power Politics: Ideal versus Real*. Yeditepe’deFelsefe, Istanbul, 2006. P. 1–20.
349. Kodeks postępowania karnego RP. *Open Lex*. URL: https://www.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/regulacje_karne/ustawa-z-dnia-6-czerwca-1997-r--kodeks-karnywykonawczy-dz-u--z-1997-r--nr-90-poz--557-z-pozn-zm--wyciag-przepisow.pdf
350. Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa. *Finlex*. URL: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1994/en19940004>
351. Leanos B. Cooperative justice: Understanding the future of the International Criminal Court Through its Involvement in Libya. *Fordham law review*. 2012. Vol. 80, No. 5. P. 105–139.
352. List of bilateral and multilateral regional treaties binding Council of Europe member States: PCOCINF 8 rev.6. URL: <https://rm.coe.int/08inf-bil-rev-6-list-of-bilateral-and-multilateral-regional-treaties>
353. Loi fédérale sur l’entraide internationale en matière pénale (Loi sur l’entraide pénale internationale, EIMP) du 20 mars 1981 (Etat le 1er juillet 2021). *Fedlex. La plateforme de publication du droit fédéral*. URL: <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19810037>

354. Luchtman M. Choice of forum and the prosecution of cross-border crime in the European Union – What role for the legality principle? Choice of forum in cooperation against EU financial crime – Freedom, security and justice and the protection of specific EU-interests. The Hague : Eleven, 2013

355. Marshall K.A. Prevention and Complementarity in the International Criminal Court: A Positive Approach. *Human Rights Brief Online*. URL: <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/17/2marshall.pdf>

356. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Overview of the case. URL: <https://www.icj-cij.org/case/70>

357. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. the United States of America)*, Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, p. 114, para. 220.

358. Nouwen S., Werner W. Doing justice to the political: The International Criminal Court in Uganda and Sudan. *European j. of intern. law*. Oxford, 2011. Vol. 21, No. 4. P. 941–965.

359. Oko O. The Challenges of International Criminal Prosecutions in Africa/ *Fordham International Law Journal*. 2007. Vol. 31, iss. 2. P. 343–414.

360. Policy Paper on Case Selection and Prioritisation, 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf

361. Policy Paper on Preliminary Examinations, 2013. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/OTP-Policy_Paper_Preliminary_Examinations_2013-ENG.pdf

362. Posner E. Political trials in domestic and international law. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=707870

363. Prosecutor v. Tihomir Blaskic, Appeals Chamber, Judgment on the Request of the Republic of Croatia for Review of the Decision of Trial Chamber II of 18 July 1997, 29 October 1997. Para. 47.

364. Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders. OJ L 303. 2018. P. 1–38.

365. Regulations of the Court Adopted by the judges of the Court on 26 May 2004. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/50A6CD53-3E8A-4034-B5A9-8903CD9CDC79/0/RegulationsOfTheCourtEng.pdf>

366. Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court. URL: digitallibrary.un.org/record/188889?ln=en

367. Report of the Commission to the General Assembly bly on the work of its forty-sixth session. Yearbook of the International Law Commission 1994. A/CN.4/SER.A/1994/Add.1 (Part 2). P. 45.

368. Report of the International Criminal Cour 2006–2007 A/62/314 of 31 August 2007 General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/608215?ln=en&v=pdf>

369. Report of the International Criminal Court. 1 August 2005. General Assembly. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/EDBEBEC0-7896-46EC-9AD6-7C867F67CF1B/278503/ICC_Report_to_UN.pdf

370. Request for Mutual Legal Assistance in Criminal Matters Guidelines for Authorities outside of the United Kingdom, March 2022. The National Archives, Kew, London. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/415038/MLA_Guidelines_2015.pdf

371. Reservations and Declarations for Treaty No. 009 – Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 009) <https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=declarations-by-treaty&numSte=009&codeNature=0>

372. Resolution 681 (1990) / adopted by the Security Council at its 2970th meeting, on 20 December 1990. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/103546?ln=en&v=pdf>

373. Resolution of the UN General Assembly A/RES/260A (III) dated 9 April 1948 p. URL: [https://docs.un.org/en/A/RES/260\(III\)](https://docs.un.org/en/A/RES/260(III))

374. Resolution RC/Res.1 «Complementarity» on 8 June 2010. Resolutions and Declarations adopted by the Review Conference. *Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court*. Kampala, 31 May – 11 June 2010. Official Records, The Hague. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Resolutions/RC-Res.1-ENG.pdf

375. Reydams L., Wouters J. The politics of establishing international criminal tribunals. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2020329

376. Ryngaert C. Horizontal Complementary Jurisdiction of Bystander States in the Prosecution of International Crimes under the Universality Principle. *Leuven Centre for Global Governance Studies*. 2010. P. 1–30.

377. Schomburg W. Criminal matters: transnational ne bis in idem in Europe – conflict of jurisdictions – transfer of proceedings. *ERA Forum*. 2012. № 13. P. 311–324. doi: 10.1007/s12027-012-0270-z

378. Schomburg W., Lagodny O. Internationale Rechtshilfe in Strafsachen. International Cooperation in Criminal Matters. Kommentar. 6 vollig neu bearbeitete Auflage. Mun-chen: C.H. Beck.

379. Situation in Ukraine (referred to the ICC by 43 States Parties : March – April 2022) / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

380. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

381. Situations under investigations. Rying individuals for genocide, war crimes, crimes against humanity, and aggression. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigations>

382. Slobodan Milošević Trial – the Prosecution's. URL: <https://www.icty.org/en/content/slobodan-milošević-trial-prosecutions-case>

383. Smith P. Beshir is destined to face justice. Africa report. Groupe Jeune Afrique. 2009. 28 oct. URL: http://www.theafricareport.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3281793&catid=54

384. Stahn C. Taking Complementarity Seriously. *International Criminal Court and Complementarity*. 2011. Vol. 1. P. 233–282.

385. Statute of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. Security Council Resolution 1966 (2010). URL: <https://www.irmct.org/en/documents/statute-and-transitional-arrangements>

386. Sweden International Legal Assistance in Criminal Matters Act (2000:562). Government Offices of Sweden. URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-justice/international-judicial-co-operation/legal-assistance-in-criminal-matters/>

387. The Arrest Warrant Against The Liberian President, Charles Taylor. URL: <https://www.asil.org/insights/volume/8/issue/16/arrest-warrant-against-liberian-president-charles-taylor>

388. The UN General Assembly praised resolution No. 260 “Prevention and punishment of the crime of genocide”. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/19378/file.pdf>

389. U.S. Attorneys Manual 9.15.225, 9.15.600. URL: <https://www.justice.gov/jm/jm-9-15000-international-extradition-and-related-matters>

390. U.S. Attorneys Manual 9-15.650. URL: <https://www.justice.gov/jm/jm-9-15000-international-extradition-and-related-matters#9-15.650>

391. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

392. Updated statute of the international criminal tribunal for the FORMER Yugoslavia. September 2009. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09en.pdf

393. Verdict of the International Military Tribunal (1 October 1946). URL: <https://www.cvce.eu/en/obj/verdict.1946-en-21b7397c-9afd-411d-9158-f2ffba73fe0c.html>

394. Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961. URL: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/911961.pdf>

395. Williams S. A., Schabas W. A. Article 17: Issues of Admissibility / O. Triffler (ed.). Commentary on the Rome Statute. 2nd ed. 2008. P. 608–220.

396. Zákon č. 104/2013 Sb. Zákon o mezinárodní justiční spolupráci v oboru trestních. *Zákonů pro lidi.* URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-104>

397. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. *Zakony pre ludi.* URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301>

ДОДАТКИ

Додаток А

УЗАГАЛЬНЕНА ДОВІДКА

за результатами анкетування працівників правоохоронних органів, прокуратури, і суддів на тему: «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні» (35 суддів, 38 прокурорів, 62 слідчих Національної поліції (135 осіб)

№ п/п	Запитання	Відповіді	Результат	
			135осіб	%
1	2	3	4	5
1	Місце роботи:	а) Національна поліція України б) прокуратура в) суд	62 38 35	46% 28% 26%
2	Стаж роботи	а) до 5 років б) від 5 до 10 років в) від 10 до 20 років г) більше 20 років	47 39 28 21	35% 29% 21% 16%
3	Чи стикались Ви у своїй професійній діяльності з інститутом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні?	а) Так, б) ні	76 59	56% 44%
4	Для проведення яких з нижче перерахованих процесуальних дій, у Вашій практичній діяльності, як правило, найчастіше направлялись доручення, на територію іноземних держав	а) допит б) виймка в) пред'явлення для впізнання г) отримання зразків для порівняльного дослідження д) огляд е) судова експертиза ж) обшук	72 8 7 6 3 2 2	54 %, 6 %, 4 %, 3,7 %, 1,6 %, 1,2 %, 1,2 %
5	Які причини, що перешкоджають ефективному застосуванню можливостей міжнародного співробітництва?	а) є неякісне оформлення запиту та додатків до нього б) неправильний переклад чи його	47 35	35 % 26 %

		відсутність в) недостатність інформації про осіб, з якими необхідно провести процесуальні дії г) відсутність належного обґрунтування щодо доказових цілей у конкретному кримінальному провадженні виникає необхідність проведення тих чи інших слідчих дій ; д) неякісне інформаційне забезпечення щодо початкових відомостей про осіб, яких слід допитати ; е) відсутність точних даних, наприклад, про банківські реквізити, юридичні адреси тощо є) недостатньо повний опис події злочину; ж) відсутність відомостей про норми національного процесуального та кримінального законодавства .	35	26 %
			31	23 %
			19	14 %
			16	12 %
			12	9 %
			3	2 %
6	Чи проводили Ви процесуальні дії на виконання клопотання компетентного органу іноземної держави про	а). Так; б). Ні;	64 71	47% 52%

	допомогу?			
7	Чи доцільно на Ваш погляд законодавче унормування визначення строку виконання слідчим, дізнавачем, прокурором клопотання про виконання запиту про міжнародну допомогу?	а) Так; б) Ні;	65 70	48% 51%
8	Якщо так, який оптимальний строк розгляду клопотання Ви вважаєте доречним?	а) не більше місяця б) залежно від обсягу дій, які необхідно виконати в) строк, визначений в КПК є оптимальним	34 54 47	25% 40% 35%
9	Чи доцільно на Ваш погляд винесення окремого процесуального рішення після виконання запиту про міжнародну допомогу?	а). Так; б). Ні;	34 101	25% 75%
10	Яким чином Вами здійснюється оцінка законності рішення про видачу (екстрадицію)?	а) наявність міжнародного договору України або принципу взаємності з запитувачем державою; б) аналогія кримінальної відповідальності за законодавством обох держав за вчинене діяння; в) відповідність запиту про видачу та доданих до нього документів за формою та змістом вимогам Європейської Конвенції про видачу (1957 р.), договорам про	95 77 47	70% 57% 35%

		правову допомогу у кримінальних справах та ч. 4 ст. 573 КПК України. г) вивчення матеріалів кримінального провадження, пов'язаних із встановленням особи (питання громадянства, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність процесуальних рішень стосовно особи за те саме діяння)	67	49%
11	Чи в повній мірі, на Ваш погляд, виконується законодавче закріплення роз'яснення права на застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності при затриманні особи?	а). Так; б). Ні;	98 37	73% 28%
12	Який порядок повідомлення про результати розгляду запиту Вами, як правило, застосовується після його виконання?	а). направляються через обласну прокуратуру до офісу Генерального прокурора б). безпосередньо до офісу Генерального прокурора в) направляються за погодженням із СУ ГУМВС через обласну прокуратуру до	95 27 13	70% 20% 9%

		офісу Генерального прокурора		
13	Чи в повному обсязі виконуються процесуальні дії в переданому в Україну кримінальному провадженні?	а). так б). ні	28 107	21 % 79%
14	З якими проблемами найчастіше стикаються органи досудового розслідування при надходженні з іноземних держав до Офісу Генерального прокуратура України кримінальних проваджень, розслідування за якими проведено? ?	А) не в повному обсязі проведено всі слідчі дії Б) не додані матеріали кримінального провадження, що містять докази винуватості зазначеної особи у вчиненні інкримінованої дії В) не продовжено строки досудового розслідування Г) закінчились строки давності притягнення до кримінальної відповідальності В) слідчі дії проведено не в повному обсязі і виникає необхідність в повторному їх проведенні	107 45 25 29 58	79 % 34 % 19% 21 % 43 %
15	Яке покарання судами призначається при розгляді справ про визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України ? (опитування для суддів)	а) знижується покарання, призначеного державою, яка винесла вирок. б) залишається в межах покарання, призначеного державою, яка	26 24	74% 68%

		<p>строків;</p> <p>б) застосування спрощеного порядку видачі осіб є недостатньо врегульованою процедурою, яка викликає складнощі у правозастосовній практиці;</p> <p>в) існує необхідність цільового та комплексного дослідження проблем, які виникають при застосуванні зазначеної процедури, вивчення сутності, підстав та умов її застосування</p> <p>г) необхідно визначити особливості застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності .</p>	90	67 %
			51	38 %
			36	27%
18	Принцип, якими керуються при вирішенні питань щодо екстрадиції:	<p>а) принцип взаємності, у відповідності до права запитуючої держави –;</p> <p>б) право запитуваної держави –;</p> <p>в) укладення угоди ad hoc про видачу конкретної особи</p> <p>г) інша відповідь</p>	100	74 %
			24	18 %
			4	3 %
			7	5 %.
19	Чи виправданим є	а) так;	92	68%

	застосування тимчасового арешту (тримання під вартою) особи до отримання запиту про перейняття кримінального провадження?.	б) ні; в) вагаюсь відповісти	28 15	21% 12%
20	Хто має здійснювати досудове розслідування в перейнятому кримінальному провадженні?	А) Офіс Генерального прокурора; Б) прокурор; В) органи досудового розслідування; Г) інший варіант відповіді.	15 24 86 10	11% 18 % 64% 7 %
21	Які відомості, що містяться в матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження, слід визнавати недопустимими доказами?	а) отримані з порушенням прав людини й основоположних свобод; б) отримані за правилами, які не відповідають вимогам КПК України; в) інший варіант відповіді	98 74 14	73% 55% 11%
22	Чи слід доповнити КПК України нормами щодо судового контролю за дотриманням законодавства під час проведення процесуальних дій, які потребують спеціального дозволу?	а). Так; б). Ні;	56 79	41% 59%
23	З якими проблемами Вам доводилось стикатись при складанні запиту про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні?	а). Відсутність централізованого перекладу запиту та додатків б). надмірний бюрократизм у погодженні запиту в). не можливо визначити чи	76 96 42	56% 71% 31%

		достатній має рівень перекладач перекладач розуміння тієї чи іншої мови, виходячи із специфіки юридичної термінології, що має важливе значення при здійсненні кваліфікованого перекладу		
--	--	---	--	--

Додаток Б

АНКЕТА

для проведення соціологічного опитування працівників правоохоронних органів, прокуратури, адвокатів і суддів з питань доступу до матеріалів досудового розслідування учасників кримінального провадження (35 суддів, 38 прокурорів, 62 слідчих Національної поліції (135 осіб)

В Одеському державному університеті внутрішніх справ, на кафедрі кримінального процесу виконується дисертаційна робота на тему: «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні».

Просимо Вас взяти участь у дослідженні питань доступу до матеріалів досудового розслідування учасників кримінального провадження. Будь ласка, відзначте варіант відповіді, який найбільшою мірою відображає Ваше ставлення до досліджуваної проблеми. Анкетування анонімне. Конфіденційність гарантуємо. Ваші відповіді сприятимуть успіху дослідження. Заздалегідь вдячні!

1	Місце роботи:	а) Національна поліція України; б) прокуратура; в) суд
2	Стаж роботи	а) до 5 років б) від 5 до 10 років в) від 10 до 20 років г) більше 20 років
3	Чи стикались Ви у своїй професійній діяльності з інститутом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні?	а) Так, б) ні
4	Для проведення яких з нижче перерахованих процесуальних дій, у Вашій практичній діяльності, як правило, найчастіше направлялись доручення, на територію іноземних держав	а) допит б) виїмка в) пред'явлення для впізнання г) отримання зразків для порівняльного дослідження д) огляд е) судова експертиза ж) обшук
5	Які причини, що перешкоджають ефективному застосуванню можливостей міжнародного співробітництва?	а) є неякісне оформлення запиту та додатків до нього б) неправильний переклад чи його відсутність в) недостатність інформації про осіб, з якими необхідно

		<p>провести процесуальні дії</p> <p>г) відсутність належного обґрунтування щодо доказових цілей у конкретному кримінальному провадженні</p> <p>виникає необхідність проведення тих чи інших слідчих дій</p> <p>д) неякісне інформаційне забезпечення щодо початкових відомостей про осіб, яких слід допитати</p> <p>е) відсутність точних даних, наприклад, про банківські реквізити, юридичні адреси тощо</p> <p>є) недостатньо повний опис події злочину</p> <p>ж) відсутність відомостей про норми національного процесуального та кримінального законодавства</p>
6	Чи проводили Ви процесуальні дії на виконання клопотання компетентного органу іноземної держави про допомогу?	а). Так; б). Ні;
7	Чи доцільно на Ваш погляд законодавче унормування визначення строку виконання слідчим, дізнавачем, прокурором клопотання про виконання запиту про міжнародну допомогу?	а) Так; б) Ні;
8	Якщо так, який оптимальний строк розгляду клопотання Ви вважаєте доречним?	а) не більше місяця б) залежно від обсягу дій, які необхідно виконати в) строк, визначений в КПК є оптимальним
9	Чи доцільно на Ваш погляд винесення окремого процесуального рішення після виконання запиту про міжнародну допомогу?	а). Так; б). Ні;
10	Яким чином Вами здійснюється оцінка законності рішення про видачу	а) наявність міжнародного договору України або

	(екстрадицію)?	<p>принципу взаємності з запитувачем державою;</p> <p>б) аналогія кримінальної відповідальності за законодавством обох держав за вчинене діяння;</p> <p>в) відповідність запиту про видачу та доданих до нього документів за формою та змістом вимогам Європейської Конвенції про видачу (1957 р.), договорам про правову допомогу у кримінальних справах та ч. 4 ст. 573 КПК України.</p> <p>г) вивчення матеріалів кримінального провадження, пов'язаних із встановленням особи (питання громадянства, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність процесуальних рішень стосовно особи за те саме діяння)</p>
11	Чи в повній мірі на Ваш погляд виконується законодавче закріплення роз'яснення права на застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності при затриманні особи?	<p>а). Так;</p> <p>б). Ні;</p>
12	Який порядок повідомлення про результати розгляду запиту Вами, як правило, застосовується після його виконання?	<p>а). направляються через обласну прокуратуру до офісу Генерального прокурора</p> <p>б). безпосередньо до офісу Генерального прокурора</p> <p>в) направляються за погодженням із СУ ГУМВС через обласну прокуратуру до офісу Генерального прокурора</p>

13	Чи в повному обсязі виконуються процесуальні дії в переданому в Україну кримінальному провадженні?	а). так б). ні
14	З якими проблемами найчастіше стикаються органи досудового розслідування при надходженні з іноземних держав до Офісу Генерального прокуратура України кримінальних проваджень, розслідування за якими проведено?	а) не в повному обсязі проведено всі слідчі дії б) не додані матеріали кримінального провадження, що містять докази винуватості зазначеної особи у вчиненні інкримінованої дії в) не продовжено строки досудового розслідування г) закінчились строки давності притягнення до кримінальної відповідальності в) слідчі дії проведено не в повному обсязі і виникає необхідність в повторному їх проведенні
15	Яке покарання судами призначається при розгляді справ про визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України (опитування для суддів)	а) знижується покарання, призначеного державою, яка винесла вирок. б) залишається в межах покарання, призначеного державою, яка винесла вирок в) призначається вище покарання, призначеного державою, яка винесла вирок
16	З чим, на Ваш погляд, пов'язані складнощі під час розгляду справ про визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України? (опитування для суддів)	а) складність застосування норм кримінального законодавства, поряд із визнаними принципами та нормами міжнародного права, зокрема, у питаннях визнання, приведення у відповідність до чинного законодавства та виконання вироку іноземних держав. б) відсутність аналогічного злочину в законі держави

		виконання вироку, що виявляється після передачі засудженого до держави виконання вироку. в) інше
17	Означте проблеми, які існують наразі в законолвастві щодо спрощеного порядку видачі осіб:	а) не визначено порядок обрахування строків давності, який застосовувався б) щодо процедури екстрадиції та не визначено чи враховується переривання таких строків б) застосування спрощеного порядку видачі осіб є недостатньо врегульованою процедурою, яка викликає складнощі у правозастосовній практиці в) існує необхідність цільового та комплексного дослідження проблем, які виникають при застосуванні зазначеної процедури, вивчення сутності, підстав та умов її застосування г) необхідно визначити особливості застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності
18	Принцип, якими креуються при вирішенні питань щодо екстрадиції:	а) принцип взаємності, у відповідності до права запитуючої держави б) право запитуваної держави в) укладення угоди ad hoc про видачу конкретної особи г) інша відповідь .
19	Чи виправданим є застосування тимчасового арешту (тримання під вартою) особи до отримання запиту про перейняття кримінального провадження?	а) так; б) ні; в) вагаюсь відповісти
20	Хто має здійснювати досудове	а) офіс генерального

	розслідування в перейнятому кримінальному провадженні?	прокурора; б) прокурор; б) органи досудового розслідування; в) інший варіант відповіді.
21	Які відомості, що містяться в матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження, слід визнавати недопустимими доказами?	а) отримані з порушенням прав людини й основоположних свобод; б) отримані за правилами, які не відповідають вимогам КПК України; в) інший варіант відповіді
22	Чи слід доповнити КПК України нормами щодо судового контролю за дотриманням законодавства під час проведення процесуальних дій, які потребують спеціального дозволу?	а). Так; б). Ні;
23	З якими проблемами Вам доводилось стикатись при складанні запиту про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні?	а). Відсутність централізованого перекладу запиту та додатків б). не можливо визначити відповідність перекладача критеріям фахівця в). не можливо визначити чи достатній має рівень перекладач перекладач розуміння тієї чи іншої мови, виходячи із специфіки юридичної термінології, що має важливе значення при здійсненні кваліфікованого перекладу

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, д. ю. н., професор, заслужений юрист України

Артем ШЕВЧИШЕН

2025 року

АКТ № 90575-1025

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження Бекетова О.О.

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Романова Максима

членів комісії:

заступника начальника 1-го відділу (організаційно-аналітичної роботи) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, підполковника поліції Карпенко Наталії

старшого слідчого в особливо важливих справах 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Крушеницького Андрія

комісія відповідно до наказу Національної поліції України № 692 від 17.06.2025 «Про затвердження Порядку участі працівників слідчих підрозділів

Національної поліції України в науковій та освітній діяльності», склала цей акт щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження Бекетова Олега Олександровича на тему «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних засад міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. У роботі розглядаються питання нормативно-правового забезпечення цього інституту, визначаються його суб'єкти та їх повноваження, аналізуються особливості юрисдикції Міжнародного кримінального суду та реалізації принципу компліментарності, а також досліджується механізм надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій. На основі проведеного аналізу обґрунтовуються напрями вдосконалення правового регулювання та практики міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції.

Комісією встановлено, що висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять у системі службової підготовки, а також при проведенні нарад, семінарів, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час розслідування кримінальних правопорушень.

Матеріали, викладені у висновках дисертаційного дослідження, можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

 Максим РОМАНОВ

Члени комісії:

 Наталія КАРПЕНКО

 Андрій КРУШЕНИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2025 року

АКТ

18.08, 2025

м. Київ

№ 160/3-07

Впровадження результатів дисертації
Бекетова Олега Олександровича
«Міжнародне співробітництво у
кримінальному провадженні»
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Таран Олени Вікторівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонові Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Донецького державного університету внутрішніх справ Бекетова Олега Олександровича за результатами дисертації «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні».

Проаналізовано основні результати дослідження Бекетова О.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025, № 1 (87). С. 150–156.

URL: law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2025/23.pdf

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>

2. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024, № 11. С. 693–696.

URL: lsey.org.ua/11_2024/165.pdf

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>

3. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630.

URL: pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/93.pdf

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>

4. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275.

<https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/13133>

DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>

5. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.

6. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони: матеріали круглого столу* (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52

7. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.

8. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку: матеріали круглого столу до Міжнар. дня прав людини* (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.

9. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика: матеріали круглого столу* (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.

10. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Бекетова О.О., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний право. Особлива частина», «Міжнародне кримінальне право», «Кримінальний процес», «Загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні», «Методика розслідування кримінальних правопорушень» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної

роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТАРАН
 Олена ТИХОНОВА
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2025 року

АКТ18 . 08 . 2025

м. Київ

№ 160/4-

Впровадження результатів дисертації
Бекетова Олега Олександровича
«Міжнародне співробітництво у
кримінальному провадженні»
в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Таран Олени Вікторівни;
- т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННПД, кандидата юридичних наук майора поліції Бурак Марії Василівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Донецького державного університету внутрішніх справ Бекетова Олега Олександровича за результатами дисертації «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні» та на основі проведеного аналізу зробила висновок про низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій.

Проаналізовано основні результати дослідження Бекетова О.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156.

URL: law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2025/23.pdf

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>

2. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 693–696.
URL: lsej.org.ua/11_2024/165.pdf
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>
3. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630.
URL: pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/93.pdf
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>
4. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275.
<https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/13133>
DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>
5. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.
6. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони: матеріали круглого столу* (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52
7. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.
8. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку: матеріали круглого столу до Міжнар. дня прав людини* (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.
9. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика: матеріали круглого столу* (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.
10. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Бекетова О.О. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів,

підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТАРАН
 Марія БУРАК
 Олена ТИХОНОВА
 Людмила ГАЙДАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бекетов О. О. Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 889–892. URL: lsei.org.ua/10_2022/225.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/225>

2. Бекетов О. О. Особливості визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб як форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. № 15. С. 287–294. URL: legalnovels.in.ua/journal/15_2021/38.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.36>

3. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>

4. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 693–696. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>

5. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>

6. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>

7. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.

8. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони*: матеріали круглого столу (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52

9. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.

10. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку*: матеріали круглого столу до Міжнар. дня прав людини (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.

11. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика*: матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.

12. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації*: матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.